

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
ÜLDKEELETEADUSE OSAKOND

Mari-Liis Korkus

MIKS NAD *BLANDAVAD*?
KODIVAHEHETUSE FUNKTSIOONIDEST
VIIIE ROOTSI-EESTI KAKSKEELSE TEISMELISE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja PhD Virve-Anneli Vihman

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE TAUST	7
1.1. Kakskeelsuse piiritlemine	7
1.2. Koodivahetuse mudelid ja funktsioonid	8
1.2.1. Grammatiline lähenemine koodivahetusele	9
1.2.2. Sotsio-pragmaatiline lähenemine koodivahetusele	11
1.3. Noorte keel ja släng	25
1.4. Varasemaid uurimusi rootsieestlaste keelekasutusest	29
2. ANDMETE KOGUMINE JA KEELEJUHID	36
2.1. Keelejuhtide tutvustus	36
2.2. Uurija osalus lindistustes ning välitööde eetika	40
2.3. Lindistuste transkribeerimine	41
3. ANALÜÜS	43
3.1. Ülevaade uuritavast materjalist	43
3.2. Koodivahetuse funktsioonid	48
3.2.1. Kvaasitõlge	50
3.2.2. Semantiline seostamine	55
3.2.3. Ekspressiivsus	60
3.2.4. Keelemängud	61
3.2.5. Eelmise keelekasutuse jätk	64
3.2.6. Puudulik keeleoskus	65
3.2.7. Identiteedi markeerimine	67
3.3. Grammatiline integreerimine	70

3.4. Diskussioon.....	74
KOKKUVÕTE.....	81
FUNCTIONS OF CODE-SWITCHING IN THE SPEECH OF FIVE SWEDISH-ESTONIAN TEENAGERS. SUMMARY	85
LÜHENDID JA TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID.....	88
KIRJANDUS	89
LISAD	97
Lisa 1. Sõnakaardid.....	97
Lisa 2. Taustaandmete küsimustik.....	99
Lisa 3. Transkriptsiooninäited.....	100

SISSEJUHATUS

Teise maailmasõja ajal emigreerusid paljud eestlased teistesse riikidesse, pannes aluse erinevatele väliseestlaste kogukondadele. Nendest üks aktiivsemaid asub Rootsis, kus lisaks mitmesugustele seltsidele tegutsevad ka eestikeelne huvikool, lasteaed ja põhikool. On aga paratamatu, et teises keelekeskkonnas säilib eesti keel teistmoodi kui Eestis, mistõttu võime rääkida juba uue eesti keele variandi tekkest – Rootsi eesti keelest.

Eesti keelt Rootsis ning Rootsis elavaid eestlasi käsitlevaid uurimusi on mitmeid (vt nt Klaas, Laagus 1998; Nemvalts 1998; Oksaar 1970; Raag 1982). Loetletud uurimuste valguses võiks siiski tuua välja asjaolu, et aktiivsem rootsieestlaste keele uurimine jääb pigem 20. sajandisse ja tänapäevases võtmes, mil märkimisväärne mõju keelekasutusele on nii nutiseadmetel kui ka inglise keelel, on uurimusi vähe.

Siinse uurimuse keskmes on teismeliste rootsi-eesti kakskeelsete keelekasutus. Ühest küljest ajendas konkreetselt noorte keelejuhtide uurimist nende keeleline mitmekesisus, s.h. mitmekeelsus ja uute keelendite rohkus, mis pakuvad huvitavat uurimisainest. Teisest küljest on mitmekeelsuse uuringud tänapäeval aktuaalsed. Eestis pakub nii uurijatele kui avalikkusele huvi noorte võõrkeelte oskus ning see, kuidas ja mil määral võõrkeeli kasutatakse eesti keelega koos (vt nt Lukk jt 2017). Järjest rohkem õpib Eesti koolides kakskeelseid lapsi, mistõttu vaieldakse sageli kakskeelse hariduse toimimise üle; teine murekoht on seotud sellega, kuidas eestikeelsed koolid tulevad toime muukeelsete laste integreerimise ja keeleõppega.

Käesoleva töö eesmärk anda üldistav ülevaade uuritava grupi keelekasutusest. Analüüsitava materjali moodustavad 5 noore (vanusevahemikus 15-17 eluaastat) lindistused, mida kogusin 2019. septembris Stockholmis toimunud välitööde käigus. Välitöö kujutas endast etappideks jaotatud vestlusringi, kus noortel tuli kahe- või kolmekesi mängida kakskeelset sõnade äraarvamise mängu ning vestelda kuuel etteantud teemal. Kõik uuringusse kaasatud keelejuhid pärinevad samast sõpruskonnast ning on

õppinud Stockholmi Eesti Koolis. Olgu välja toodud ka see, et algselt oli plaan koguda materjali suuremalt grupilt eelnimetatud koolis, kuid ajaliste piirangute tõttu pidin värbama keelejuhte isiklike kontaktide kaudu. Vaatamata sellele, täitsid kõik uuringusse kaasatud noored algselt püstitatud valimi kriteeriumeid.

Oluline on ka uuritava grupi nimetamist, varasemates uuringutes kohtab selliseid nimetusi nagu *Rootsis elavad eestlased*, *rootsieestlased*, *rootsi-eesti kakskeelsed* jne. Tulenedes sellest, et üks uuritav elas suurema osa elust Eestist, on oluline siinses kontekstis tuua välja, et päris kõik vaadeldavad keelejuhid ei identifitseeru rootsieestlastena, vaid on pigem rootsi-eesti kakskeelsed. Selguse ja lugemise lihtsuse huvides osutan uuritavatele kui *rootsi-eesti kakskeelsetele*.

Magistritöö põhieesmärk on kirjeldada teismeliste rootsieestlaste suulist keelekasutust viie kakskeelse kõneleja näitel, seejuures on oluline märkida, et kirjeldust ei tohi käsitleda kui üldistust, sest koodivahetus võib kogukonniti väga erineda. Konkreetsemalt püüan analüüsisosas leida vastuse kolmele uurimisküsimusele:

1. Millal ja miks esineb uuritavate vestlustes koodivahetust?
2. Kuidas toimub grammatiline integreerimine uuritavate koodivahetuses?
3. Millised on uuritavate individuaalsed erinevused kakskeelses keelekasutuses, s.h. rootsikeelses keskkonnas elatud aja mõju neile erinevustele?

Töö on üles ehitatud kolmes osas. Esimene osa tutvustab teoreetilist tausta kakskeelsuse ja koodivahetuse vallas, lisaks leidub ülevaade varasematest uuringutest, mis põhinevad rootsieestlaste keelel, ja tutvustan ka noorte keelekasutuse eripärasid. Töö teine osa keskendub meetodile ning kirjeldab välitööde ettevalmistust ja läbiviimist, samuti tutvustab lindistuste transkribeerimist ja analüüsimetoodikat. Viimases osas ehk töö analüüsis on eesmärk vastata püstitatud uurimisküsimustele. Individuaalsete erinevuste kaardistamiseks vaatlen, kui palju iga noor lülitub ümber keelte vahel, millistes tingimustes ta seda teeb ning kas tema keelekasutuses esineb mingi kindel mall.

Varasemalt on palju uuritud rootsieestlaste sõnavara, mistõttu annan ka siin ülevaate iseäralikumast sõnakasutusest.

Uuritavad keelejuhid on keelelise tausta poolest üpris erinevad, mistõttu püstitan järgmised hüpoteesid:

1. Mida suurem on kokkupuude kakskeelse keskkonnaga (=Rootsis elatud aeg), seda rohkem koodivahetust esineb keelejuhi keelekasutuses;
2. Kõige sagedamini toimub koodivahetus puuduliku keeleoskuse tõttu;
3. Inglise keelde toimub ümberlülitumisi peaaegu sama palju kui rootsi keelde.

Magistritöö valmimisele on aidanud kaasa mitmed isikud. Soovin tänada eelkõige kõiki keelejuhte, et nad leidsid aega ja huvi vestlusringides osalemiseks. Tänu sõnad tahan öelda ka Raimo Raagile, Anna Verschikule ning teistele õppejõudele, kes toetasid nii tagasiside kui teemakohase kirjandusega. Tänan samuti Karine ja Martin Koobase stipendiumifondi, mis toetas rahaliselt välitööl käimist. Minu suurim tänu kuulub aga juhendajale Virve-Anneli Vihmanile, kes oli suureks toeks igal etapil ning kelle nõu ja jõuga antud magistritöö sai teoks.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Kakskeelsuse piiritlemine

Erinevad hinnangud näitavad, et umbes pool maailma elanikest oskab vähemalt kahte keelt (Auer 1984). Varasemalt kasutati kakskeelsuse terminit, et tähistada kahe keele võrdset oskust, kuid tänapäeval on rohkem levinud arusaam, et kakskeelne võib küll osata kahte keelt, kuid nende keelte tase on siiski erinev. Kahe keele võrdne oskus on pigem haruldane nähtus, sest keeli õpitakse ja kasutatakse mõneti erinevates kontekstides (Grosjean 1985, Myers-Scotton 2006). Üksmeelsus puudub aga selle kohta, milline peab olema minimaalne keeleoskustase, et võiks rääkida juba kakskeelsusest (Adler 1977, Myers-Scotton 2006). Reeglina peaks kakskeelne suutma mõlemas keeles rääkida, kuid sellest ei piisa, et inimene suudaks öelda vaid üksikuid fraase teises keeles, näiteks tervitusi (Myers-Scotton 2006).

François Grosjean (1998: 132) defineerib, et kakskeelne on see, kes *kasutab* igapäevaselt kaks või enam keelt või murret. Kakskeelsete keelekasutusele on iseloomulikud mitmed tunnused. Keelekasutuses kehtib komplementaarsuse printsiip, st keelt omandatakse ja kasutatakse erinevates oludes. Keeltel on erinev funktsioon ehk vastavalt situatsioonile valib kakskeelne, kumba keelt ta kasutab. Samas teiste kakskeelsetega suhtlemisel sellisel kujul valimist ei toimu. (Grosjean 2008) Keelearengu puhul oluline välja tuua, et iga keelejuht on erinev – keeleomandamise protsess kulgeb erinevas tempos ja erineva sisendi põhjal, seda nii K1 kui ka K2 omandamise puhul. Ka kohanemise puhul kehtib kaks tähtsat aspekti. Ühest küljest kohaneb kakskeelne ümbritseva keskkonnaga, st vastavalt oludele muutub tema keelekasutus. Teisest küljest aga kohaneb kakskeelne sotsiaalse ringiga – suhtlus ükskeelse või teise kakskeelsega on väga erinev. (Grosjean 1998)

Eraldi küsimus on aga, kuidas mitme keele kasutus toimub kõneleja ajus. Funktsionaalsest perspektiivist kirjeldab Ellen Bialystok (2002), et kakskeelsel on mõlemad keeled representeeritud ajus eraldi süsteemidena, mis on korruga aktiveeritud, kuid mis ühtlasi

ka nii-öelda konkureerivad omavahel. Yaron Matras (2009) on pakkunud välja, et kõneleja tugineb kõnelemisel keelelisele repertuaarile, mis ei koosne erinevatest keeltest ega keelesüsteemidest, vaid pigem keelelistest struktuuridest (sõnavormidest, fonoloogilistest reeglitest, konstruktsioonidest jne), mida kõneleja alateadlikult valib vastavalt sotsiaalsele kontekstile.

Kakskeelsust on ka seostatud identiteediga – ühest küljest keele abil konstrueeritakse kõneleja identiteet, teisest küljest kujundab identiteet osaliselt keelepraktikaid. René Appel ja Pieter Muysken (2006) leiavad, et paljudel inimestel on rohkem kui üks keeleline identiteet ehk võib rääkida kakskeelsest identiteedist. Sellise identiteedi väljendamine võib olla kompleksne ning varieeruv isegi juhul, kui suhtlus toimub isikuga, kellel on sarnane keeleline taust. Liebkind (1995) toetab kakskeelsuse ja identiteedi seotust, lisades, et oluline roll on suhtumisel ehk sellel, kas inimene ise identifitseerub kakskeelsena ja kas sarnane arvamus on ka teistel.

1.2. Koodivahetuse mudelid ja funktsioonid

Koodivahetus kui protsess on oluline osa kakskeelsest keelekasutusest ning sisuliselt tähendab see „mitme keele kasutust ühe lausungi või vestluse piires – seega nii lause sees kui lausete vahel“ (Verschik 2004: 26). Terminoloogilisel tasandil on seda nimetatud erinevat moodi, näiteks *code-switching*, *code-mixing*, *code-alteration*, *code-copying*. Eestis on kutsutud seda ka *koodikopeerimiseks*, *ümberlülitumiseks*, *interferentsiks* ja *koodivaheldumiseks* (Verschik 2004, Verschik 2012). Selguse mõttes kasutan antud keelelise nähtuse markeerimiseks kõige laiemalt levinud mõistet *koodivahetus*, kuid aegajalt kasutan ka sünonüümina *ümberlülitumist*.

Koodivahetuse tüüpe võib eristada nii selle alusel, kus täpsemalt koodivahetus toimub lausungi tasandil, kui ka selle alusel, mida täpsemalt siirdatakse ehk vahetuv kood on lause, sõna või mõni muu keelend. Üldiselt on koodivahetuse tüüpe kategoriseeritud kolme gruppi:

1. „emblemaatiline koodivahetus (*emblematic switching* ~ *tag-switching*), kus ühe keele sees on üksikud teiskeelsed kiilud või hüüundid;
2. lausetevaheline koodivahetus (*intersentential switching* ~ *extrasentential switching*), kus ühest keelest teise siirduakse lausete (või osalause) piiril nii, et üks lause on ühes, teine teises keeles;
3. lausesisene koodivahetus (*intrasentential switching*), kus koodivahetuse piir on lause või osalause sees või koguni sõna sees.“

(Poplack 1980; Romaine 1989: 112-115; Appel, Muysken 1992: 118; viidatud Laanekask 2001: 41-42 järgi).

1.2.1. Grammatiline lähenemine koodivahetusele

Koodivahetuse uurimiseks on lingvistid kasutanud erinevaid mudeleid, seejuures ühtegi mudelit ei saa nimetada universaalseks, sest mudelite lähtenurk on erinev. Carol Myers-Scotton (1997) on koodivahetuse uurimiseks pakkunud välja maatrikskeele raamistiku mudeli (*Matrix Language Frame Model*) ehk lühidalt MKR. Mudeli kohaselt eristatakse koodivahetuses maatrikskeelt ja sisendkeelt – käesolevas teesis tähistatakse termineid vastavalt lühenditega MK ja SK (lühendite loetelu lk-l 77).

Koodivahetuses sisestatakse SK elemente MK raamistikku, millest järelduvalt MK on lausungi tasemel kõneleja põhikeel. MK määrab lausete morfosüntaktilise struktuuri, kuhu SK sisestatakse ning SK integreerub lausesse MK-st liidetavate morfeemide abil. MKR-mudeli kohaselt tulevad SK-st vaid leksikaalsed morfeemid ning grammatilised moodustajad tulevad üldiselt MK-st, kuigi osa neist võivad tulla ka SK-st. Moodustajaid nimetab Myers-Scotton saarekesteks (eestipärane nimetus Verschik 2004 järgi) ning neid on kolme liiki: MK saarekesed, SK saarekesed ja segamoodustajad (Myers-Scotton 1997).

Allpool on toodud näide, mis pärineb magistritöö uurimiskorpusest. Näites (1) on MK eesti keel ja SK on inglise keel. SK-st laenatakse lekseem *remix*, millele liidetakse MK grammatiline morfeem *-id*, et SK integreeruks MK raamistikku:

(1) **KJ1:** tal on sihuke rahulikud **remix-id** (>remix 'remiks')

Eesti koodivahetust käsitlevates uurimustes on oluliselt rohkem levinud aga Lars Johanson'i koodikopeerimise mudel, eeskätt on juurutanud selle kasutamist Anna Verschik (vt nt 2016, 2019). Oma väitekirjas „Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine“, uuris Kristiina Praakli soome-eesti keelekontakte ning sellest tulenevate ilmingute avaldumist Soome eesti keeles, uurimisel toetus ta samuti Johanson'i koodikopeerimise mudelile (Praakli 2009). Koodikopeerimist on uuritud lisaks teiste eesti keelepaaridega (vt nt Joenurma 2016; Kilp 2017; Pere 2014).

Koodikopeerimise mudeli eeliseks on toodud välja selle terminoloogiline selgus kui ka keelenähtuste seotud kirjeldus. Koodivahetus, laenamine ja interferents ehk ühe keele mõju teisele on ühed levinumad terminid keelekontaktide uurimisel, kuid Johanson asendab neid terminiga kopeerimine, sest eeltoodud terminite piiritus on hägune. (Johanson 2002) Oluline on ka välja tuua, et koodivahetus ja koodikopeerimine pole samatähenduslikud – viimane tähistab „ennekõike mehhanismi ehk viisi, kuidas kakskeelne kõne moodustub“ (Praakli 2009: 33). Põhierinevus koodikopeerimise ja koodivahetuse vahel seisneb selles, et koodivahetus kui üldisem termin tähistab keelte vahetamist nii lausungisiselt kui -üleselt, samas kui koodikopeerimine on vaadeldav lausungi piires toimuva ühe keele elemendi integreerimise või kopeerimisena teise keelde. Koodikopeerimine on tähenduselt laiem, sest see arvestab ka selliste keeleliste ülekannetega, milles ei pruugi esineda teise keele väljendeid.

Koodikopeerimisel räägitakse kahe keele kontaktis tekkinud keelevormide tekkest. Koodikopeerimise protsess tähendab mudelkoodi ehk K2 sisestamist põhikoodi ehk K1 lausesse. Sellel tasemel sarnaneb protsess SK sisestamisele MK raamistikku (vt eespool).

Mudelid eristatakse kolme liiki koopiasid: täielikud, valikulised ja segakoopiasid. Täielik koopia tähendab sellist sisestust, kus kopeeritakse vastava koopia täielik morfoloogiline ja fonoloogiline struktuur, sh ka koodi materiaalsed, semantilised, kombinatoorsed ja sageduslikud omadused. Valikulisel kopeerimisel kopeeritakse mudelkood põhikoodi ühikutesse osaliselt, st tuuakse üle vaid osalised tunnused. Kui kopeerimine toimub kujul, kus üks koodi komponent on kopeeritud täielikult ja teine komponent valikuliselt, siis seda kutsutakse segakoopiaks. (Johanson 2002) Allpool on toodud näide täielikust koopiast:

(2) **KJ1:** ainuke asi mis Rootsis on vingem on **midsommarfesten**
(>*midsommarfest* 'jaanipäeva pidu') (.) jaanipäev

Koodikopeerimise mudel sarnaneb kontseptsioonilt MKR-mudeliga (paralleeli on toonud nt Clyne 2003), sest pealtnäha on Myers-Scottoni maatrikskeel tähenduselt sarnane Johansoniga põhikoodiga ning sisendkeel on sarnane mudelkoodiga. Sellele on Johanson (1993) vastu väelnud, sest tema silmis koodivahetuse põhikeelt pole võimalik määratleda üksnes kvantitatiivsete mõõdikute abil, millele Myers-Scotton ise tugines. Magistritöös toetun koodivahetuse kirjeldamisel siiski MKR-mudelile, kuna see keskendub konkreetselt grammatilisele integreerimisele.

1.2.2. Sotsio-pragmaatiline lähenemine koodivahetusele

Eeltoodud koodivahetuse mudeleid võib vaadelda eelkõige grammatilistena, kuid leidub ka uurijaid, kes tunnevad huvi selle protsessi pragmaatika vastu. Üks tuntumaid selle suuna esindajaid on Peter Auer, kes on omalt poolt pakkunud välja pragmaatiliskonversatsioonilise mudeli (eestipärane nimetus Zabrodskaja 2006 järgi). Auer (1995) loetleb, et vestlustes leidub ridamisi malle, mille järgi toimub keeltevaheline ümberlülitumine. Malle jaotab ta nelja gruppi ning mallid on esitatud kujul, kus A ja B tähistavad keeli, // tähistab keele vahetust ning 1 ja 2 tähistavad kõnelejaid (Auer 1995: 125-126).

Mall Ia: A1 A2 A1 A2//B1 B2 B1 B2

Mall Ib: A1 A2 A1 A2 A1//B1 B2 B1 B2

Esimese grupi mallid ilmestavad, kuidas vestlustes kulgeb diskursusepõhine koodivahetus. Ühe variandina võib see toimuda kujul, kus ühel hetkel vestluses vahetab kõneleja 1 keele ning kõneleja 2 kohaneb vastava muutusega, jätkates kõneleja 1 poolt valitud keelega (mall Ia). Sellisel juhul toimub keelevahetus vooruvahetuses. Teise variandina võib ümberlülitumine toimuda ühe vooru piires, kus kõneleja 1 alustab vooru ühes keeles, kuid jätkab teises keeles; kõneleja 2 jällegi kohaneb vastava situatsiooniga ning jätkab kõneleja 1 poolt valitud teise keele kasutusega (mall Ib).

Mall IIa: A1 B2 A1 B2 A1 B2 A1 B2

Mall IIb: A1 B2 A1 B2 A1//A2 A1 A2 A1

Teise gruppi paigutub osalejapõhine koodivahetus, see võib jällegi toimuda kahes mallis. Vähem levinud muster toimub kujul, kus kõneleja 1 kasutab läbivalt ühte keelt ja kõneleja 2 läbivalt teist keelt ehk üksteise poolt valitud keeltega kumbki kõneleja ei kohane (mall IIa). Tavalisem on aga olukord, kus küll alguses mõlemad kõnelejad räägivad eri keeltes, kuid seejärel kõneleja 2 kohaneb kõneleja 1 keelevalikuga ja sellest tulenevalt vahetab keelt (mall IIb).

Mall IIIa: AB1 AB2 AB1 AB2

Mall IIIb: AB1//A2 A1 A2

Kui eelmised malligrupid ilmestasid, kuidas koodivahetus toimus voorude vahel, siis kolmanda tüübina on võimalik koodivahetus, mis toimub vooru sees. Üks võimalik mall toimub kujul, kus mõlemad kõnelejad vahetavad keeli ühe vooru piires, mistõttu on keeruline määrata, kas keel A või keel B on vestluses põhikeel (mall IIIa). Teine variant on

aga see, kus kõneleja 1 kasutab ühes vóorus nii keelt A kui ka B, kuid seejärel kõneleja 2 otsustab, millise keelega soovib vestlust jätkata ja selle eelistusega kohaneb jällegi kõneleja 1 (mall IIIb).

Mall IV: A1 [B1] A1

Viimase mallina on võimalik selline koodivahetus, kus keele A raamistikku sisestatakse keele B üksik sõna või struktuur ja koodivahetus toimub ühe vóoru sees, seejuures kõneleja 1 vahetab keelt vaid korraks, kuid sellega vestluse põhikeel ei muutu (mall IV). Sellist kõrvalepõiget nimetab Auer transferiks, mis võib olla seotud nii osaleja kui ka diskursusega, kuid ühtlasi peegeldada kõneleja keelelist kompetentsi.

Mallide põhjal võib aga lugeda välja ridamisi põhjuseid, mille korral koodivahetus üldse toimub. Aueri (1995: 120) järgi on eelkõige levinud järgmised koodivahetuse funktsioonid, mida kasutan osaliselt analüüsis (täpsem seletus peatükis 1.2.4):

1. Tsitaat;
2. Osalejaskonna muutus ehk koodivahetusega kaasatakse, välistatakse või tõrjutakse vestluses osalejad või kõrvalseisjad;
3. Kiilsõna või kõrvalmärkus;
4. Kvaasitõlge ehk koodivahetus toimub siis, kui soovitakse rõhutada palvet, saada tähelepanu või täpsustada öeldut;
5. Tegevuse või rolli vahetus;
6. Teemavahetus;
7. Keelemäng, naljad või „võtme“ vahetus
8. Topikalisatsioon.

Lisaks Auerile on koodivahetuse põhjuseid loetlenud mitmed teised uurijad, näiteks Grosjean (1982) ning Appel ja Muysken (2006). Grosjean (1982) nimetab koodivahetust suuliseks strateegiaks, mille kaudu toimub keeleline ja sotsiaalne infovahetus – ühest

küljest koodivahetus võib edastada teavet, mis on semantiliselt oluline, teisest küljest aga koodivahetus peegeldab kõneleja tundeid, suhtumist ja suhtluskavatsusi. Tuginedes erinevate autorite käsitlustele (nt Gal 1979, Gumperz 1970), loetleb ta mitmeid põhjuseid, miks koodivahetus võib toimuda.

Üks põhjus ümberlülitumiseks tuleneb vajadusest suhtlussituatsioonis mingi konkreetse lekseemi, fraasi, diskursusemarkeri või lausetäite järele. Koodivahetus on ka oluline strateegia, et vahendada personaalset sõnumit eesmärgiga kaasata kõnelejat kindlas kontekstis. (Grosjean 1982) Selle põhjuse selgitamisel toetub ta Gumperzi (1970) toodud näitele:

- (3) „An’... an’... an’ they tell me, „How did you quit, Mary“ I di’n’ quit. I ... I just stopped. I just stopped. I mean it wasn’t an effort that I made. **Que voy a dejar de fumar porque me hace daño?** this or tha’, uh-uh.“*

Ja ... ja... ja nad ütlevad mulle „Kuidas sa lahkusid, Mary“ Ma ei lahkund. Ma ... ma lihtsalt lõpetasin. Ma lihtsalt lõpetasin. Nagu see polnud pingutus, mida ma tegin. Et ma kavatsen lõpetada suitsetamise, sest see on mulle kahjulik? See või too, ahah.

(Gumperz 1970, viidatud Grosjean 1982: 152 järgi, eestikeelne tõlge minu, koodivahetus markeeritud paksus kirjas)

Antud näide pärineb vestlusest, kus üks sotsiaaltöötaja rääkis, et lõpetas suitsetamise. Gumperz (1970) selgitab, et koodivahetus on konteksti mõttes väga tähenduslik, sest kõnelejal on segased tunded suitsetamise osas ning see emotsioon kandub edasi keeleliselt. Üleminek hispaania keelele peegeldab keele personaalset seotust ja inglise keel jääb kontekstis pigem formaalseks keeleks. Selle kaudu väljendab kõneleja keele seost personaalse ruumiga – antud näites on kõnelejate vaheline keel hispaania keel („meie“ keel) ja inglise keel on vestlejatest eemalseisev keel („nende“ keel).

Siinkohal tekib tugev seos ka grupiidentiteediga – keel on vahend, millega saab markeerida kindlasse gruppi kuulumist. Grosjean (1982) nimetab seda tüüpi funktsiooni solidaarsuseks ehk grupiidentiteedi markeerimiseks ja rõhutamiseks. Keelt vahetades on aga võimalik ka näiteks täpsustada adressaati vestlusringis või sootuks välistada mõni kõneleja grupist. Koodivahetusest võib välja lugeda, kui muutub mingi kindla kõneleja roll – näiteks tema staatus tõuseb või lisandub autoriteet. Seda tüüpi funktsiooni illustreerib ta Myers-Scotton ja Ury (1977) näitega, mis on pärit Kenyast:

(4) „Passenger: Nataka **change** yangu.

*Reisija: Ma tahan oma **peenraha**.*

Conductor: **Change** utapäta, Bwana.

*Piletimüüja: Te saate oma **peenraha**, härra.*

Passenger: **I am nearing my destination.**

*Reisija: **Ma lähenen oma sihtkohta.***

Conductor: **Do you think I could run away with your change?**“

*Piletimüüja: **Kas te arvate, et ma saan põgeneda teie peenrahaga?***

(Myers-Scotton, Ury 1977, viidatud Grosjean 1982: 156 järgi, eestikeelne tõlge minu, koodivahetus markeeritud paksus kirjas)

Vestlus on pärit olukorrast, kus reisija ootab piletimüüjalt tagasi peenraha, kuid ei saa seda kohe tagasi. Kuna inglise keel on Kenyas kõrgema staatusega, siis koodivahetusega näitab reisija omalt poolt suhtluse käigus muutuvat suhtumist – suhtlussituatsioonist tulenevalt väljendab ta lugupidamist piletimüüja suhtes.

Keelt võib kõneleja vahetada emotsioonide väljendamise eesmärgil – näiteks, kui kõneleja soovib näidata viha, pahameelt või usaldust millegi või kellegi suhtes. Lisaks saab koodi vahetades võimendada või rõhutada öeldut, tõstes sõnumi kõrgemale positsioonile. Levinud põhjus ühelt keelelt teisel ümberlülitumiseks on seotud teise või kolmanda isikuga, st kui kõneleja tsiteerib kedagi, siis tsiteeritav sõnum võib olla esitatud vestluse põhikeelest erinevas keeles. Viimaseks funktsiooniks nimetab Grosjean eelmise keelekasutuse jätku –

see tuleb välja olukorras, kus jätkatakse eelnevas voores kasutatud keele kasutamist (näiteks erinevate kõnelejate lõikes). (Grosjean 1982)

Appel ja Muysken (2006) toovad välja, et koodivahetuse uuringud sotsioloogilisest perspektiivist keskenduvad vaid kolme tüübi – emblemaatilise, lausetevahelise ja lauseteiselise – koodivahetuse eristamisele. Sellisel kujul eristamine on aga pigem üldistav lähenemine ning ei seleta sotsiolingvistilisi põhjuseid, miks inimesed lülituvad ümber ühelt keelelt teisele. Selle selgemaks kaardistamiseks Appel ja Muysken loetlevad kokku kuus põhjust, kuid seejuures on oluline pidada silmas, et kogukonniti koodivahetuse põhjused varieeruvad.

Esiteks, koodivahetuse funktsioon võib olla referentsiaalne, mis tuleneb puudulikust keeleoskusest. Mõne kindla teema üle arutledes on sobilikum kasutada ühte konkreetset keelt või mõnes kontekstis on paslik kasutada sõna ühest kindlast keelest, mistõttu vastava teema või konteksti juures vahetab kõneleja keelt. Appel ja Muysken kirjeldavad, et seda tüüpi koodivahetus on teemapõhine ning kõnelejate vaates teadlik käitumine – sageli kõnelejad selgitavad, et vahetavad keelt, sest vastava teema juures on sobilik kasutada ühte kindlat keelt või ei teata vastavat sõna vestluse põhikeeles.

Teine põhjus koodivahetuseks on direktiivsus ehk keele abil suunatakse vestluses osalejaid. See võib toimuda kahes suunas – keelt vahetades võib kindlat isikut vestlusest välistada või vastupidiselt edastatakse öeldu kindlale isikule. Siinkohal on heaks näiteks perekonnad – vanemad võivad vestlusest välistada lapsed, suheldes omavahel lastele võõras keeles või lapsed ise võivad leiutada salakeele, millest vanemad ei saa aru.

Lisaks nimetavad Appel ja Muysken (2006) kolm funktsiooni, mis on tuletatud teiste uurijate käsitluste põhjal. Koodivahetus võib toimuda ekspressiivsel eesmärgil, mis Poplacki (1980) järgi toimub kõnelejate soovil väljendada oma segaidentiteeti kahe keele (koos) kasutamisel. Appel ja Muysken (2006) nendivad, et koodivahetusega soovitakse vahel näidata vestluse toonivahetust. Näiteks siinkohal oleks püstijalakoomikud, kes terve

nalja jutustavad nii-öelda standardkeeles aga nalja puänt öeldakse murdekeeles. Myers-Scottoni (1979) põhjal mainitakse nii-öelda metakeele kasutust, st koodivahetus toimub olukorras, kus otse või kaudselt kommenteeritakse ühte vestluses kasutatavat keelt eesmärgiga demonstreerida oma keeleoskusi teistele vestluses osalejatele. Viimane põhjus, miks nende käsitluses koodivahetus toimub, on poeetiline – näiteks öeldakse teises keeles mõni nali, keelemäng vms.

Myers-Scotton (2006) on omalt poolt pakkunud välja markeerituse mudeli, mis toimib üheskoos MKR-mudeliga. Selle kohaselt markeerimata valikuks loeb ta sellist suhtlust, mis on enamvähem suhtluse olusid arvestades ootuspärane. Markeerimata valik peegeldab kindlat õiguste ja kohustuste kogumit (Myers-Scotton nimetab seda kui *Rights and Obligations set* ehk *RO set*). Näiteks hispaania-inglise kakskeelsed reeglina suhtlevad vanemate pereliikmetega hispaania keeles, sest see keel on vastavas kogukonnas ootuspärane ja järelikult kõneleja teeb markeerimata valiku. Markeerimatuse üle otsustavad grupi domineerivad liikmed, eeskätt olukorras, kus kõneleja staatus on oluline.

Markeeritus seevastu ilmneb vastupidi – õiguste ja kohustuste kogumis on markeeritud valik selline, mida pole võimalik ennustada, ning see toetub läbirääkimise printsiibile. Printsiibi järgi lepitakse kokku õiguste ja kohustuste kogum, mis peaks vastavas suhtlusolukorras kehtima kahe kõneleja vahel. Markeeritud valik peegeldab seega kõneleja isiksust ning suhteid teiste kõnelejatega. Markeeritusega saab väljendada solidaarsust, võimu või mõlemat. Näiteks maakohast pärit vend külastab Kenya pealinnas Nairobis töötavad venda. Ootuspärane ja markeerimata valik oleks see, kui linnas elav vend tervitaks külla tulnud venda nende etnilise grupi keeles – selle asemel tervitab ta teda inglise keeles. Inglise keel on Kenya ametlik keel, mistõttu markeeritud valikuga kohtleb linnas elav vend oma maakohas elavat venda kui tavalist sõpra või kolleegi ning mitte kui lähedast venda.

Lisaks markeeritud ja markeerimata valikutele, kirjeldab Myers-Scotton (2006) ka nii-öelda ratsionaalseid valikuid. Teisisõnu peab kõneleja mõnikord langetama valiku selle

keele kasuks, mis aitab tal jõuda soovitud eesmärgini. Ratsionaalne seevastu ei tähenda alati „parimat“ valikut, see põhineb eeskätt kõneleja enda kognitiivsetel arvutustel, millele tuginedes ta otsustab, millise (keele)valikuga saab ta enda jaoks parima tulemuse (sõltuvalt tema eesmärkidest).

Kõigi nelja käsitluse võrdluses võib leida mitmeid kattuvusi funktsioonide vahel. Üheks sarnasuseks on koodivahetuse seos vestluses osalejatega – nii Auer, Myers-Scotton, Grosjean kui ka Appel ja Muysken tõid välja, et keele vahetamisega on võimalik pöörduda ühe kindla isiku poole või hoopis välistada keegi vestlusest. Siinkohal paslik näide oleks situatsioon, kus omavahel vestlevad ükskeelsed ja kakskeelsed ning kui kakskeelsed kasutavad suhtlemiseks keelt, mida ükskeelsed ei oska, siis sellega nad kõrvaldavad teemast osa kõnelejaid ja suunavad sõnumi neile, kes antud keelt oskavad (näiteks kui suhtlus käib eestlaste ja vene-eesti kakskeelsete vahel). Teise funktsioonina, mida kõik kirjeldatud käsitlused mainivad, nimetatakse sõnumi rõhutamisega seotud koodivahetust. Keele vahetamisega toonitatakse öeldut mingil kindlal eesmärgil, olgu see siis kas sõnumi võimendamiseks või selle täpsustamiseks.

Grosjean, Appel ja Muysken ning Myers-Scotton seostavad koodivahetust identiteedi väljendamisega, mis võib toimuda nii grupi- kui üksikisiku tasandil. Kattuvusi leidub ka juhul, kui kõrvutada kahe autori käsitlust. Nii Auer kui ka Appel ja Muysken toovad välja, et koodivahetus võib olla mänguline või poeetiline, näiteks ümberlülitumine toimub nalja ütlemisel. Mõlemad autorid toovad välja, et keel võib kõnelejal seostuda teemaga, näiteks mingi kindla valdkonna puhul eelistatakse kasutada kindlat keelt. Appel ja Muysken leiavad, et teemavahetusega kaasnev koodivahetus tuleneb puudulikust keeleoskusest, samas kui Aueri käsitlus peegeldab kahe keele erinevat paiknemist suhtlusruumis. Zabrodskaja (2006) kasutab keelte eristamiseks termineid „*meie-* ja *nende-*kood“ (vt ka Gumperz 1970). Grosjean leiab, et sellise eristuse alusel toimuv koodivahetus toimub aga personaalse sõnumi vahendamise eesmärgil. Myers-Scotton seostab sellist eristust eeskätt staatuse ja võimu väljendamisega sooviga.

Nii Grosjean kui ka Appel ja Muysken kirjeldavad, et koodivahetus toimub ka ekspressiivsel eesmärgil ehk koodi vahetades väljendab kõneleja enda või mingi kindla grupi identiteeti. Grosjean lisaks nimetab ekspressiivsuseks emotsioonide – viha, pahameele või usalduse – väljendamist, mida teiste autorite loetelud ei sisalda. Grosjean'i ja Aueri käsitlusi võrreldes leiab kolm sarnast funktsiooni. Esimene on tsiteerimine ehk kellegi teise öeldut korrates vahetab kõneleja keelt. Teine on seotud rolli vahetusega – vastavalt olukorrale võib kõneleja muuta keelekasutust, kui mõne vestluses osaleja või kõrvalseisja staatus muutub. Seda mõtet toetab ka Myers-Scotton. Auer täheldab, et koodivahetus ei pruugi kaasneda üksnes rolli, vaid ka tegevuse muutusega. Kolmas funktsioon võimaldab vahetada keelt kommenteerimise eesmärgil – Appel ja Muysken täpsustavad, et metakeele kaudu saab kõneleja näidata oma paremat keeleoskust.

Nelja loetelu põhjal näeme ka mõningaid erinevusi. Auer toob välja topikalisatsiooni funktsiooni, mida Appel ja Muysken ning Grosjean ei maini. Grosjean seevastu kirjeldab, et koodivahetus võib olla tingitud vestluskaaslase keelekasutuse peegeldamisest, st kõneleja jätkab eelmise kõneleja valitud keele kasutamist juhul, kui too oli seda vahetanud. Teistsugune lähtenurk on ka Myers-Scottonil, kes ei loetle otseselt funktsioone, vaid eristab kõneleja markeeritud ja markeerimata valikuid keelekasutuses. Nimetatud uurijate käsitluste võrdlus on toodud tabelis 1.

Funktsioon	Peter Auer	François Grosjean	René Appel, Pieter Muysken	Carol Myers-Scotton
Vestluses osalejate välistamine/kaasamine	X	X	X	X
Tsitaat	X	X		
Kommentaar	X		X	

Tegevuse muutus	X			
Vestluses osaleja rolli vahetus	X	X		X
Keelemäng, nali vms	X		X	
Sõnumi rõhutamine	X	X	X	
Keele seostamine teemaga	X		X	
Puudulik keeleoskus			X	
Identiteedi väljendamine		X	X	X
Emotsioonide väljendamine		X		
Vajadus lekseemi järele		X		
„Meie“ ja „nende“ eristamine	X	X		X
Topikalisatsioon	X			
Sõnumi kordamine	X			
Viimase keelekasutuse jätk		X		

Tabel 1. Koodivahetuse funktsioonid nelja käsitluse võrdluses.

Põhiprobleem kerkib aga koodivahetuse funktsioonide piiritlemisel ja liigendamisel – see, mida üks käsitlus võiks grupeerida eraldi funktsioonide alla, võis teises käsitluses koonduda ühte gruppi. Lisaks sellele, et funktsioonid võivad keelte ja kõnelejate lõikes varieeruda, võib ka iga kategooria piiritletus olla hägune. Selle problemaatika tõstatab Auer (1995), tuues välja neli põhjust, miks koodivahetuse põhjuste kategoriseerimine pole universaalne.

Esiteks, kategooriad pole selgelt defineeritud, vestlusi tuleks analüüsida järjenditena, et määratleda, kuidas iga näide ilmestab konkreetset kategooriat (samamoodi üks koodivahetuse näide võib olla seotud ka mitme funktsiooniga). Teiseks, võib tekkida raskusi koodivahetuse funktsioonide, keelevormide ja vestlusstruktuuride eristamisega. Näiteks, sõnumi rõhutamine võib olla koodivahetuse funktsioon, kuid sõnumi kordamist võib vaadelda kui vestlusstruktuuride gruppi.

Kolmas põhjus on, et taoliste funktsioonide loetlemine võib anda üksnes pinnapealse pildi sellest, miks toimub keeltevaheline ümberlülitumine, ning loetelu pole nii-öelda suletud nimekiri. Funktsioone tuleks vaadata kriitilise pilguga, et veenduda, kas funktsioonid on piisavad, seletamaks, miks vahetuvad koodid kannavad vestluse tasandil tähendust. Neljandaks, koodivahetuse funktsioonide loetlemine tähendab, et vestluse tasandil peaks koodivahetus mõlemas suunas (A keelest B keelde ja vastupidi) olema sama staatusega. Tegelikult, isegi ühe vestluskonna piires, ei paikne kummaski suunas toimuv koodivahetus samal tähendusväljal. (Auer 1995)

Probleemaatika põhjal võib teha kaks olulist järeldust – ühest küljest koodivahetuse toimumise põhjuste otsimine on uurija interpretatsioon ning funktsioone ei tohiks tõlgendada universaalsetena, teisest küljest võib funktsioonide piiritletus varieeruda ning sõltub uurimisandmestikust, kontekstist, kõnelejatest kui ka keeltest. Järelikult võib koodivahetuse funktsioone määratleda kas kindla käsitluse järgi või komplekteerida uurimisandmestikus esinevate mustrite alusel. Siinse magistr töö andmestiku

analüüsimiseks oli kohasem ja kasulikum koondada loetletud funktsioonid ühte nimekirja. Täpsemalt tutvustan magistritöös vaadeldavaid funktsioone peatükis 1.2.4.

Eesti keeleteadlastest on koodivahetuse funktsioone uurinud Anastassia Zabrodskaja (2006), kes vaatles seda vene-eesti koodivahetuse kontekstis laste keelekasutuse näitel. Zabrodskaja toetus oma uurimuses Aueri loetelule, kuid tegi ka ülevaatliku funktsioonide võrdluse eri autorite käsitluses. Kadri Hein (2014) uuris koodivahetuse põhjuseid eesti viipekeelsete õpilaste näitel ning toetus samuti Aueri loetletud funktsioonidele. Zabrodskaja ja Heina tulemusi võrreldes leiab kinnitust Appeli ja Muyskeni (2006) väide, et koodivahetus toimub kogukonniti eri põhjustel. Vene-eesti laste puhul täheldas Zabrodskaja tihti tsiteerimist, samas kui Hein leidis, et eesti viipekeelsed noored vahetasid koodi lauseliikme rõhutamise eesmärgil. Nii Zabrodskaja kui Heina analüüsis peegeldus selgelt ka sarnasusi – näiteks tihti vahetasid uuritavad koodi keelega mängimisel.

Kristiina Praakli samuti tutvustas oma väitekirjas põhjuseid, miks toimus uuritavate keelekasutuses keeltevaheline ümberlülitumine. Praakli (2009: 103) selgitas Tampere elavate eestlaste põhjal täielikku kopeerimist analüüsis, et kopeerimine toimus „ennekõike refereerimise eesmärgil.“ Selle alusel leidis kolme liiki funktsioone – kolmanda isiku tsiteerimist, kolmanda isiku arvamuse vahendamist ja sõnumi rõhutamist.

1.2.4. Koodivahetuse liigitamine magistritöös

Tuginedes nii teoreetilisele käsitlustele kui ka uurimisandmestikule, valisin välja seitse koodivahetuse funktsiooni, mille alusel analüüsin rootsi-eesti kakskeelsete teismeliste keelekasutust (vt lähemalt peatükk 3.2). Alljärgnevalt kirjeldan iga funktsiooni valiku põhimõtteid, kuid ka piiritlen täpsemalt nende definitsioone. Oluline siinkohal on mainida, et ühtegi kategooriat ei saa vaadelda täiesti eraldiseisvana, sest need on omavahel seotud.

Kvaasitõlke funktsiooni kandis selline koodivahetus, kus kõneleja kordas öeldut teises keeles ehk toimus nii-öelda otse tõlkimine. Zabrodskaja (2006) uurimust vaadates võib

täheldada, et tema tõlgenduses toimus öeldu kordamine ühe kõneleja lõikes, kuid siinses magistritöös lugesin kvaasitõlkeks ka sellist kordamist, kus üks kõneleja kordas kellegi teise öeldut teises keeles. Kvaasitõlge võis ühtlasi toimuda eri voorudes.

Auer (1995) paigutas kvaasitõlke alla ka sellise koodivahetuse, mille eesmärk oli sõnumit rõhutada või öeldut täpsustada. Öeldu rõhutamist vaatlisin ekspressiivsuse kategoorias, sest sõnumi tõlkimist esines andmestikus märgatavalt rohkem ning tõlkimine tulenes sageli suhtlusolukorra spetsiifikast. Nimelt tuli lindistamisel osalejatel ühe osana mängida Aliase-tüüpi mängu ja sõnade seletamisel tuli kvaasitõlkeid ette eelkõige siis, kui öeldu sooviti teha vestluspartnerile selgemaks.

Semantiliseks seostamiseks liigitasin sellist koodivahetust, kus kõneleja seostas mingit kindlat teemat ühe keelega või vahetas koodi eesmärgiga viidata mingile teemale. Antud kategooria põhineb suuresti Aueri teemavahetuse ja Appeli ja Muyskeni referentsiaalsel funktsioonil. Põhjus, miks nimetan seda tüüpi funktsiooni semantiliseks seoseks, tuleneb sellest, et uurimisandmetes peegeldus mõne teema puhul selle tugevam seos ühe kindla keelega. Samuti sõnamängus olid äraarvatavad sõnad ning fraasid eri keeltes.

See tähendab aga, et kui arutlusel oli üks konkreetne teema või sõna, siis vestluses aegajalt osutati sellele koodivahetuse kaudu. Teisest küljest eelistati mõnikord mõne valdkonna või teema juures kindlaid sõnu teises keeles. Mõlemal juhul toimus koodikooperimine semantilisel seostamisel, mitte ei kaasnunud konkreetselt teemavahetusega (koodivahetust ilmnes iga teema lõikes).

Puudulik keeleoskus tähendas seda, et kõneleja vahetas keelt, sest ta ei osanud konkreetset väljendit või sõna vestluse põhikeeles või kui tal oli mugavam seda seletada teises keeles. Seda funktsiooni määratlesin konteksti alusel – näiteks, kui kõneleja ise indikeeris, et ei tea, kuidas mingit sõna öelda ühes keeles. Puudulikku keeleoskust ei saa alati kindlalt määrata andmete põhjal, kuid kasutasin siinkohal lindistuses olemasolevale infole. Antud kategooria põhineb osaliselt Appeli ja Muyskeni referentsiaalsel funktsioonil,

mille kohaselt vahetab kõneleja koodi, sest ta ei oska kindlat sõna vastavas keeles või kuna mingi teema juures eelistatakse ühte kindlat keelt. Teemaatiline seostamine moodustab minu analüüsis omaette kategooria, mistõttu otsustasin puudulikku keeleoskust vaadata eraldi.

Ekspressiivsuse kategooria moodustavad sellist tüüpi koodivahetused, kus teise keele integreerimisega väljendatakse mingisugust emotsiooni, hinnangut või võimendatakse öeldut. Funktsioon põhineb kõigi kolme käsitluse kategooriatel, kuid kõige konkreetsemalt väljendab seda Grosjean, kes selgitab, et koodivahetusega on võimalik öeldut rõhutada. Uurimisandmestikus olid aga rõhutava tooniga koodid sageli seotud kõneleja enda hinnangu andmisega, mistõttu paigutasin need samasse gruppi tundeid väljendavate koodidega. Auer näiteks paigutas sõnumi rõhutamise kvaasitõlke alla, kuid kuna siinses uurimuses rõhutamine ei tähendanud, et öeldut ilmtingimata korrati või et öeldut ei korratud üksnes rõhutamise eesmärgil, siis vaatlesin antud funktsioone jällegi eraldi.

Keelemänguks lugesin koodivahetust, kus kõneleja „mängis“ keelega, luues seejuures loomingulisi konstruktsioone või kui mitmetähenduslik sõna tingis humoorse olukorra. Seda funktsiooni kohtab ka Aueri ning Appeli ja Muyskeni loeteludes. Loovuse tasandil võisid kõnelejad mõelda välja uusi sõnu, integreerida teise keele sõna põhikeele malli või mängida hääldusega. Sageli keelemäng kutsus esile kaasvestlejate reaktsioone, näiteks hakati naerma või vastupidiselt tekitas see neis segadust. Keelemängu funktsiooni ei kandnud sellised lausungid, kus koodi vahetades kasutasid kõnelejad näiteks slängi. Seda tüüpi koodivahetust vaatlesin eraldi identiteedi markerina.

Eelmise keelekasutuse jätkamise funktsioon on võetud Grosjean'i järgi ning tähenduselt on see täpselt sama, mis tema käsitluses – koodivahetus, mis on tingitud eelnevalt kasutatud keelest. Funktsioon võib toimuda kahel kujul. Esiteks, ühes voorus kasutab kõneleja kahte keelt ehk alustab ühega ning lõpetab teisega ja järgmine kõneleja jätkab viimase keele kasutamisega. Sellisel juhul toimus koodivahetus voorude vahel ja kahe

kõneleja löikes. Teiseks, ühes voorus kasutas kõneleja ühte keelt ning jätkas selle kasutamisega järgmises voorus. Niivõrd konkreetset piiritlemist Grosjean ei kirjelda.

Identiteedi markeerimiseks pidasin sellist koodivahetust, kus kõneleja kasutas sõnu või väljendeid, mis on iseloomulikud mingile kindlale sotsiaalsele grupile (näiteks noortele). Siia alla paigutus reeglina igasugune slängi kasutamine, st vaatlesin kitsamalt noorte keelt. Koodivahetust kui identiteedi markeerimise strateegiat kirjeldavad nii Grosjean, Myers-Scotton kui ka Appel ja Muysken. Grosjean ütleb, et keele kaudu saab näidata mingisse gruppi kuulumist, Appel ja Muysken paigutavad segaidentiteedi väljendamise ekspressiivsuse funktsiooni alla. Myers-Scotton leiab, et koodivahetus võib olla seotud nii grupi- kui ka unikaalse identiteediga, mida ta liigitab markeerimata valiku alla. Lugesin identiteedi markeerimist ekspressiivsusest eraldiseisvaks, kuna uurimisandmestikus toimus emotsioonide väljendus või hinnangu andmine ja identiteedi väljendus erinevates suhtlussituatsioonides.

Kategooria piiritlemine on ka selle võrra keerulisem, et tekib küsimus, millist identiteeti koodivahetusega üldse väljendatakse. Antud juhul vaatlesin konkreetsemalt, milliseid noortele iseloomulikke keelendeid (täpsemalt slängi) ilmnes uuritavate keelekasutuses. Kuna uuritavad pärinesid ühest sõpruskonnast, siis vaatlesin identiteedi markeerimist grupi tasandil.

1.3. Noorte keel ja släng

Noorte keelekasutuse vastu hakkasid uurijad suuremat huvi tundma 1990. aastatel ja seda mitte üksnes inglise keelt emakeelena kõnelevate teismeliste seas, vaid ka teiste keelte löikes. Teismeiga on periood, mil inimene teeb läbi suuri füüsilisi ja psühholoogilisi muutusi, kuid selles staadiumis areneb ta ka keeleliselt ja sotsiaalselt. Sellegipoolest laste ja täiskasvanute keeleuurimuste taustal leidub teismeliste keelekasutust käsitlevaid uuringuid märksa vähem. (Stenström jt 2002)

Noorte kui grupi määratlemine on teatud mõttes problemaatiline. Klassikalises tähenduses määratletakse vanuse ja haridustaseme alusel, kas inimene on noor, kuid see on liiga pinnapealne (Androutsopoulos, Georgakopoulou 2003). Wyn ja White (1997) selgitavad, et noori ühendab küll nende vanus, kuid sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise tausta poolest on nad erinevad. Seepärast võiks noori pigem vaadelda täiskasvanute ja laste kõrvutuses ning selle põhjal määratleda, kes on üldse noor.

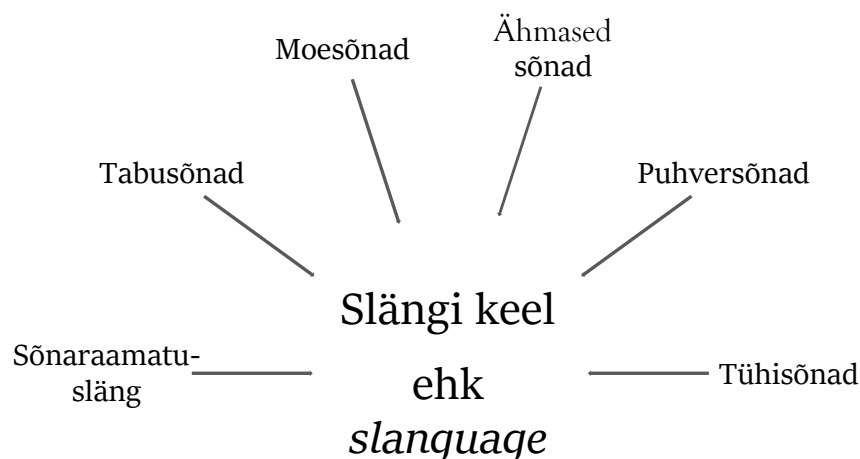
Teismeliste keelt uuritakse sageli keelekontaktide ja identiteediloomete raamistikus. Keelekontaktid leiavad aset näiteks mitmekeelsetes piirkondades, kus elavad eri rahvusest inimesed ja omavaheline suhtlus avaldab mõju nende keelele. Keelekontaktid võivad noore keelekasutust mõjutada grammatiliselt (nt Hilmisdóttir 2000; Opsahl, Nistov 2010) kui ka leksikaalselt (nt Kotsinas 2000; Ekberg 2010). Identiteediloomete tasandil räägitakse keelest kui vahendist, millega teismeline väljendab enda või mõne grupi identiteeti (nt Legaudaite 2000; Stenström 2003)

Androutsopoulos ja Georgakopoulou (2003) toovad välja, et noorte keeles esineb korduvaid sotsiaalseid ja lingvistilisi malle, mis on keelte ja kogukondade lõikes enam-vähem universaalsed. Identiteeti väljendatakse eeskätt kohaliku keelevariandi kasutamise, keelelise loovuse ja mängulisuse kaudu. Noorte keelekasutust võib vaadelda kui teismee reaktsiooni – ühest küljest keel peegeldab nende üha suurenevat iseseisvust, teisest küljest keele kaudu noor kas kaugeneb või seob end kindlate sõprusgruppide või subkultuuridega.

Üks oluline tunnus, mida noorte keelekasutuses on täheldatud, on tugev kalduvus kasutada kohalikke keelevariante (nt slängi) täiskasvanud kõnelejatega võrrelduna. Tavaliselt põhjendatakse sellist keelelist käitumist kohaliku murraku sümbolse ja indeksilise väärtusega, näiteks noor saab ennast kehtestada või väljendada sellega kindlat sotsiaalset staatust. (Androutsopoulos, Georgakopoulou 2003) Slängi jms kasutus küll aga ei iseloomusta kõiki noori, see sõltub tugevasti noorte enda väärtushinnangutest. Näiteks Bucholtz (1999) uuris noori naissoost „nohikuid“, kelle puhul täheldas, et nad kippusid üleüldse vältima igasuguste kohalike keelevariantide kasutamist.

Stenström jt (2002) kirjeldavad, et teismeliste keelt peetakse vanemate ja õpetajate hinnangul sageli „halvaks“. Põhjuseid selleks on erinevaid – teismelised kipuvad kehvasti hääldama, kasutavad rohkelt slängi, roppsõnu ja parasiitsõnu (inglise keele *like* ja eesti keele *nagu* on tüüpnäited) ning ütlevad lauseid poolikult, et nende terviktähendus ei pruugi olla alati selge. Teismeliste sõnavarale iseloomulikku slängi, roppusi ning umbmääraseid sõnu ei tohiks aga vaadelda eraldi kategooriatena, sest tegemist on mitmetähenduslike sõnadega, mille vahel esineb funktsionaalseid kattuvusi.

Katusterminina sellistele sõnadele pakuvad Stenström jt (2002) ingliskeelset nimetust *slanguage* (sõnadest *slang* ja *language*), mis põhineb Stenströmi slängi keele mudelil. Mudeli kohandatud versioon on esitatud allpool:



Joonis 1. Slängi keele ehk *slanguage* mudel (mugandatud Stenström jt 2002: 65 järgi).

Mudeli järgi moodustavad slängi keele kuus sõna põhigruppi, mida Stenström jt (2002: 64-65) defineerivad järgmiselt:

- Sõnaraamatu-släng (*proper slang words*), mis põhineb sõnaraamatute liigendusel (st sõna on piisavalt kaua olnud kasutusel, et on sõnaraamatus markeeritud slängina) ning neid omakorda grupeeritakse kaheks – üldised ja spetsiifilised

slängisõnad. Kahte gruppi eristab see, kas sõnal on seos mingi kindla grupi/trendiga või mitte;

- Tabusõnad (*dirty words*), millel on solvav või šokeeriv toon. Seda tüüpi sõnu võib jällegi olla kahte liiki – slängisõnad ja roppsõnad. Slängisõnad võivad olla kohatu tooniga sünonüümid mõnele tavakeeles leiduvale neutraalsele väljendile või need peegeldavad kõneleja tundeid/hinnanguid. Roppsõnad võivad olla võimendajad, solvangud või vandumised;
- Moesõnad (*vogue words*) on juba olemasolevad sõnad, mida kasutatakse kas uues tähenduses või mille kasutus on lühikese ajaga muutunud populaarseks;
- Ähmase tähendusega sõnade (*vague words*) tähendus on väga üldine ehk võib varieeruda ning neid tavaliselt kasutatakse mõne konteksti mõttes adekvaatsema sõna asemel, täitesõnadena või määratud markeritena;
- Puhversõnu (*proxy words*) kasutatakse tsiteerimisel verbide asendajatena;
- Tühisõnad (*smallwords*) võivad olla kas vähendamise strateegiaga sõna, sildid või empatiseerijad.

Veel üks iseloomulik omadus on mitme keele või keelevariandi kasutus, näiteks immigrandi taustaga noored kasutavad omavahelises suhtluses kindlat keelevarianti, millega markeerivad oma grupiidentiteeti. Mitmekeelses keskkonnas kalduvad noored kasutama ka vähemuskeeli või keelevariante, mis ei seostu nende endi emakeelega – Androutsopoulos ja Georgakopoulou nimetavad seda keeleliseks ristumiseks. Keeleline ristumine peegeldab aga erinevate etniliste gruppide vahelisi suhteid. Suhtlusalale vaadeldes on täheldatud, et noored väljendavad keelega oma kuuluvust ja staatust eakaaslaste grupis. Seda tehakse näiteks narrimise, solvamise, ropendamise jne kaudu. (Androutsopoulos, Georgakopoulou 2003)

1.4. Varasemaid uurimusi rootsieestlaste keelekasutusest

Rootsieestlaste keelt on teiste väliseesti keelte kõrval ehk kõige rohkem uuritud (Hennoste 1998: 13, 19). Uurijate suuremas huviorbiidis on varasemalt olnud leksikaalsed eripärad (Raag 1982, Oksaar 1970) ning süntaks (Nemvalts 1998a). Rootsis käsitlevad keeleteadlaste uurimused sageli regionaalseid keelevariante ja see ka peegeldub Rootsi eesti keele uurimustes – vaadeldud on näiteks Lõuna-Rootsis elavate eestlaste keelt (Klaas, Laagus 1998; Allik jt 2004). Kuigi uuritavateks keelejuhtideks on sageli olnud täiskasvanud, siis üksikud vaatlused on võtnud luubi alla ka lapsed (Kiviloog 1983) ja kooliealised (Nemvalts 1998b).

Kõige põhjalikumalt on rootsieestlasi siiski uurinud Raimo Raag, kes on vaadelnud nii keelekontaktidest tulenevaid mõjusid rootsieestlaste keelekasutusele kui ka kirjeldanud nende kogukonna ajalugu ja kultuuri. Oma väitekirjas „Lexical Characteristics in Swedish Estonian“ kirjeldas Raag Rootsis elavatele eestlastele iseloomulikke sõnavara ning kuidas antud grupi keel on ajas muutunud. Rootsi eesti keelele on omane lai variatiivsus, mistõttu Raagi tulemusi ei tohiks vaadelda kui keele üldkirjeldust, vaid pigem kajastab töö kogutud materjalis kõige sagedamini esinevaid tunnuseid teatud ajaloolisel hetkel. (Raag 1982)

Kogutud andmeid uurides leidis Raag (1982), et Rootsi eestlaste keelele on vägagi iseloomulik rootsi keele sõnavara laenamine eesti keelde, mistõttu kasutatakse sageli uudiskeelendeid. Sõnu laenati ka saksa, inglise, vene ja soome keelest. Semantilisel tasandil võib öelda, et laensõnu leidis igas valdkonnas.

Mõningaid näiteid sõnade laenamisest eri kontekstides (Raag 1982: 55, 63, 67):

- haridus: lugema 'õppima' (r.k. *läsa*), tenta 'eksam' (r.k. *tenta*);
- söök: fäänkool 'apteegitill' (r.k. *fänkål*), glögg 'hõõgvein' (r.k. *glögg*);
- riided: lühilühike 'mini-seelik' (r.k. *kort-kort*), jeans 'teksased' (r.k. *jeans*);
- ametid: adjunkt 'õpetaja' (r.k. *adjunkt*), ekspediit '(poe)müüja' (r.k. *expedit*);

Raagi uuritavate keelekasutuses jäid silma ka kakskeelsed sõnamängud (Raag 1982: 88), nagu näiteks:

- pardihäda 'hingamisraskus' (r.k. *andnöd*);
- seljapauk 'äkiline seljavalu' (r.k. *ryggskott*);
- mumps 'lisaväärtusmaks' (r.k. *moms*).

Els Oksaar (1970) toob välja, et juba 1970. aastatel võis nooremate põlvkondade eesti keele kasutuses märgata rootsi keele foneetika mõju, eelkõige keelelistes laenudes. Eesti keele foneetilises raamistikus on võõrsõnade identifitseerimine võrdlemisi kerge. Näiteks, sellised sõnad nagu *daam*, *foto* või *žurnaal* on ilmselgelt võõrsõnad, sest ükski eestipärane sõna ei alga häälikutega b, d, g ega sisalda häälikuid f, š, z ja ž.

Laensõnad tekivad aga võõrsõnade kirjpildi eestipärasemaks muutmisel, kus helilised sulghäälikud [b, d, g] asenduvad helitutega [p, t, k] ning toimub häälikumuutus $f > v$. Siinkohal on näitesõnadeks *palkon* ja *krahv*. Rootsi keelt kõneleva eestlase kõnepruugis võib täheldada sarnaseid häälikumuutusi, kus helitud aspireeritud häälikud asenduvad helitute ja aspiratsioonita häälikutega. Näiteks, öeldakse *brev* 'kiri' asemel *prev* või *fest* 'pidustus' asemel *vest*.

Kakskeelsele kõnelejale on omane teise keele väljendite laenamine emakeelde – tekib aga küsimus, miks kõneleja üldse kasutab kindlaid võõrkeelseid sõnu ja fraase. Ühe põhjusena toob Oksaar (1970) välja, et laenamine võib toimuda ka olukorras, kus oma emakeeles puudub mõni konkreetne sõna või väljend ja kõneleja kasutab selleks võõrkeelset vastet. Oksaar nendib, et taoline ümberlülitumine kulgeb sujuvamalt, kui kõneleja vestleb teise kakskeelsega. Samuti võib põhjuseks olla vajadus muuta väljendusviisi kompaktsemaks. Sageli toimub sõnavaras mugandamine, kus eestikeelne mitmesõnaline mõiste asendub lühema rootsikeelse vastega. Näiteks tema vaadeldud andmestikust hakati kasutama *huvireisinduse* asemel sõna *turism*.

Rootsis elav eestlane puutub igapäevaselt suuremal või vähemal määral kokku rootsi keelega, mis avaldab mõju nende eesti keelele ja selle tulemusena kakskeelne kõneleja tihtipeale ei saa aru, kummas keeles mingi mõiste on omandatud. Siinkohal võib märgata, kuidas toimub keelte omavaheline segunemine. Rohkelt kasutusel olevaid rootsikeelseid mõisteid kasutatakse eestikeelsete käände- ja pöördelõppudega. Näiteks väljendis *ostetakse bullareid* näeb, et rootsikeelne sõna *bullar* 'saiakesed' paigutatakse eesti keeles mitmuse osastavasse käändesse. Segunemist esineb mitte üksnes morfoloogilisel tasandil, vaid muutusi võib märgata mitmesõnalistes fraasides ja pikemates lausekonstruktsioonides. Nii näiteks mingil perioodil kasutati gümnaasiumi lõpetamise märkimiseks väljendit *tudengit võtma* (tõlgitud otse rootsi keelsest väljendist *ta studenten*), mis küll eesti keele reeglistikus kõlab kohmakalt, kuid oli eesti-rootsi kakskeelsetele vägagi loomulik. (Oksaar 1970)

Rootsieestlaste sõnavara on uuritud ka laste keelekasutuses. 1980ndatel süvenes huvi Rootsis elavate eestlaste nooremate põlvkondade vastu, sest väliseestlastest laste eesti keele oskus oli murettekitav paljudele õpetajatele. 1949. aastast korraldab Rootsi eestlaste kogukond iga-aastaselt eestikeelset lastelaagrit, mida tuntakse Suvekodu nime all. Just selles laagris osalenud laste keelekasutust, täpsemalt nimisõnavara, uuris Jaak Kiviloog.

Sõnavara uurimiseks viis ta läbi piltsõnatesti, milles osalesid lapsed vanuses 1-11 aastat, neist 14 olid koolieelikud ja 8 kooliealised. Kuue pere lapsed olid kakskeelsed, osates lisaks eesti keelele ka soome, rootsi või inglise keelt. Laagris viibides täheldas Kiviloog, et omavahelises suhtluses kasutasid lapsed sageli rootsi ja mõnikord ka soome keelt. Eesti nimisõnavara oli laagris osalenud lastel üpris mitmekesine, küll aga võis märgata, et üldine eesti keele oskus siiski varieerus. (Kiviloog 1983)

Piltsõnatestid näitasid, et kakskeelsete laste keelekasutuses esines rohkelt interferentsi ehk ühe keele mõju teisele. Keelte segamine toimus eriti eesti-soome perekonna lastel, sest pigem esineb segamist lähedaste sugulaskeelte kui omavahel erinevate keelte vahel. Huvitavaid interferentsi ilminguid võis eesti-rootsi laste puhul märgata just laen- ja

võõrsõnade kasutuses, sest sageli aeti segamini eesti ja rootsi keeles neid sõnu, mis olid kas vormilt või tähenduselt sarnased.

Uuritud laste keelekasutuses võis Kiviloogi järgi märgata järgnevaid interferentsi näiteid (Kiviloog 1983: 23-24):

- rootsi sõnu öeldi eestipärase lõpukaduga, näiteks *ankka* 'part' asemel ank;
- rootsi tegijasõna öeldi eestipärase tegijalõpuga, näiteks *liftare* 'hääletaja' asemel liftija;
- rootsi nimisõnas hääldati eestipärase rõhuasetusega, näiteks *indi'ian* 'indiaanlane' asemel 'indian;
- rootsi nimisõna hääldati eestipärase pika vokaaliga, näiteks *pistol* 'püstol' asemel pistool.

Rootsieestlasi on uuritud ka kitsamalt piirkonna tasandil – näiteks vahemikus 1996-1999 lindistati Lõuna-Rootsis elavaid eestlasi ning lindistused pärinevad vanuse mõttes laialt grupilt ehk keelejuhid olid vanuses 9-86 aastat. Projekt „Lõuna-Rootsi eestlased, nende keel ja kultuur“, mille tarbeks lindistusi koguti, kirjeldas uuritavaid kolmes põhigrupis: noored, keskealised ja vanad. (Allik jt 2004)

Noorte grupp jagunes vanuse alusel kaheks – kuni 18-aastased ning 19-30-aastased. Laste puhul toodi välja, et keeleoskus suuresti varieerus, kuid eesti keelt õpiti näiteks eesti vanaemaga suheldes või eesti täienduskoolis käies. Kui laste hulka paigutusid üldhariduskoolides õppivad õpilased, siis üliõpilased paigutusid vanemate noorte gruppi. Üliõpilaste puhul täheldati jällegi suurt varieeruvust – oli selliseid noori, kelle sõnavara oli lai ning kelle keelekasutus oli „korrektne“, kuid oli ka selliseid, kelle keeleoskus oli kehvem, kuid võimaldas uurida interferentse. Noorte puhul toodi välja ka nende tugev seos etnilise identiteediga.

Keskealised paigutusid samuti kahte gruppi, eraldi vaadati 31-45-aastaseid ja 46-60-aastaseid. Nooremate keskealiste puhul toodi välja, et nad olid kõige rohkem rootsistunud,

sest rootsi keel domineeris nende igapäevaelus. Samuti nimetati neid „kadumaläinud põlvkonnaks“, sest selles vanuses keelejuhte oli Lõuna-Rootsis raske leida. Vanemad keskealised olid eesti keele oskuse poolest heal tasemel, tõenäoliselt põhjusel, et nad said mingis ulatuses eestikeelset haridust. Küll aga selle grupi keelejuhid olid märksa vabamad oma keelekasutusega – näiteks kohati räägiti rootsi aktsendiga (sarnaselt noortega) ning jälgiti vähem korrektset eesti keelt (erinevalt vanematest keelejuhtidest). (Allik jt 2004)

Üle 61-aastased moodustasid vanade keelejuhtide grupi. Nende seos eesti keele ja kultuuriga on teiste vanusegruppidega võrreldes ehk kõige tugevam. Põhiliselt suheldakse kodus eesti keeles, kuigi mitte niivõrd palju lastelastega. Vanemad keelejuhid ühtlasi püüavad pingsamalt vältida keelevigu ning nende keel on säilinud sellisel kujul nagu see oli Eestist lahkudes. Seepärast ei tundud uuemaid laensõnu eesti keeles.

Allik jt (2004) ühtlasi kirjeldavad mõningaid rootsi keele interferentse, mida täheldati leksika, morfoloogia ja süntaksi tasandil. Interferentsiks lugesid autorid „igasugust rootsi keele mõju eesti keelele, täpsustamata, kas on tegemist interferentsiga selle klassikalises tähenduses, transferentsi, koodivahetuse vms.“ (Allik jt 2004: 26) Järgnevalt on esitatud mõningad interferentsi näited, mis on esitatud mugandatud kujul Allik jt 2004 järgi, öeldule eelnev kood näitab kõneleja sugu ja vanust.

Leksikaalseid interfeerentse leidis igas vanusegrupis, kuid noorematel esines neid kõige sagedamini (Allik jt 2004: 26, 27):

- (5) **N19:** Need, kes **ei klaari** [$>(att)$ *klara* 'hakkama saama, toime tulema'], ei saa edasi õppida.
- (6) **N86:** Ma abiellusin enne, kui ma **valmis sain** [$>(att)$ *bliva färdig* 'kooli lõpetama'].

Morfoloogiliste segavormide puhul täheldati, et mõnikord lisati rootsi sõnale eestipärane käände- või pöördelõpp või tüvevokaal (Allik jt 2004: 30):

- (7) **N21:** Me **büsasime** [$>(att)$ *busa* 'möllama'] päris palju.

Süntaktiliste interferentside puhul täheldati mitmesuguseid lause ülesehitusega seotud konstruktsioone, rootsipäraste asesõnade kasutust ja kongruentsi (Allik jt 2004: 34):

(8) **N19: See siin semester** [*>den här 'see siin'*] õpin sotsioloogiat.

Leelo Keevallik on uurinud Rootsis elavate eestlaste pragmaatilisi mustreid (vt nt Keevallik 2011, Keevallik 2006, Keevallik 2008). Olukorras, kus toimub tihe kontakt keelte vahel, on pragmaatika uurimine jäänud pigem tagaplaanile. Uurimuste suurem rõhk on koodivahetuse raamistiku piiritlemisel, näiteks vaadatakse sõnavara ja grammatikastruktuuri laenamist. (Keevallik 2006) Mitmed pragmaatilised mustrid võimaldavad ehitada üles vestlusi ning mustrid on osalt keelelised, osalt aga kultuurilised (Keevallik 2011).

Rootsieestlaste keelekasutuses täheldas Keevallik mitmesuguseid mustreid, eeskätt olid need seotud viisakuse, palumise või tervitamisega. Mustrites leidis mitmesuguseid laensõnu ja rootsi keelest kopeeritud vorme. Mõningatel pragmaatilistel mustritel oli kindel koht vestluses, kus neid võis täheldada. (*ibid.*) Kokkuvõttes, sarnaselt varasemalt mainitud uurijatega (nt Raag, Allik jt), järeldas Keevallik, et eesti keel on võrdlemisi hästi säilinud rootsieestlaste keelekasutuses, küll aga võib täheldada tugevaid rootsi keele mõjutusi. Lisaks sellele on mõjutanud nende keelekasutust ka Rootsi kultuuriline keskkond, (Keevallik 2011) Samuti on Keevallik uurinud igapäevast identiteedi konstruktsiooni Rootsis elavate eesti põgenike seas (vt Keevallik 2010).

Käesoleva magistritöö fookuses on Stockholmis elavad noored, kes on Rootsis pakkunud uurijatele huvi nende multietnolekti kasutuse tõttu (vt Kotsinas 2005; Bijvoet, Fraurud 2010) Stockholmi noortele on iseloomulik nii-öelda eeslinnaslängi ehk *förortsslangi* kasutus. Tegemist on multietnolektiga, mis hakkas levima sisserändajatest tulvil eeslinna piirkondadest (seda muuseas Rootsi kolmes suurimas linnas Stockholmis, Göteborgis ja Malmös). 1970. aastatel alustati ühe ehitusprojektiga, millega sooviti majutada võimalikult palju inimesi ning elamud ehitati suurlinnade äärealadele. Odavate hindade tõttu asusid

sinna elama sisserännanute perekonnad, kes taustalt olid kõikvõimalikest rahvustest. (Kotsinas 2005)

Tänaeni on piirkondade elanikkond mitmekesine ning keelekontaktide tulemusel tekkis uus rootsi keele variant, mida Rootsi keeleteadlased on nimetanud ka multietnolektiks ja eeslinnaslängiks. Seda keelevarianti kasutavad eriti palju just noored, olenemata sellest, mis on nende emakeel. (Bijvoet, Fraurud 2006) Multietnolekte käsitlevaid uurimusi on Skandinaavias läbi viidud mitmeid (vt nt Svendsen 2010; Quist 2010). Kuna uuritavad keelejuhid esindavad ühtaegu kahte gruppi – Rootsis elavaid eestlasi ja Stockholmi noori – siis vaatlen analüüsis lähemalt, kuidas kummagi grupi keelelised tunnused avalduvad uuritavate keelekasutuses.

2. ANDMETE KOGUMINE JA KEELEJUHIID

2.1. Keelejuhtide tutvustus

Uurimisse kaasasin viis kakskeelset keelejuhti vanuses 15-17 eluaastat. Keelejuhtide valiku üheks kriteeriumiteks oli vanus, st eesmärk oli koguda andmeid teismelistelt kõnelejatelt. Lisaks oli oluline, et keelejuhtide üks kodustest keeltest oleks eesti keel, st kodus suheldi ainult eesti keeles või eesti ja rootsi keeles. Seoses sellega, et uuritavateks soovisin valida kakskeelseid, välistasin valikust need, kes valdasid kumbagi keelt algtasemel. Stockholmis tegutseb teadaolevalt ainuke eestikeelne kool Rootsis, mistõttu oli algne plaan lindistada just selle kooli õpilasi. Koostöö kooliga ebaõnnestus ajaliste ebasobivuste tõttu ja leidsin keelejuhid isiklike tutvuste kaudu. Haridustausta kriteerium sai sellegipoolest rahuldatud, sest kõik uuringusse kaasatud noored olid lindistamise hetkel lõpetanud hiljuti Stockholmi Eesti Kooli. Ühtlasi kuuluvad uuritavad ühte sõpruskonda ning kaks neist pärinevad ka samast kärgperest.

Keelejuhte tähistan anonüümsuse huvides osalejakoodiga, mis koosnevad tähisest KJ (=keelejuht) ja järjekorranumbrist (1, 2, 3, 4, 5) – näiteks KJ1, KJ2 jne. Antud kood kasutan edaspidi näidetes.

Andmeid kogusin lindistamise ja küsimustiku abil, põhjalikum sisuline ülevaade lindistamisest on esitatud peatükis 2.3. Lindistamise järel tuli uuritavatel täita lühike ankeet (vt Lisa 2) enda keelilise tausta kohta. Kuna lindistustes noored ei arutlenud eriti palju oma keeleoskuste üle, siis võimaldas ankeet koguda infot selle kohta. Küsimusi oli kokku viis:

1. Kui kaua ja mis vanuses oled elanud Rootsis? Kui kaua oled rootsi keelt õppinud?
2. Lisaks Rootsile, kas oled elanud ka teistes riikides? Kui jah, siis kus ning kui kaua?
3. Mis koolis Sa õpid ja kui kaua oled seal õppinud?
4. Mis on Sinu emakeel(ed), mis on kodune keel? Milliseid teisi keeli oled õppinud?

5. Omast arust, mis % oma ajast kasutad rootsi keelt, mis % ajast aga eesti keelt?

Sooline jaotus oli enam-vähem võrdne – 2 uuritavatest olid neiud ja 3 noormehed. Kõik, va üks, sündisid ning kasvasid üles Rootsis. Ainsana Rootsi hiljem kolinud noor oli lindistamise hetkeks elanud seal umbes 4 aastat ning enne seda elas Lõuna-Eestis. Antud noor on ka ainuke, kes on pikaajaliselt elanud Eestis. Kahe keelejuhi kodune keel on eesti keel ja nende mõlemad vanemad on eestlased. Kahel keelejuhil on üks vanematest eestlane ja teine rootslane ning sellest tulenevalt räägitakse ka kodus kahte keelt. Ühel keelejuhil oli 5. eluaastani kodune keel eesti keel, kuid kasuvanema tulekuga muutus kodune keelekeskkond kakskeelseks. Võõrkeeltest on noored õppinud inglise, prantsuse, vene ja hispaania keelt.

Kõneleja	Kodune keskkond	Emakeel(ed)	Rootsi keele %	Eesti keele %
KJ1	ükskeelne	eesti	50%	50%
KJ2	kakskeelne	rootsi, eesti	70%	30%
KJ3	ükskeelne	eesti	60%	40%
KJ4	kakskeelne	rootsi, eesti	70%	30%
KJ5	kakskeelne	rootsi, eesti	80%	20%

Tabel 2. Keelejuhtide keeleline taust.

Keelejuhtidelt uurisin ka rootsi ja eesti keele osakaalu kohta igapäevases keelekasutuses (vt tabel 2) ning selle puhul jäi silma, et mida suurem on kokkupuude mõlema keelega kodus, seda rohkem peetakse oma emakeelteks nii eesti kui ka rootsi keelt ning seda

rohkem domineerib igapäevaselt just rootsi keel.

2.3. Vestlusringide tutvustus

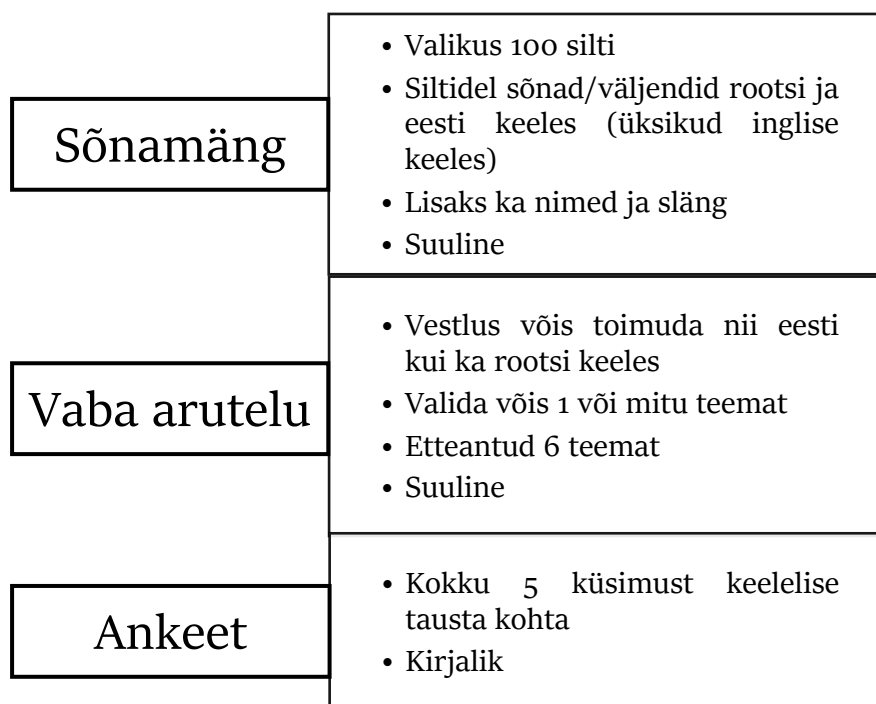
Magistritöö fookuses on suulise kõne uurimine, mistõttu oli oluline, et uuritavas materjalis leiduks loomulikku keelekasutust. Uurimisandmete kogumiseks koostasın katse, mida nimetan magistritöös *vestlusringiks*. Vestlusringides räägivad omavahel kõnelejad, mis formaadilt erineb intervjuust, kus vestlus toimub uurija ja uuritava vahel; teisest küljest pole see ka tavaline vaatlus, kus vestluse sisu varieerub. Selline struktuur võimaldab kutsuda esile konkreetset keelekasutuse, mis esineb just uuritavate omavahelises suhtluses. Vestluse sisu oli teine oluline faktor, mida soovisin reguleerida – ühel poolt selleks, et noortel endil oleks kergem rääkida, teiselt poolt selleks, et hiljem saaks koodivahetust seostada temaatiliselt.

Esimene vestlusringi osa oli sõnamäng, mis toimis kui „jälõhkuja“: mäng aitas viia eemale mõtted korrektsest keelekasutusest ja tekitas hasarti. Teisest küljest seisnes kasu kahe keele aktiveerimises: mäng oli keelepõhine, mistõttu tuli uuritavatel end keeleliselt proovile panna. Teine osa – vaba arutelu – kulges etteantud teemadel, kuid see, mille üle või kui palju arutleti, jäi noorte endi otsustada. Vaba arutelu aitas kaasa spontaanse kõne esile kutsumisele. Kuna sõnamängus kasutati eneseväljendamiseks rohkem lihtsaid lausungeid, siis aruteluosas kõneleti pikemate lausungitega.

Lindistamise eel moodustasin kaks vestlusringi, seejuures grupeeriti noored juhuslikult. Välitöö noorte lindistamiseks toimus 2019. aasta septembris Stockholmis, kumbki grupp tuli kokku erineval ajal. Ühes grupis vestles 2 noormeest ning teises grupis 1 noormees ja 2 neitut. Lindistamisel kasutasin nii diktofoni kui ka telefoni.

Lindistamine toimus kahes osas vestlusringides, välistasin intervjuueerimise meetodit, sest siis oleks olnud oht, et keelejuhıd tahtlikult räägivad ainult eesti keeles. Enne lindistamist tutvustasin uuritavatele lühidalt uurimuse sisu, vestlusringide struktuuri ning põhilisi

nõudeid, sh ka seda, et suulises osas võis kõneleda nii rootsi kui ka eesti keeles. Vestlusringi ülesehitus on esitatud joonisel 2:



Joonis 2. Vestlusringi ülesehitus.

Esmalt tuli osalejatel mängida Aliase-tüüpi sõnamängu – selleks laoti lauale 100 sõnakaarti (vt Lisa 1), mille seast tuli kordamööda valida välja üks sõna ning seletada seda vestluskaaslas(t)ele nii, et teis(t)el tuli see ära arvata. Aega oli kummalgi grupil mängimiseks 45 minutit, kuid üks gruppidest mängis seda 15 minuti võrra kauem. Sõnakaartidel leidsid erinevad nimed, väljendid ja sõnad, mis olid seotud vabas arutelus käsitletud teemadega. Sõnakaardid koostasid enne välitööle minekut. Suurema osa sõnakaartidest moodustasid nimisõnad, kuid mitmekesisuse mõttes leidsid ka tegusõnu, omadussõnu ja nimesid. Reeglid sõnade arvamisel olid üpris vabad – piirangud keelekasutuse suhtes puudusid, st seletamisel võis kasutada nii eesti kui ka rootsi keelt, ning eesmärk oli arvata ära sõna. Oluline oli, et seletamisel ei öeldud välja sihitud sõna.

Sellele järgnes vabas vormis arutelu, kus uuritavatel tuli vestelda etteantud kuuel teemal: noorte tööhõive, tänapäeva keskkonnaprobleemid, sooline võrdõiguslikkus, sport ja tervis, muusika, ESTO, Rootsi ja Eesti elu võrdlus. Teemad said valitud selle alusel, et need oleks eakohased ja aktuaalsed; ESTO viitab 2019. aasta suvel toimunud üleilmsele väliseestlaste kokkutulekule, kus omaette programm oli ka noortel väliseestlastel ning seal osalesid ka uuritavad keelejuhid. Noored võisid valida aruteluks üks või mitu teemat ning keelekasutuse osas piirangud puudusid. Kummalgi grupil oli aruteluks aega 60 minutit ning mõlemad grupid arutlesid kõikidel pakutud teemadel. Suulise osa järel täitsid keelejuhid lühikese ankeedi, mille täpsem ülevaade on esitatud eespool.

2.2. Uurija osalus lindistustes ning välitööde eetika

Lindistamise ajal viibisin noortega samas ruumis, et arutelu käigus teha paralleelselt märkmeid ning jälgida, et salvestamisega ei tekiks tehnilisi probleeme. Esimene vestlusringi osa, kus mängiti sõnakaartidega, funktsioneeris kui eelsoojendus, et noored tahtlikult ei blokeeriks keelekasutusest rootsi keelt. Just mängu käigus tuli noortel ette nii mõnigi sõna, mille tähendust küsiti lindistamise käigus ning aeg-ajalt püüti mind kaasata diskussioonidesse. Need kõrvalepõiked jäid küll lindistustesse, kuid neid analüüsis osas ei vaadata. Tavaliselt küsiti eestikeelsete sõnade tähendusi, nagu näiteks *estofil*, *multiinstrumentalist*, *rannarootslased*. Mõnikord aga ei teatud võõrkeelse sõna eestikeelset vastet, näiteks *podcast* 'taskuhääling' või *tvåspråkighet* 'kakskeelsus'.

Kuna uuritavateks olid alaealised, paluti neil ja nende eestkostjatel eelnevalt allkirjastada nõusolekuvormid vestlusringides osalemiseks. Osalemine oli anonüümne ning kõiki noori varustati koodiga, mida kasutan edaspidi viitamiseks keelenäidetes. Magistritöö on kooskõlastatud Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteega (taotlus nr 292/T-19) ning välitööd rahastas 2019. aastal saadud Karine ja Martin Koobase stipendium.

2.3. Lindistuste transkribeerimine

Välitööde käigus sai lindistatud umbes 4 tunni pikkuses materjali. Materjali transkribeerimiseks kasutasin põhiliselt ELANi annotatsioonitarkvara (versioon 5.8), mis võimaldab helifailis transkribeerida igat kõnelejat eraldi. Kiiremaks transkribeerimiseks kasutasin abivahendina täisautomaatset veebipõhist kõnetuvastust (Alumäe jt 2018), mis teeb küll ainult eestikeelset transkriptsiooni, kuid sellegipoolest oli abiks vähemalt vestluse eestikeelse osa tuvastamisega. Automaatselt transkribeeritud faili korrigeerisin käsitsi hiljem ELANis. Automaattuvastus küll kiirendas transkribeerimise protsessi, kuid väljundis esines mõningaid vigu. Kõige rohkem eksis see rootsikeelse kõne tuvastamisega, mis on igati loomulik, arvestades, et see on mõeldud eestikeelseks kõnetuvastuseks. Võõrkeelsete sõnade asemel pakkus süsteem tihti nimesid/nimetusi (ka inglise keele puhul) ning eraldi kõnelejate lõikes transkriptsioone ei esitatud. Transkribeerimisel lähtusin osaliselt Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpuses (SEKK) kasutatud vestlusanalüüsi kohandatud transkriptsioonile.

Transkribeerimine oli suuresti häälduspõhine:

- Eestikeelsed sõnad kirjutasin nii nagu neid hääldati, näiteks *nojah, mida;*
- Numbrid kirjutasin ka vastavalt hääldusele, näiteks *kakskend;*
- Nimed, sh kohanimed, kirjutasin suure algustähega, näiteks *Greta, Starbucks*. Kui vestluses kutsuti üksteist nimepidi, siis asendasin need koodidega;
- Tähenduseta häälitsused ja partiklid kirjutasin vastavalt SEKKi reeglitele, näiteks *ee, mhmh;*
- Kirjavahemärke ei kasutata ning lausungid algavad väikese algustähega.

Rootsi- või ingliskeelse jutuhul puhul kirjutasin sõna või väljendi välja vastavas keeles, seejuures markeerisin koodivahetuse paksu kirjaga, näiteks:

KJ1: ei-ei mis (.) mis on siin Amazonase (.) mis asi

KJ2: aa ee vihma-

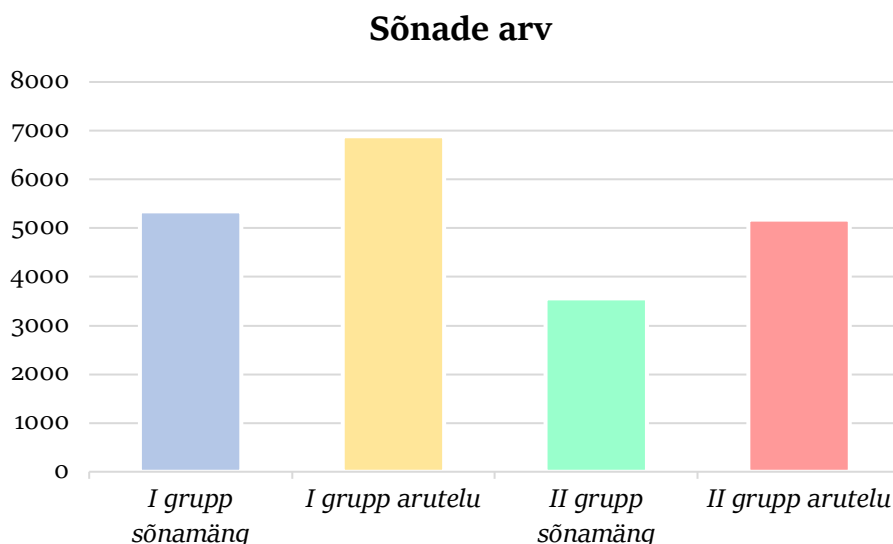
KJ1: **skogen** (>*skog* 'mets')

Võõrkeelsetele sõnadele lisandus juurde tõlge ning kui analüüsi seisukohast oli vajalik, siis eraldasin sõna morfeemiliited sidekriipsuga. Tõlkeid võis olla kahte liiki: rootsikeelse tõlke juures kasutasin kursiivi ning ingliskeelse tõlke puhul alla joonimist. Loetelu transkriptsioonimärkidest ja lühenditest on leitav töö lõpus (vt lk 77).

3. ANALÜÜS

3.1. Ülevaade uuritavast materjalist

Lindistuste kogupikkuseks on 4 tundi ja 8 minutit, lindistamine toimus neljas osas (st kumbki grupp eraldi ja kumbki vestlusosa eraldi). Kokku öeldi umbes 20963 sõna, seejuures mainin, et koguarvu hulka arvutasin täitesõnad (nt *ee*, *õõ*, *aa*) ning puterdused (nt *taheti hoida mingit pi-*); samuti kõikvõimalikud poolikud sõnad, mille tähendust oli võimalik konteksti põhjal mõista (nt *ma ütlesin et jooni- joonistada*).



Joonis 3. Umbkaudne sõnade arv gruppide ja vestlusosade lõikes.

Kõige rohkem sõnu leidsin vestlusringi aruteluosas (vt joonis 3), seejuures enam kui neljandik ehk umbes 32,8% kõikidest sõnadest pärineb just esimese grupi arutelu lindistusest. Selline osakaal on ka eelduspärane, sest aruteludes oli suhtlus oluliselt vabam ning üksikute sõnade kirjeldamise asemel vesteldi pikemalt erinevatel teemadel. Huvitava tähelepanekuna võiks tuua esimese ja teise grupi võrdluse – esimene grupp, kuhu kuulus kaks keelejuhti, oli oluliselt jutukam kui teine grupp, kuhu kuulus aga kolm keelejuhti. Siinkohal võiks põhjustena välja tuua näiteks keelejuhtide individuaalsed erinevused,

omavahelised suhted, mugavus lindistuse kui ka uuringus osalemisega ning ka aruteluteemade kõnetavus ja/või konkreetsus (nt muusika on oluliselt laiem teema kui ESTO või Eesti ja Rootsi võrdlus kõnetas uuritavaid noori rohkem kui sooline võrdõiguslikkus).

Analüüsis tuginen lausungitele, mille koguarv on samuti umbkaudne – 1786. Sellest lähtuvalt on keskmiseks lause pikkuseks 11,7 sõna. Lausungite piiri määramisel lugesin lausungit võrdsena vooruga, st piiri määras tajutav paus. Seejuures polnud oluline, kas tegemist oli mikro- või pikema pausiga.

(9) **KJ1:** |oota ee | (...) |see on siis| (...) |igatahes praegu on niimoodi et kogu maailm on väga kurb| (.) |et see põleb või see põles| (.) |hästi palju põles ära kakskümmend protsenti|

(10) **KJ2:** |ee ja ja nagu see on soe|

KJ1: |jah|

Näites (9) eristasin keelejuhi KJ1 ühes voorus viis lausungit (iga lausungi lõpp ja algus on markeeritud püstkriipsuga). Esimene ja teine lausung eristusid pikema pausi alusel, ülejäänud kolm olid eraldatud mikropausiga. Näites (10) lugesin sama keelejuhi poolt öeldut samuti eraldi lausungiks, isegi kui see on vaid ühesõnaline.

Olukordades, kus keelejuhid rääkisid kordamööda ilma igasuguste pausideta või rääkisid üksteise vahele, lugesin lausungiks tervet vooru, mida üks kõneleja jõudis öelda, näiteks:

(11) **KJ5:** |võtame muusika näiteks|

KJ3: |no: võtame|

KJ5: |ee kes alustab|

KJ4: |sina: | (...) |\$nagu kes teema valib see esimesena räägib\$|

Näites (11) ei esine keelejuhtide KJ5 ja KJ3 voorudes ühtegi pausi, mistõttu loen tervet vooru ühe lausungina. KJ4 voorus esineb aga pikem paus, mistõttu eristan kahte lausungit. Grammatiliselt lausungeid ma ei määratlenud, st lausung ei pidanud sisaldama finiiitverbi.

Kui täitesõnad olid eraldiseisvad, st algasid ja lõppesid pausiga või moodustasid tervikvoorud, siis lugesin neid eraldi lausingiteks.

(12) **KJ2:** |aa|
KJ1: |bee|

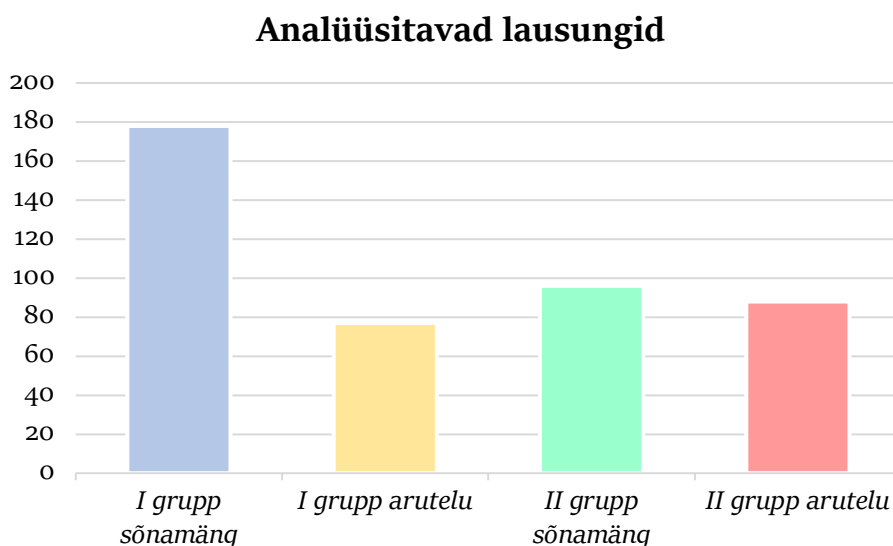
Näites (12) paiknevad kummagi keelejuhi öeldud täitesõnad (*aa*, *bee*) eraldi voorus, mistõttu moodustavad need eraldi lausungid.

Valisin analüüsiks lausungid selle alusel, kas nendes esines koodivahetust. Analüüsivad lausungid, mida on kokku 439, moodustavad umbes 24,6% kõikidest piiritletud lausungitest. Koondasin kõik 439 lauset Exceli tabelisse ning kodeerisin analüüsivad laused järgnevalt: kes ütles lausungi (markeeritud osalejakoodiga), mis keel(t)es, millises vestlusosas see esines (st kas sõnamäng või arutelu) ja millises kontekstis (st millise teema või äraarvatava sõna juures, vahearuteludes öeldut markeerisin kui 'vahepealne').

Oluline oli ka välja tuua, mis tüüpi koodivahetus oli lausungis ning juhul, kui koodivahetus toimus vaid sõna lõikes, siis määrasin ka sõnaliigi. Iga lausungi puhul markeerisin üks kuni kaks võimalikku funktsiooni, mida see võis täita (nt kvaasitõlge). Kommentaari tulpa lüüsin ka muid olulisi tähelepanekuid, mida eelnevalt polnud võimalik lausungi kohta välja tuua. Eelnevalt sai välja toodud, et lausungi pikkus võis olla ka ühe- või kahesõnaline, mistõttu lüüsin vastava lausungi juurde eelnevad/järgnevad voorud, kui need olid analüüsi seisukohast olulised.

Analüüsivatest lausungitest enam kui pooled ehk 62,4% pärinevad sõnamängu lindistustest, seejuures on tähelepanuväärne, et suur hulk pärineb just esimese grupi sõnamängu lindistusest. Ülejäänud kolmes lindistuses on analüüsivate lausungite hulk

enam-vähem sama, kuid aruteluosades kokku leidsin 165 lausungit, mis moodustab umbes 37,6% tervest analüüsimaterjalist. Analüüsitavate lausungite hulk erinevate lindistuste lõikes on esitatud joonisel 4.



Joonis 4. Analüüsitavad lausungid gruppide ja vestlusosa lõikes.

Üks võimalik põhjus, miks sõnamängus esines rohkem näiteks keeltevahelist ümberlülitumist, on tingitud sellest, et tuli arvata ära sõnu, mis olid nii eesti kui ka rootsi keeles ning nii mõnegi sõna seletamiseks tuli kasutada kahte keelt. Samas aruteluteemad olid esitatud eesti keeles ja mitme teema juures piirduti peaaegu, et täielikult eesti keele kasutusega. Teisisõnu mõjutab keeleline kontekst nii keelte aktiveeritust kui ka keelte kasutust. Kõige rohkem lausungeid aruteluosas pärineb sellistest teemadest nagu noorte tööhõive (17,6%), Eesti vs. Rootsi (16,4%) ja keskkonnaprobleemid (14,5%); kõige vähem aga ESTO teemal (4,8%).

Analüüsitavate lausungite osakaal varieerus keelejuhiti – kõige vähem oli 46 lausungit kõneleja kohta; kõige rohkem 131. Kõnelejate põhjal pärineb suurem osa analüüsitavaid lausungeid esimese grupi keelejuhtidelt – KJ1 ja KJ2. Üheks põhjuseks on kindlasti keelejuhtide individuaalsed erinevused ning erinev keeleline taust, kuid tuleb ka arvestada,

et esimene grupp oli kahe- ja teine grupp kolmeliikmeline, mis tähendab, et individuaalselt jäi rääkimisaega esimese grupi liikmetel märksa rohkem kui teises grupis. Mõlema grupi lindistused olid aga enam-vähem sama pikad. Oluline on siinkohal välja tuua, et antud statistika ei peegelda siiski lausungite koguarvu kõnelejate lõikes, vaid osakaalud on mõõdetud nende lausungite alusel, mida kasutan oma analüüsis.

Kui hakata võrdlema keelejuhte nende koduse keele alusel, siis kõige kontrastsemad on just need, kelle mõlemad vanemad on eestlased ning kes kodus kasutavad ainult eesti keelt. Vaatamata koduse keelekeskkonna sarnasusele leidub koodivahetust sisaldavaid lausungeid, kõneleja KJ1 lausungites kordades rohkem kui KJ3-l. Keelejuht KJ1 on märkimisväärne ka enda grupi lõikes, sest analüüsitavaid lausungeid pärineb temalt isegi mõnevõrra rohkem kui sama grupi kakskeelsest perest pärit kõnelejal KJ2.

Teise kakskeelsest peres pärit noore, KJ5, keelekasutuses leidub analüüsitavaid keelendeid on enda grupi lõikes kõige rohkem ehk umbes 41,0%. Huvitav on ka see, et keelejuht KJ4 on oma grupi lõikes lausungite arvu poolest sarnane kõnelejale KJ5, kuigi tema oli enda keelelise tausta kirjeldamisel välja toonud, et kasvas üles täiesti eestikeelses keskkonnas ning alles hiljem hakati kodus suhtlema nii rootsi kui ka eesti keeles.

Keelte lõikes võrrelduna toimus kõige rohkem ümberlülitumisi eesti ja rootsi keele vahel (52,9% kõikidest analüüsitavatest lausungitest). Inglise keelega toimus seda aga oluliselt vähem ehk 14,6% ning ülejäänud lausungid olid täiesti eestikeelsed. Kuigi vaatluse all on eelkõige eesti-rootsi kakskeelsus, siis arvestades inglise keelt sisaldavate näidete hulka, on oluline ka neid analüüsida. Tänapäeval on tavaline, et inglise keelel on suur roll noorte keelekasutuses ning uuritavad keelejuhid selles aspektis ei eristu üldisest noorte keelepruugist.

3.2. Koodivahetuse funktsioonid

Suur osa koodivahetust käsitlevatest uuringutest Eestis tuginevad Johanson'i koodikopeerimise mudelile ning nende uuringute fookuses on erinevate koodikopeerimise liikide eristamine. Siinses kontekstis pakub huvi eeskätt see, milliseid koode kopeeritakse ühest keelest teise ning miks üldse toimub koodivahetus. Koodivahetuse funktsioone on loetlenud mitmed uurijad (Auer 1995; Appel, Muysken 2006; Grosjean 1982; Myers-Scotton 2006) ning nende loeteludes leidub ka kattuvusi. Kõikide loeteludes esineb siiski puudujääke, sest iga funktsiooni piirid pole selgelt määratletud ning ainult ühe loetelu kasutamine pole piisavalt universaalne, et see selgitaks igasuguses andmestikus esineva koodivahetuse põhjuseid.

Sellest lähtuvalt ja ka teoreetilisele taustale tuginedes valisin välja seitse kategooriat, mida esines analüüsitavates lausungites. Vaatlusalusteks funktsioonideks on:

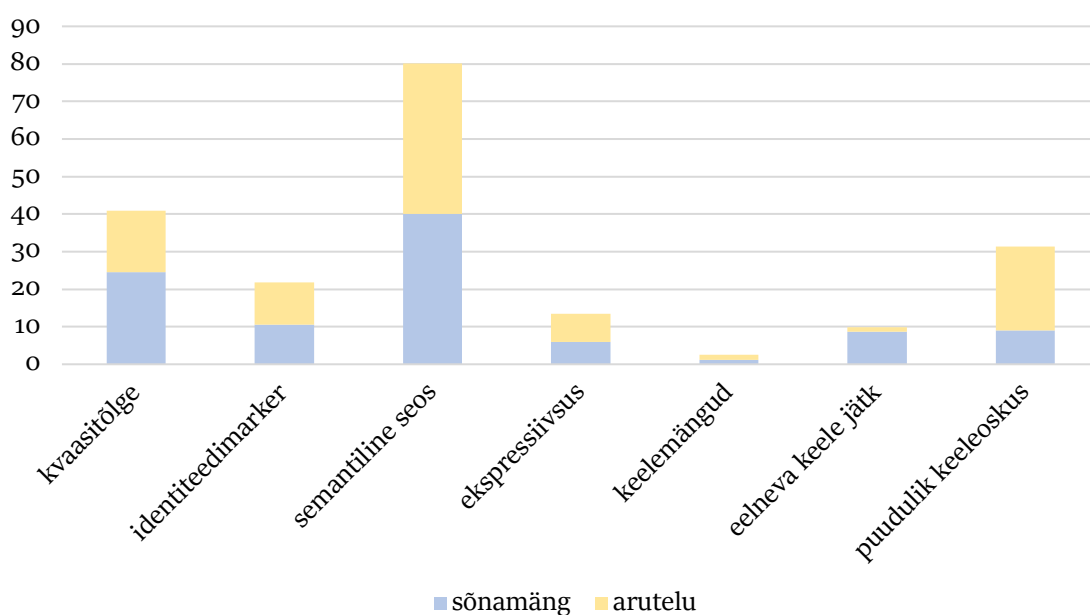
1. Kvaasitõlge;
2. Semantiline seostamine;
3. Ekspressiivsus;
4. Keelemängud;
5. Eelmise keelekasutuse jätk;
6. Puudulik keeleoskus;
7. Identiteedi markeerimine.

Mõningates lausungites leidis korraka mitu funktsiooni. Joonisel 5 on esitatud kõik funktsioonid ja nende osakaal kõikidest koodivahetust sisaldavatest lausungitest. Kõige rohkem leidis semantiliselt seostava funktsiooniga lausungeid, seejuures on nende osakaal nii mängu- kui ka aruteluandmestikus sama suur. Mitmed lausungid sisaldasid kvaasitõlkeid, eriti just need, mis pärinevad sõnamängu lindistustest. Identiteedi markeerimist täheldasin enam-vähem võrdselt nii sõnamängus kui aruteluosas

Kõige vähem leidis ekspressiivse funktsiooniga ning keelemänge sisaldavaid lausungeid – kogu andmestiku peale kokku vastavalt 6,4% ja 1,6%. Huvitava tähelepanekuna võiks tuua

välja loetelust kaks funktsiooni – eelneva keelekasutuse jätku ning puuduliku keeleoskuse. Kui teised funktsioonid esinesid mõlemas vestlusosas enam-vähem samas osakaalus, siis nende kahe osakaal oli erinev. Eelneva keelekasutuse jätkamist ilmnis rohkem sõnamängu lindistustest pärinevates lausungites (8,6%), samas kui puudulikku keelekasutust täheldasin oluliselt rohkem aruteluosas (22,3%).

Koodivahetuse funktsioonid

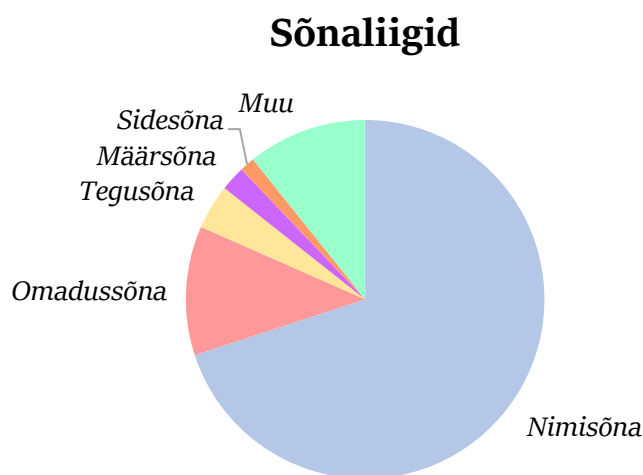


Joonis 5. Koodivahetuse kategooriad sõnamängus ja arutelus.

Koodivahetus toimus üldjuhul kujul, kus rootsi- ja ingliskeelseid sõnu/fraase sisestati eestikeelsetesse lausetesse. Suurem osa koodivahetusest (89,7%) toimus fraasi või lause piires, harvemini aga lausetevaheliselt. Lausesiseses koodivahetuses (*intrasentential code-switching*) vahetus kood sagedamini lause lõpus, eriti just sõnamängu lindistustes. Emblemaatiliselt koodivahetust (*tag-switching*) leidis andmestikust harva (3,1%) ning teatav mall, millises lausesosas seda võis täheldada, puudus. Rohkem toimus seda tüüpi koodivahetust inglise keeles. Lausetevaheline koodivahetus (*intersentential code-switching*) toimus reeglina siis, kui suhtlussituatsioon seda nõudis (näiteks selguse nimel

vahetati keelt). Lausete vahel siirduti tavaliselt eesti keelest rootsi keelde, harvem aga eesti keelest inglise keelde või rootsi keelest eesti keelde.

Lausesisene koodivahetus toimus sageli kujul, kus ümberlülitumine toimus üksnes sõna lõikes. Kaardistasin sellisel juhul ka sõnaliigid (vt joonis 6). Kõige rohkem oli vahetuvaks koodiks nimisõna (70,0%), määr- ja sidesõnu leidis aga kõige vähem (vastavalt 2,2% ja 1,3%), omadussõnu oli 11,7%.



Joonis 6. Koodivahetuses esinevad sõnaliigid.

3.2.1. Kvaasitõlge

Kvaasitõlget kui funktsiooni piiritlesin selle järgi, kui kõneleja kordas öeldud sõna või fraasi teises keeles. Kvaasitõlkeid esines andmestikus mitut liiki, valdavalt sõna piires, kuid leidis ka üksikuid väljendeid. Suurem osa kvaasitõlkeid toimus siis, kui üks kõnelejatest ütles ühes vóorus mingi sõna ja teine kõneleja ütles järgmises vóorus vastava sõna teises keeles. Üldjuhul toimus tõlkimine eesti keelest rootsi keelde, vastupidises suunas tõlgiti pigem väljendeid. Inglise keelest või inglise keelde tõlkimist oli pigem vähem. Rõhutan ka, et kvaasitõlge ei pruugi olla öeldu sõna-sõnaline tõlge, eriti just lausungite puhul.

Antud funktsiooni kasutamisel võis täheldada kahte käitumismustrit. Kvaasitõlked ei olnud niivõrd spontaansed sõnamängus, sest sageli keelejuht kasutas tõlkimist strateegiana, et seletada sõna, mida oli vaja ära arvata. Aruteludes reeglina toimus kvaasitõlge olukordades, kus üks keelejuht kasutas eestikeelses lauses mõnda rootsikeelset sõna või väljendit ning teine kõneleja parandas teda, öeldes vastava sõna/väljendi eesti keeles. Siia funktsiooni alla ma ei liigitanud selliseid sõna/fraasi tõlkeid, mis toimusid ühe lausungi või voo piires (vt peatükk 3.2.2).

(13) **KJ1: vaba rootsi keeles**

KJ2: plastfri-tt [*>plastfri* 'plastikuvaba']

(14) **KJ1: seda mida tehakse folgil ainult see on ühtemoodi liigutamine**

KJ2: ee fol- folk

KJ1: folgi-

KJ2: folgitants

KJ1: ja nüüd ütle seda rootsi keeles

KJ2: folkdans [*>folkdans* 'rahvatants']

Kõige levinum kvaasitõlkimine toimus kujul, kus üks keelejuht osutas tõlkimise vajadusele fraasiga *rootsi keeles*. Taoline koodivahetus toimus üksnes sõnade äraarvamise mängus ning üldjuhul siis, kui äraarvatav sõna oli rootsikeelne. See on mõnes mõttes huvitav käitumine, sest mängus puudusid reeglid selle kohta, mis keeles mingit sõna tuli seletada. Valdavalt aga püüti seletada eesti keeles, mistõttu keelejuht, kellel tuli sõna ära arvata, pakkus sõnu vastavalt eesti keeles.

Näites (13) tuli arvata ära sõna *plastfri*. Keelejuht KJ1 seletas, et sõna koosneb kahest osast ning eelnevas kontekstis õnnestus keelejuhil KJ2 arvata ära sõna *plast*. Kuna aga sõna teise poole seletamisega esines raskusi, siis ütles KJ1 selle eestikeelse vaste – vaba. Siinkohal on huvitav ka see, et KJ2 seostas seda sõnaga, millele käib juurde artikkel *ett*. Sellest tulenes ka omadussõna lõpuliide *plastfri-tt*. Järgmises näites (14) tõlgib KJ2 sõna *folkdans* eestikeelsest *folgitants* (ja mitte rahvatants), mida omakorda võib vaadata kui otsetõlget

sõnast *folkdans*. Tõenäoliselt tulenes see sellest, et KJ1 kirjeldas sõna Viljandi folgifestivali kontekstis ning äraarvajal tekkis seos sõnaga *folk*.

- (15) **KJ2:** oota sa teed tööd aga pärast
KJ1: jah nii öelda tõlgi see **töö pärast ära**
KJ2: (...) **later job** [>later 'pärast', >*job* 'töö']
- (16) **KJ3:** ma ei tea ei aga mis on **högskola** [>*högskola* 'kõrgkool']
KJ5: **kõrgkool** ma arvan
KJ3: kas see ei ole **gümnaasium**
KJ4: ei
KJ3: aga mis see on siis
KJ5: **keskkool**

Näites (15) tuli keelejuhtidel arvata ära sõna *afterwork*, mis tähistab Rootsis levinud tegevust, kus töö järel lähevad kolleegid restorani, kohvikusse või baari nii-öelda tööjärgselt koos aega veetma. Kuigi sõna on ingliskeelne, on see sellegipoolest levinud rootslaste kõnekeeles. Siinkohal palub KJ1 tõlkida *töö pärast* inglise keelde ning KJ2 tõlgib seda sõna-sõnalt kui *later job*, seejuures on kummagi sõna järjekorrad tõlgitavast väljendist ära vahetatud. Näites (16) arutleb KJ3 selle üle, mida tähendab *högskola* eesti keeles. Õige vaste ütleb KJ5 kohe järgmises vóorus ehk *kõrgkool*, mis on *högskola* sõna-sõnaline tõlge. Tõenäoliselt tekitab tähendusega segadusi ingliskeelne *high school*, mis küll otsetõlkes on sama sõna aga tähendab hoopis keskkooli.

- (17) **KJ4:** kui (.) **paljud inimesed elavad nagu (.) samas kohas** koos ja **nendel on omad reeglid** (.) nendel on oma eluviis ja (.) ja: (.) nad (.) \$elavad ej [>*nej* 'ei']\$ (.) om **om många lever liksom på samma plats och har liksom instruktöör** (.) **de har** ee (.) **regler** och de har
#kui kui paljud elavad nagu samas kohas ja (neil) on nagu juhend(id) neil on ee reeglid ja neil on#
KJ5: kas neil on erinevad toad (.) või mida

Näide (17) on mitmes mõttes erandlik, sest üks kõneleja räägib järjest mitu vooru ning peaaegu terviklikult ta kordab öeldut kahes erinevas keeles. Antud näites püüab KJ4 kirjeldada sõna *kogukond* ning jääb kirjeldamisel hätta sõnavalikuga. Esmalt püüab ta kirjeldada eesti keeles, kuid aeglane kõnetempo ja rohked pausid osutavad sellele, et tal on raskusi enese väljendamisega. Seejärel lülitub ta ümber rootsi keelele ning peaaegu terviklikult kordab eesti keeles öeldud lauseid:

kui paljud inimesed elavad nagu samas kohas → *om många lever liksom på samma plats*

ja nendel on omad reeglid → *och (de) har liksom instruktöör* / de har regler*

Kvaasitõlkes on üle kandunud ka täitesõna *nagu* (rootsi keeles *liksom*), mis on kõikidel uuritavatel nii-öelda parasiitsõna. Eraldi jäi kõlama sõna *instruktöör*, mida transkribeerisin hääldusega järgi, sest see on keelejuhi KJ4 poolt mugandatud variant sõnast *instruktion(er)*, seejuures hääldati sõna vägagi rootsipäraselt, kuid polnud selge, kas sõna oli ainsuses või mitmuses. Lühikese pausi järel kordas ta lauset uuesti ning asendab selle sõnaga *regler*.

Järgmised näited (18), (19), (20), (21) ja (22) näitavad, kuidas rootsikeelne sõna või väljend on üle kantud eesti keelde ehk võime rääkida ka koodikopeerimisest.

(18) **KJ4:** näiteks et ee (.) **Valgevenemaal** siis on mingi (.) nagu kakssada tööd mida naised ei tohi teha

(19) **KJ2:** aga seda ei **tolereerita** sama palju

(20) **KJ4:** oota (...) **kaalust alla minna** (.) aa oota ma ei tohi öelda seda

(21) **KJ5:** minu meelest see on nagu **inimesest inimesse** (.) \$kas saab üldse eesti keeles niimoodi ütleda\$

KJ4: \$ma ei tea\$

KJ5: **from person till person** [*>from person till person 'inimesest inimeseni'*]

Eesti keeles kasutatakse riiginimena *Valgevene* ning rootsi keeles *Vitryssland*, mida näites (18) tõlgib KJ4 otse kui *Valgevenemaa*. Järgmises näites (19) võib verbi *tolereerima* kasutust

vaadata kahest küljest. Tegemist on laialt levinud anglitsismiga, kuid teisest küljest on see tugevamalt juurdunud rootsi kui eesti keeles, sest eestikeelne vaste *sallima* on samuti üpris levinud. Sõna *tolereerima* võib olla kopeeritud rootsi või inglise keelest.

Näited (20) ja (21) on väljendid, mis on otse kopeeritud rootsi keelest. Väljend *kaalust alla minna* on otse tõlgitud rootsikeelsest väljendist *att gå ner i vikt*, kus *att gå ner* tähendab eesti keeles *alla minna*. Antud näite kontekstis oli rootsikeelne väljend ka see *att gå ner i vikt*, mida tuli mängus ära arvata. Kuna see oli ainuke kord, kus seda väljendit kasutati, siis pole võimalik järeldada, et see on juurdunud uuritavate keelekasutuses.

Järgmises näites (21) on eesti keelde tõlgitud väljendi *inimesest inimesse* rootsikeelne vaste *from person till person* öeldud eraldi vóorus, mis on samuti ainuke kord, mil seda väljendit ükski keelejuht üldse kasutab. Pakuksin sellegipoolest, et kõikvõimalikud idiomatilised ja metafoorsed väljendid on just need, mida kipuvad kakskeelsed ühest keelest teise otse tõlkima. Paraku rohkem näiteid selle kohta andmestikus ei kajastu. Ühe tähelepanekuna lisaksin tõlke grammatilise poole – kõige otsesem tõlge antud väljendist oleks *inimese-lt inimese-ni*.

(22) **KJ2:** jaa ta on best [< best 'parim'] ta on parim

(23) **KJ2:** wait [>wait 'oota'] oota aga see on

Näidetes (22) ja (23) toimub kvaasitõlge samal kujul, kus alguses ütleb keelejuht sõna inglise keeles ja seejärel kordab seda eesti keeles. Küll aga ei toimu kvaasitõlge fraasi või lause tasandil, vaid ta tõlgib ainult ühe sõna. Mõlemal näitel on pigem ekspressiivne funktsioon, kus keelejuht väljendab mingisugust emotsiooni.

(24) **KJ1:** alustame keskkonnaprobleemid (.) jah **keskkonnaprobleemid miljö** [>miljö 'keskkond'] rootsi keeles

Näites (24) valib KJ1 aruteluosas vestlusteemaks 'keskkonnaprobleemid' ning sisse juhatamisel esimese poole temast rootsi keelde ehk antud juhul pole kvaasitõlge terviklik, vaid osaline (täistõlge rootsi keeles oleks *miljöproblem*). Ühe tähelepanekuna peab välja tooma keelejuhi käitumise antud näite ütlemisel, mida transkriptsiooniga pole võimalik

edasi anda – kui KJ1 ütles fraasi *miljö rootsi keeles*, siis sellel hetkel vaatas ta oma vestluspartneri poole. Selline käitumine indikeerib, et kvaasitõlge toimus selguse põhjusel, et mõlemad vestluses olivad oleksid temaatiliselt samas tähendusväljas.

(25) **KJ3:** aga muidu tuleb ju öl- (.) jah **Ö-land** tuleb ju muidu **Saaremaa** (.) või Öns-land ma ei tea

Järgmises näites (25) tuli sõnamängus arvata Hiiumaa rootsipärast nimetust *Dagö*. Keelejuht, kes aga pidi seda kirjeldama, arvas, et tegemist on Saaremaaga ning kui lõpuks jõuti õige vastuseni, hakkas äraarvaja arutlema, kas *Dagö* tähendab ikka Saaremaad. Segadust tekitas just selle otsetõlge, sest *dag* tähendab rootsi keeles *päev* ning *ö* tähendab *saar*. Sellest tulenevalt oleks *Dagö* eesti keeles *Päevasaar*. Kvaasitõlkes ütleb keelejuht KJ3 esmalt rootsi keeles *Öland* ning seejärel selle eestikeelse otsetõlke *Saaremaa*, sest liites kokku *ö* + *land* tuleb eesti keeles *saar* + *maa*. Järgnevas lausungis korratakse nimetus uuesti, kuid seekord on sõna *ö* esmalt käänatud omastavas käändes ehk *öns-* tähendaks sama, mis *saare-*.

(26) **KJ4:** mida sa ütlesid

KJ5: *uppvärmning* [*>uppvärmning* 'soojendus']

KJ3: *uppvärmning soojendus* see on sama asi

Näites (26) on kvaasitõlkes esimene sõna rootsi ja teine eesti keeles, seejuures tähendavad need täpselt sama asja. Siinses näites toimus sõna *soojendus* äraarvamine ning KJ3 ja KJ5 ütlesid samal ajal õige vastuse – vastavalt eesti ja rootsi keeles. Seejärel kordas keelejuht KJ5 öeldut uuesti, sest ta ei teadnud eestikeelset sõna ning kvaasitõlged sisaldasid lausungis KJ3 selgitab, et *uppvärmning* ja *soojendus* on samatähenduslikud.

3.2.2. Semantiline seostamine

Ülekaalukalt kõige rohkem leidis lausungeid (40,1% kõikidest koodivahetust sisaldavatest lausungitest), kus koodivahetusel oli semantiliselt seostav funktsioon. Antud juhul oli keelevahetus seotud mingi kindla teema, konteksti või isikuga, millele vahetuv kood viitas. Sellise funktsiooniga terviklausungid peaaegu, et puudusid, küll aga loodi temaatilisi

seoseid just sõnade kaudu. Suurem osa selle kategooria koodivahetusest toimus rootsi keeles.

Siinse kategooria lausungeid leidis nii sõnamängu- kui ka aruteluosa lindistustest pärit andmestikus, ent ühe mallina jäi silma, et kõige rohkem viitava funktsiooniga koodivahetust toimus vestlustes, kus arutati keskkonnaprobleemide (11) ja noorte tööhõive teemadel (13). Pakun, et põhjus võib olla seotud harjumustega – antud teemad pakkusid keelejuhtidele rohkelt kõneainet, kuid võimalik, et neid oldi harjunud arutlema rootsi keeles (näiteks koolis ühiskonnaõpetuse tunnis). Sõnamängus taolist ülekaalu mingite sõnade juures ma ei täheldanud.

(27) **KJ1:** Rootsis on lihtsalt sul lihapallid ja mingi (...) mitte midagi noh

KJ2: pannkak-or [*>pannkaka* 'pannkook']

KJ1: pannkak-or ja mingi jah

KJ2: köttbull-ar [*>köttbullar* 'lihapallid']

KJ1: ja köttfärssås [*>köttfärssås* 'hakklihakaste'] ja mingi ei ei

KJ2: potatismos [*>potatismos* 'kartulipuder']

(28) **KJ1:** kas semla-d [*>semla* 'vastlakukkel'] **semlor** tulid rootsist vä (.) vastlapäev

(29) **KJ1:** kas see on aadress vä

KJ2: Allsång (.) see on see **Allsång pa Skansen*** sa tead seda vä

**Üks tuntud laulusaade Rootsis*

Näited (27), (28) ja (29) ilmestavad, kuidas lausungid viitavad kultuuri temaatikale, täpsemalt öeldes, milliseid sõnu seostatakse Rootsiaga. Näites (27) võrdlesid KJ1 ja KJ2 Eestit ja Rootsit kohaliku toidu alusel ning selliste roogadega nagu *pannkakor*, *köttbullar*, *köttfärssås* ja *potatismos* tekkis neil seos Rootsi köögiga. Toiduteema jätkub näites (28), kus *semla* viitab vastlapäevale. Selles lausungis on huvitav ka *semla* konstruktsioon – esmalt liidab ta eestikeelse mitmusevormi lõpu -d, mille järel kordab ta sõna uuesti, kuid lisab lõppu rootsikeelse mitmusevormi -or. Seda võib liigendada ka kvaasitõlke alla, kuigi tõlgitav komponent pole sõna, vaid mitmusevormi lõpuliide.

Näites (29) ei selgu kohe, millele *Allsång* viitab. Näide on pärit sõnamängu andmestikust, kus äraarvatav sõna oli *Allsång*. Kuna sõnakaardil polnud kirjas ürituse terviknimetus, siis äraarvajal ei tekkinud kohe seos selle tähendusega. KJ2 teeb kaks viidet – esmalt viitab ta ühesõnaliselt sõnakaardile, seejärel, öeldes pikemalt *Allsång pa Skansen*, referib ta vastavat telesaadet.

(30) **KJ3:** mis aine see on kus on füüsika bioloogia ja keemia

KJ5: *naturvetenskap* [>*naturvetenskap* 'loodusteadus']

(31) **KJ3:** näiteks meil on siis geid ja lesbid ja heteroseksu- midagi (.) ma ei tea mis nad on kes nad on (.) ee nagu (...) ee need inimesed kes arvavad

KJ5: *könsidentitet* [>*könsidentitet* 'sooline identiteet']

KJ3: ei ei ei

(32) **KJ4:** nad on tuntud inimesed (.) ja nad noh

KJ5: *influencer-s* [>*influencer* 'suunamudija']

KJ4: aga (.) ainsuses

KJ5 & KJ3: *influencer* ((samal ajal))

Üks tüüpilisemaid semantilise seostamise konstruktsioone leidub näidetes (30), (31) ja (32). Kõigil kolmel võib näha selget mustrit – esmalt kirjeldab üks kõneleja laiemalt mingit teemat, seejärel järgmises voorus ütleb teine kõneleja sõna, mis temal öeldud kirjeldusega seostub. Kuna näited on pärit sõnamängu andmetest, siis on taoline refereerimine väga tüüpiline ja ootuspärane käitumine, sest mängus tuli ühel keelejuhil kirjeldada ja teis(t)el pakkuda seostatavaid sõnu.

Näites (30) viitab *naturvetenskap* kooliainele, kus õpitakse loodusteadusi ehk nii füüsikat, keemiat kui ka bioloogiat. Näites (31) tekib keelejuhil KJ5 seos eelneva kirjelduse ja sõna *könsidentitet* vahel. Viimases näites (32) kirjeldab KJ4 tuntud inimesi ning kuna kirjeldus viitas enam kui ühele inimesele, siis pakuti sõna *influencer* esmalt mitmuses, kuid täpsustuse järel ainsuses.

- (33) **KJ5:** tema rääkis ka nendest (.) suurtest nagu majadest ja **penthouse-idest** [>penthouse 'katusekorter']
- (34) **KJ3:** ja ega see ei ole nii ka et mina saan mingi kuskile **sparkonto-le** [>sparkonto 'pangakonto, kuhu kogud raha'] panna seda raha
- (35) **KJ1:** aga sina saad sinna kahjuks peale **jultermin-i** [>jultermin 'jõuluvaheajale eelnev õppeveerand']

Näited (33), (34) ja (35) sarnanevad viitetüübi kui ka konstruktsiooni poolest. Lausungid on valdavalt eestikeelsed, mistõttu muukeelne sõna käänatakse eesti keele reeglite järgi. Käändelõpud on ka nii-öelda õigesti valitud – majadest ja penthouse'idest; kuskile sparkontole; peale jultermini.

Näited pärinevad aruteluosast ja iga viide on kaudselt seotud aruteluteemaga. Näites (33) arutleti noorte tööhõive teema üle ning KJ5 rääkis ühest tuttavast, kes käis USAs praktilial ning jutustas ümber tema kogemuse teisele kahele keelejuhile (*penthouse* on mõnes mõttes rõhutatud viide tuttava loole, sest sellega toonitas ta majade luksust). Samal teemal (näide 34) räägiti ka Rootsi lapsetoetusest ning KJ3 kirjeldas, et ei saa raha kõrvale panna töö puudumise tõttu (*sparkonto* viitab nii kontole, kuhu koguda raha kui ka üldisemalt tööotsingu problemaatikale). Ka näites (35) rääkisid noored tööhõive teemal ning KJ1 jagas oma muljeid toleaeegsest töökohast, mille vastu vestluspartner huvi tundis (*jultermin* viitab sellele, et KJ1 töökohta saab kandideerida siis, kui oled gümnaasiumi esimeses klassis pool aastat õppinud).

- (36) **KJ2:** aga siis tuleb väga suur **business** [>business 'äri'] või noh (.) väga suur majanduslik
- (37) **KJ2:** mulle ei meeldi liiga palju kõmisemist ja mõrisemist nagu **mumble rap** [>mumble rap 'mõminaräpp, muusikastiil']

Viide *business* näites (36) pärineb kontekstist, kus arutleti, kuidas mitmed ärid on keskkonnale kahjulikud. Antud sõnaga viitab kõneleja kaudselt kõikidele suurtele äridele ning seda saab vaadata kui rõhutatud koodivahetust, sest sõna *business* kirjeldatakse kui

midagi, mis on *väga suur*. Järgmise näite (37) *mumble rap* on jällegi harjumuspärane nimetus muusikastiilile, mida kõneleja seostab *kõmsemise* ja *mõrisemisega*. Ilmselt otsis ta sõna 'mõminaräpp', mis talle kohe meelde ei tulnudki.

(38) **KJ1:** nii et **röd linje** [>*röd* 'punane', >*linje* '(metroo)liin'] minu hemmaplan [>*hemmaplan* 'kodune peatus'] (.) minu linje

(39) **KJ1:** **röd linje** on ju **tunnelbana** [>*tunnelbana* 'metroo'] **linje**

Näited (38) ja (39) on pärit samast diskussioonist, kus tuli arvata ära *Röda linjen*, mis on ühe tuntud Stockholmi metrooliini rahvapärane nimetus (kasutusel ka slängina). Antud näidetes on kõik rootsikeelsed sõnad artiklita ning koodid *röd linje*, *minu hemmaplan*, *minu linje* ja *tunnelbana linje* on kõik omavahelised viited, sest ühest küljest ütleb KJ1, et see on metrooliin aga teisest küljest rõhutab, et see on liin, mille peal asub tema kodu.

(40) **KJ2:** ei ei ei ei (.) aa Greta teeb neid asju (..) ee ee

KJ1: aa: **skolaktivist** [>*skolaktivist* 'kooliaktivist']

KJ2: aga teeb paljude inimesega seda (.) sellepärast see ongi seda kutsutud

KJ1: **skol-** (.) **demonstration** [>*skol* 'kool', >*demonstration* 'esitlus, protest']

Seosed ei tekkinud üksnes teemade, vaid ka inimestega. Näites (40) tuli keelejuhtidel arvata ära sõna *skolstrejk* ehk koolistreik ning peale seda, kui KJ2 mainis nime *Greta*, siis hakkas KJ1 pakkuma rootsikeelseid sõnu. Antud juhul *skolaktivist* viitab *Gretale*, *skoldemonstration* aga tegevusele, mida ta teeb. Kõik näites toodud viited on otsesed. *Greta* viitab konkreetselt lindistuse perioodil rohkelt meediakajastust saanud *Greta Thunbergile*, seejuures huvitav tähelepanek on see, et temale viidati vestlustes tavaliselt eesnime pidi (ilmselt familiaarsuse tõttu) ning kõikidel juhtudel hääldati nime rootsipäraselt. Sellest võib eeldada, et kõnealuse isiku nime häälde määrab kasutatava keele.

(41) **KJ5:** nagu seal ajalehes nagu mida ma iga päev nagu hommikul loen siis on nagu kirjutatud nagu et oleks nagu see **inbördeskrig** [>*inbördeskrig* 'tsiviilsõda'] (.) nagu Rootsi juba (...) et iga päev on kuskil ee uues kohas mingi ee **skjutning** [>*skjutning* 'tulistamine']

KJ3: tulistamine

KJ5: tulistamine ja et (.) nagu kõik see (.) nagu sa ei saa nagu olla (.) ee **trygg**
[>*trygg* 'turvaline']

Näidet (41) saab tõlgendada kahtemoodi. Ühest küljest võib tõlgendada, et üksikuid sõnu ütleb KJ5 välja puuduliku keeleoskuse tõttu. Teisest küljest, kui vaadata konteksti, siis need sõnad (*inbördeskrig, skjutning, trygg*) on ka viited ajalehele, mida KJ5 hommikuti loeb ning millele ta lausungit öeldes mõtleb. Referents on pigem kaudne, sest arutleti üldisemalt keskkonnaprobleemide üle ning kõrvalepõikena jagas keelejuht oma kogemusi uudiste lugemisel. Võimalik, et siin on ka tugev seos harjumustega, sest mainitud ajaleht on rootsikeelne, mistõttu viidatavad sõnad on samuti rootsi keeles.

3.2.3. Ekspressiivsus

Ekspressiivse funktsiooniga pidasin sellist koodivahetust, kus vahetati keelt eelkõige selleks, et väljendada mingisugust emotsiooni, reageerida kellegi teise öeldule või rõhutada enda poolt öeldut. Sellist tüüpi koodivahetust leidis üpris vähe ehk 6,4% kõigi koodivahetust sisaldavate lausungite peale kokku. Vaatamata kategooria väiksusele on üks läbiv mall rohke inglise keele kasutus, mida teistes kategooriates ei esinenud.

(42) **KJ2:** \$ma lugesin koon\$

KJ1: see on kön [>*kön* 'sugu']

KJ2: \$oo nej: [>*nej* 'ei']\$

Siinses näites (42) võib täheldada korraka kahte funktsiooni. Ühest küljest on lausung *oo nej* läbivalt ekspressiivne ning väljendab kõneleja reaktsiooni eelnevalt öeldule. Teisest küljest võib nii-öelda reaktsioon olla rootsikeelne, sest KJ2 jätkab eelneva voo lõpus kasutatud keelega. Antud näide pärineb ühe grupi sõnamängust, kus keelejuht KJ2 ei mõistnud ühe sõna tähendust valesti lugemise tõttu. Näide tuleb eraldi vaatluse alla veel keelemängu kategoorias (vt peatükk 3.2.5).

(43) **KJ2:** **fuck** [>fuck 'kurat, persse'] ma ei tea

(44) **KJ1:** me ei kutsu neid sigadeks

KJ2: fucking grisen [>gris 'siga']

Roppsõnu esines terves andmestikus väga harva, kuid inglise keelest tulnud sõnal *fuck* on ekspressiivne funktsioon. Seda kasutas vaid üks keelejuht (KJ2), et kas väljendada frustratsiooni (näide 43) või anda hinnang öeldu sõnale *gris* (näide 44). Tasub ka välja tuua, et kontekst on alati negatiivne.

(45) **KJ2:** uuh see oli clean [>clean 'puhas'] (.) see oli (...) **nice** [>nice 'tore']

(46) **KJ2:** üldiselt mehed tahavad näidata et nad on macho [>macho 'mehine'] ja jaksavad palju teha

Näited (45) ja (46) väljendavad samuti mingisugust hinnangut või arvamust, kus kood on kujul tema/see on _____. Näites (45) kommenteerib keelejuht momenti mängus, kus sõna arvati ära üheainsa kirjeldava lausega, mille peale ta väljendab rahulolu sõnaga *nice* ning rõhutab, et tegemist oli nii-öelda puhta tööga sõnaga *clean*. Järgmises näites (46) on *macho* üks levinud slängisõna, millega kirjeldatakse väga mehiste omadustega meest (kasutatakse ka eesti keeles). Kontekstiks oli arutelu soolise võrdõiguslikkuse teemal, kus KJ2 selgitas, miks tema arvates mehed on nõus lapsehoolduspuhkusele minema. Siinkohal toonitab ta just seda *macho* omadust.

(47) **KJ4:** meie lihtsalt mingi vaatasime Mamma Miat ja (.) ruumis üksinda vaikuses

KJ3: aga see oli väga tore

KJ4: see oli väga cozy [>cozy 'hubane']

Siinses näites (47) meenutati, kuidas ESTO ürituse ajal veedeti filmi vaadates ning sellele mõeldes väljendas, et *ruumis üksinda vaikuses* olemine tekitas hubase tunde, kuid selle toonitamiseks kasutas ta ingliskeelset sõna *cozy*.

3.2.4. Keelemängud

Kogu andmestiku peale leidus keelemängu funktsiooniga koodivahetust kõige vähem. Keelemängu funktsiooni alla liigitasin sellise koodivahetuse, kus häälduse mõjul hakati keelega nii-öelda mängima või läheneti keelekasutusele loominguliselt. Selgemalt ilmestavad seda näited (48), (49) ja (50). Loomingulise keelekasutuse kohta võib tuua

varasemalt mainitud lausungi näites (25), kus keelejuht pakkus välja kaks omapoolset varianti Saaremaa rootsikeelseks nimetuseks. Näites (17) leidub andmestiku ainus rootsikeelne sõna, mida on konstrueeritud keelte segunemise teel. Seepärast võib tõlgendada sõna *instruktüür* kui keelemängu.

- (48) **KJ5:** jaa see=on (...) ee
KJ3: \$see on tõsis
KJ5: **saan sant son sânt** [>sânt 'niiviisi']
KJ3: \$sants\$
KJ5: see on tõsi on ju (.) niimoodi öeldakse

Näites (48) tahab keelejuht KJ5 öelda väljendi *det är sânt* eesti keeles (õige väljend oleks 'nii see on'), kuid jääb hätta tõlkimisega. Olles lülitunud ümber eesti keelele, on tal alguses keeruline produtseerida sõna *sânt*, mistõttu hakkab ta keelega mängima ning hääldab erinevaid variante, et tuletada õige sõna. Kuna rootsi keeles [å] hääldub kui [o], siis pakub variant *sant* keelejuhile KJ3 nalja.

- (49) **KJ1:** see (.) appi (...) sa ei tea seda sõna eesti keeles onju
KJ2: mkm
KJ1: sugu
KJ2: kõ-
KJ1: see on **kön** [>kön 'sugu']
- (50) **KJ1:** \$sa mõtsid sa lugesid eesti keeles **köön** vääs\$
KJ2: \$jaa\$ [hehe]
KJ1: \$oi\$ [hehe]
KJ2: \$ma lugesin **koons**\$
KJ1: see on **kön**
KJ2: \$oo nej: [>nej 'ei']\$

Näited (49) ja (50) pärinevad samast vestluslõigust, kus keelejuht KJ2 pani kõrvale ühe lipiku, sest ei teadnud sõna. Hiljem selgus, et sõna mitte teadmine oli tingitud sellest, et ta

luges seda eestipärase hääldusega. Sarnaselt eelmise näitega oli ka sinne segadus ja mitmeti mõistetavus tingitud sellest, et keelejuht oli eesti keelele ümber lülitunud ning ei mõelnud rootsi keele kontekstis. Seda kinnitas ta hiljem kommenteerides:

(51) **KJ2:** asi on selles et nii palju seda eesti keeles šet mu aju nagu arvas et see on eesti keeles

Keelemängu kategooriasse paigutusid ka näited, kus kõneleja kombineeris rootsi ja inglise keelt, näiteks (52) ja (53).

(52) **KJ4:** ((võttis kätte mitu lipikut)) **too mycket** [>too 'liiga', >*mycket* 'palju']

Näites (52) on KJ4 öeldu reaktsioon sellele, et ta valis lipikutekuhjast uut sõna, mida mängus kirjeldada, kuid võttis korraga mitu tükki. Ta kommenteerib, et lipikuid on *liiga palju*, kuid teeb seda huvitaval kujul – määrsõna *too* ütleb inglise keeles aga hulgasõna *mycket* on aga rootsi keeles. Antud näide on ainuke omataoline, kus kombineeritakse sellisel kujul sõnu inglise ja rootsi keeles.

(53) **KJ4:** aga see on ingliskeelne sõna

KJ3: see **feiss** nagu

KJ4: mida:

KJ3: mitte **face** [>face 'nägu'] vaid **fejs**

KJ4: kuidas siis eestikeelne oleks

KJ5: pokkerinägu

Siinne näide (53) pärineb ühe grupi sõnamängust, kus arutleti sõna *pokerfejs* üle. Sõna *face* hääldatakse kolmel erineval kujul – esmalt ütleb KJ3 eestipäraselt *feiss*, seejärel ütleb sõna inglise keeles ning viimaks hääldab seda rootsipäraselt *fejs*. Kõige lõpus tõlgitakse sõna veel eesti keelde (*pokkerinägu*). Selline hääldusega mängimine polnud täielikult spontaanne, sest sõnakaardil olev sõna oli teadlikult valitud. *Pokerfejs* on otse üle võetud ingliskeelsest väljendist *poker face*, rootsi slängis on kasutusel aga mõlemas keeles hääldatud variandid. Segadus mõistmisel tekkis sellest, et sõna ei hakatud seletama rootsi, vaid eesti keeles. Näide on huvitav eelkõige häälduse tasandil, sest ühe sõna häälduse

mugandamisel tekib kaks slängisõna – *feiss* eesti keeles ja *fejs* rootsi keeles (rohkem selle kohta peatükis 3.4).

3.2.5. *Eelmise keelekasutuse jätk*

Kui eelmises voorus lülituti ümber rootsi või inglise keelele, seda nii lausesiseselt kui ka -üleselt, siis mõnikord jätkati sama keele kasutamist järgmises lausungis. Sellist liiki koodivahetust paigutasin eelneva keelekasutuse jätku kategooriasse. Funktsiooni esines sõnamängudes ja aruteludes vastavalt 8,6% ja 1,3%, kuid see võib tuleneda asjaolust, et sõnamängus kasutati rohkem lihtlauseid. Siinse kategooria lausungites on koodivahetuse positsioon sama, eelnevas lausungis reeglina lülitutakse keelele ümber lause lõpus (mõnikord terve eelnev lausung on teises keeles), kuid koodivahetus ise on kas lausungi alguses või terve lausung. Siinkohal polnud ka oluline, kas eelneva lausungi ütles sama keelejuht või mitte.

(54) **KJ2: Greta är ute och** [>*vara* 'olema', >*ute* 'väljas', >*och* 'ja']

KJ1: dremonstrerar [>*demonstrerar* 'protestib']

KJ2: ei teine sõna

KJ1: skrikar [>(att) *skrika* 'karjuma'] [hehe]

Näites (54) püüti arvata ära sõna *skolstrejk*. KJ2 püüdis tuua näitelause *Greta är ute och*, et KJ1 lõpetas selle õige verbina (ootuspärane olnuks *strejkar* 'streikima'). Kuna eelnevas voorus öeldud lause on rootsikeelne, siis KJ1 nii-öelda lõpetab lause rootsi keeles ning ütleb *demonstrerar*. Huvitav on ka see, et mõlemad KJ1 pakutud verbid on olevikuvormis ehk ühilduvad algselt öeldud lausega.

(55) **KJ4:** teeme

KJ5: säger det pa ett annat sätt (...) att aa jag jag pallar jag är

#ütleb seda teisiti et aa ma ma viitsin ma olen#

KJ3: ma ei viitsi

Näites (55) püüab KJ5 seletada sõna *viitsima* ning on näha, et ta kasutab seletamisel kvaasitõlget. Kaks lausungit on küll sama kõneleja poolt öeldud, kuid kuna need järgnevad

üksteisele, siis ta alustab ning jätkab seletamist rootsi keeles. Sellised laused, kus sama kõneleja ütleb mitu lausungit järjest terviklikult rootsi keeles, on vähe.

(56) **KJ1:** kus ma kasutan seda

KJ2: nii (.) **det är** (koputab) **mycket** [>det 'see', >vara 'olema', >mycket 'väga']

KJ1: (...) **väldigt** [>väldigt 'üpris, suhteliselt']

Taaskord nagu näites (55), kasutab ka näites (56) keelejuht KJ2 sama strateegiat, kus püüab näitelausega aidata vestluskaaslasel sõna äraarvamisega. Siinkohal saab välja tuua kaks aspekti. KJ1 mitte ainult ei jätkka eelnevat lausungit samas keeles, vaid ta ka näitelauses kuuleb, milline lausekomponent on puudu (KJ2 indikeerib seda koputusega) ehk ta pakub õige sõnaliigi (määrsõna), kuid sõna ise oli vale (pidi arvama *lagom*).

3.2.6. Puudulik keeleoskus

Andmestikus leidus ka näiteid, kus mingit sõna ei osatud öelda kas rootsi või eesti keeles või kui tekkis raskusi eneseväljendusega ning lülituti ümber teisele keelele. Selliseid lausungeid markeerisin puuduliku keeleoskuse kategooriaga, sest pole võimalik eeldada, et kõik keelejuhid valdavad mõlemat keelt võrdsel tasemel. Samuti on oluline välja tuua, et seda kategooriat pole alati võimalik tuvastada ning mõnikord kattus puuduliku keeleoskuse kategooria näidetes mõne muu funktsiooniga. Rohkem avaldus puudulikku keeleoskust aruteluosas ehk kokku 22,3%, samas kui sõnamängus oli 9,0% kõikidest koodivahetust sisaldavatest lausungitest.

(57) **KJ3:** oot aga mis on medborgerskab [>medborgerskab 'kodakondsus'] eesti keeles

(58) **KJ3:** ma ei kuula üldse muusikat nii tihti ma kuulan **podcast-s** [>podcast 'taskuhääling'] (.) ma ei tea mis see eesti keeles on (.) pole õrna aimugi kas eestis üldse on **podcast**

Kõige tavalisemad indikaatorid puudulikust keeleoskusest olid lausungid, kus keelejuht küsis, kuidas mingi sõna on eesti keeles (näide 57) või kommenteeris, et ta ei tea seda sõna eesti keeles (näide 58). Mõlema näitega eeldan, et puudulik keeleoskus oli tingitud sellest, et sõnu oldi harjunud kuulma mingis teises keeles, näiteks *medborgerskab*. Teises näites

olev *podcast* pole aga niivõrd eriline, sest selle eestikeelne vaste *taskuhääling* on ka eestlaste seas harjumatu. Antud sõna tuli korduvalt kasutusele mõlema grupi poolt ning kui kõrvalt kommenteerisin, kuidas selle eestipärasem vaste oleks, siis kõlas see kõigile võõrapärasena.

(59) **KJ5**: kas Eestis nagu õpitakse nagu (.) ee teistes nagu **usu-** (.) **religion-er**
[>*religion* 'usk, usund'] nagu **isla-** (.) **islam** ja hinduism ma ei usu seda

Näide (59) ilmestab hästi seda, kuidas keelejuht kõhkleb oma sõnavalikus ning lülitub ümber kahe keele vahel. Aruteluteemaks oli Eesti ja Rootsi võrdlus ning konkreetsemalt räägiti, kuidas kummaski riigis on suhtumine erinevatesse religioonidesse erinev. KJ5 tahtis küsida, kas Eesti koolides on selline aine nagu usuõpetus, kuid jäi kõhklema sõnavalikus. Esmalt ütleb ta poolikult sõna *usu*, kuid tõenäoliselt tahtis ta konstrueerida mitmuse vormi sõnast *usk*. Sellise vormi tuletamisel muutub ka sõna tüvi (*usk* → *usud*), kuid eeldan, et talle võis see tunduda kohmakana ning sõna *usund* oli sootuks võõras. Selle asemel ütleb ta rootsi keeles mitmuse vormis *religioner*.

Teises ümberlülitumises tekib uuesti kõhklus – esmalt ütleb ta poolikult *isla-*, kus rõhk on esimesel silbil ja indikeerib, et ta tahtis öelda seda eesti keeles. Kõhkluse tõttu otsustas ta sama sõna korrata uuesti, seekord rootsipäraselt ning rõhuga teisel silbil. Huvitav selle näite puhul on pauside toimumiskoht, need jäävad täpselt ümberlülitumisel kummagi keele vahele, näidates jällegi, et kõhklused võisid tekkida puuduliku keeleoskuse tõttu.

(60) **KJ3**: astelpajud

KJ4: ei kollased vaarikad (.) aga **hjortron** [>*hjortron* 'murakas']

KJ5: ei see pole (.) jah **hjortron** (...) mis põldmari on siis

KJ4: ee need mustad vaarikad

KJ5: aha okei (...) **björnbär** [>*björnbär* 'põldmari']

Antud näide (60) on jällegi tüüpiline, sest ei osata erinevaid marjade nimetusi eesti keeles. Näide pärineb arutelust, kus võrreldi Eesti ja Rootsi loodust. Tõenäoliselt rootsikeelsed

nimetused on keelejuhtidele tuttavamad, sest ka eesti keeles kirjeldati *murakaid* kui *kollaseid vaarikaid* ning *põldmarju* kui *musti vaarikaid*.

(61) **KJ5: ma pean mõtlema kuidas ma ütlen seda (...) alltså det är ju väldigt fritt här i Sverige och det är tack vare den här saken**

#samuti siin Rootsisis on ju üpris vaba ja see on tänu sellele asjale#

KJ4: demokratik [*>demokratik 'demokraatia'*]

Viimane näide (61) näitab, kuidas mõnikord oli keelejuhtidel kergem ja mugavam seletada sõna teises keeles. Eeldasin sõnamängu koostamisel, et kui keelejuhil tuleb kirjeldada rootsikeelset sõna, siis ta teeb seda vastavalt rootsi keeles, kuid nagu juba varem sai mainitud, seda tuli ette üpris harva. Antud näide on aga ainulaadne, sest äraarvatav sõna oli hoopis eestikeelne (*demokraatia*), kuid selle seletamine oli mugavam rootsi keeles. KJ5 püüdis algul tugineda eesti keelele, kuid kuna temaatiliselt oli antud sõna tuttavam rootsi keeles, siis vahetas ta keelt.

3.2.7. Identiteedi markeerimine

Släng on mingile kindlale sotsiaalsele grupile iseloomulik sõnavara, mistõttu tõlgendasin slängi sisaldavate lausungite funktsiooni kui identiteedi markeerimist. Kuna uuritavad keelejuhid kuuluvad samasse sõpruskonda, siis on neil tekkinud mingi iseloomulik sõnavara, mis sisaldab mitmekeelset slängi. Unikaalset slängi oli uuritaval grupil vähe, küll aga leidis sõnu ja väljendeid nii rootsi kui inglise keelest. Slängi kasutuses täheldasin, et olid mõningad erinevused keelejuhtide vahel – rootsikeelset slängi leidis pigem KJ1 lausungites, ingliskeelset aga KJ3 ja KJ4 lausungites.

Üks huvitav verb, mida kasutasid ühe grupi noormehed, kes tegelevad jalgpalliga, oli *jalgpalli tegema*, näiteks näites (62). Selle korduv ilmumine lausungites osutas aktiivsele kasutusele, kuid see on tuletatud kummalisel moel. Eesti keeles selline kooslus ei toimi, sest jalgpalli saab kas mängida ja lüüa või sellega saab tegeleda. *Jalgpalli tegema* tähendab antud kontekstis sama, mis 'jalgpalli mängima'. Rootsi keeles öeldakse samuti, et jalgpalli mängitakse (verbiga *spela* 'mängima'). Eesti keeles öeldakse sagedamini, et

jalgpallimängus väravat 'lüüakse', kuid võib ka kasutada verbi 'tegema'. Rootsi keeles samuti saab väravat 'teha' ehk *göra mål*. Selle alusel eeldan, et *jalgpalli tegema* on osaliselt võetud värava 'tegemisest', kuigi tähenduse mõttes mitte.

(62) **KJ2:** kui sa **teed jalgpalli** siis mida sa teed

Inglise keelest võetakse üle sageli sõnu, mis eesti keeles kõlavad kohmakatena või võõrastena, sama kehtib sotsiaalmeediaplatvormide nimedega (Spotify, YouTube, Facebook). Näidetes (63) ja (64) kasutatakse sõnu *playlist* ja *podcast* eestipäraste vastete 'esitusloend' ja 'taskuhääling' asemel. Mõlemad on juba niivõrd juurdunud eestlaste (eriti noorte) keelekasutusse, et neid võib vaadelda kui slängi.

(63) **KJ5:** mine mingi Spotify ja siis võta mingi teine **playlist** [>playlist 'esitusloend']

(64) **KJ1:** ma kuulan **podcast-e** [>podcast 'taskuhääling'] kui ma kuulan see on huvitav

Släng on tekkinud ka sotsiaalmeediaplatvormide põhjal. Veebilehte Facebook kutsutakse ka *näöraamatuks* (kasutasin samuti sõnamängus), kuid platvormil YouTube tegutsevaid inimesi kutsutakse *juutuberiteks* (näide 65).

(65) **KJ3:** üks Rootsi **juutuber** kes mängib Minecraft-i kogu aeg

Näites (66) sõna *sorri* tähendab 'vabandust' ja see on eestipärane hääldus ingliskeelsest sõnast *sorry*. Sõna on jällegi eestikeelses slängis aktiivselt kasutusel.

(66) **KJ1:** \$no mida ma siis üldse üritans\$

KJ2: **sorri** [>sorry 'vabandust']

Näites (67) arvati ära sõna *influencer* ehk eestipäraselt suunamudija ning kirjeldamisel osutati, et suunamudijad saavad palju *laike* (sõna on lausungis vales käändes). *Laik* on eestipärane hääldus sõnast *like*, mis sotsiaalmeediaplatvormidel markeerib reaktsiooni, mida saab anda postitustele.

(67) **KJ4:** ma tahtsin seletada et nendel pole nagu palju tööd aga nad saavad palju **laik-i** [>like 'meeldima']

Näites (68) *street style* on nii-öelda tänavamoe nimetamise väljend ning *skating* või eestipäraselt *skeitimine* tähendab rulatamist.

(68) **KJ3:** näiteks Eestis on nüüd alles hakkab populaarseks saama see **street style** [>street style 'tänavastiil'] ja see **skating** [>skating 'rulatamine'] (.) nagu see **skeiti-mis-** (.) **skeiti-mine**

Stockholmi noortele on iseloomulik nii-öelda eeslinnaslängi ehk *förortsslangi* kasutus. Jälgisin huvi pärast, kas ka uuritavas grupis on see keelejuhtide poolt kasutusel. Selleks tegin mitu sõnakaarti, kus leidus vastavaid slängisõnu, mistõttu kasutati eeslinnaslängi enamasti sõnamängulindistustes.

Näites (69) näeme korraga mitu varianti tähendustele 'tüdruk', 'neiu', 'naine', mis ilmselt tulnud kas mõnest pärsia või semiidi keelest – *gäri* ja *guzz*. *Shuno* tähendab 'poiss' või 'vend' (inglisekeelne samaväärne vaste oleks *bro*) ning araabia keelest tulnud *walla* tähendab umbkaudselt '(jumala nimel) vandumist'. Sõna *shubre* tähendus jääb ebaselgeks:

(69) **KJ5:** see on üks rootsikeelne släng

KJ4: shuno [>shuno 'poiss, vend']

KJ5: ei oota no sa

KJ4: walla [>walla 'jumala nimel']

KJ5: sa sa kasutad seda nagu ee

KJ4: või **shubre**

KJ5: tüdru- kui sul on tüdruk siis sa ütled seda

KJ4: gäri [>gäri 'tüdruk, neiu']

KJ5: ei

KJ4: guzz [>gäri 'tüdruk, neiu']

Näites (70) sõna *mamacita* on tulnud hispaania keelest ning see tähendab 'ilus naine'.

(70) **KJ3:** \$aa ma tahtsin öelda **mamacita** [>mamacita 'ilus naine']\$ ((naerdakse kolmekesi))

Näites (71) sõna *aino* on üks variant sõnast *aina*, mis on solvav nimetus politseile. Lindistustes kostus ka hääldusvariandina *ainu*.

(71) **KJ3:** nii kuulake seda (.) rootsikeelne sõna (.) politsei

KJ4: *aino* [>*aina* 'politsei']

Näites (72) sõna *orten* tähendab eeslinna, kus paljud immigrandid Stockholmis elavad. Antud sõna kasutati tihti ning erinevas kontekstis.

(72) **KJ3:** ega asi ongi see, et see need tulistamised ei ole siin linnas vaid need on **orten-**
is [>*ort* 'eeslinn']

Näites (73) kasutatakse taaskord sõna *shuno*, kuid seekord variandis *shunu*. Keelejuht KJ1 mainis, et kasutab tihti sõna mugandatud varianti.

(73) **KJ2:** sa ütled **shunu** [>*shuno* 'poiss, vend'] kogu aeg ma tean

Üksikutel kordadel kasutas KJ1 sõnu, mis on konstrueeritud eesti ja rootsi keele kokku segamisel ehk neid võib juba pidada teismelisele rootsieestlasele iseloomulikuks slängiks. Sellised sõnad on näiteks *blandama* 'segama' ja *gyummama* või *jõmmama* 'jõusaalis käima' (vt näited 81 ja 82). Samuti kasutas KJ1 ühes kontekstis sõna *svennebanaan*, mille tähendust seletas ta järgmiselt:

(74) **KJ1:** rootslased söövad täiega palju banaane

KJ2: mida

KJ1: ei see on fakt (.) sellepärast kutsutaksegi rootslasi **svennebanaanideks**
[>*svenne* 'rootsi päritolu']

3.3. Grammatiline integreerimine

Grammatilise integreerimise kirjeldamisel tuginen MKR-mudelile. Koodivahetuse tasandil toimus grammatiline integratsioon kujul, kus SK sõna sisestati MK lausungisse ning sisestatud tüvele liideti MK morfoloogia. Seejuures allus ka SK sisend MK süntaktilisele struktuurile. Vestluste põhikeeleks oli aga eesti keel, millesse sisestati aeg-ajalt kas rootsi või inglise keelt ning sellest tulenevalt piiritlen, et antud kontekstis on MK eesti keel ja SK

rootsi ja/või inglise keel. Tavaliselt integreeriti rootsi keeles nimisõnu või tegusõnu ja inglise keeles nimesid/nimetusi. Emblemaatilise koodivahetuse korral sisestati SK väljend nii-öelda õigesse positsiooni MK lausungis, kuid sellisel juhul ei liidetud SK konstruktsioonile MK morfeeme.

Näidetes (75) ja (76) funktsioneerib inglise keel kui SK ning mõlemal juhul oli integreeritavaks ingliskeelne nimetus:

(75) **KJ1:** iga kümne aastane tahab **Pet Shop-i** videodega saada kelleks **YouTube-i-s**

(76) **KJ1:** aga kui palju see **Nordic-s-u Wellness-i-s** maksab

Esimeses lausungis (75) sisestatakse nimetus *Pet Shop*, millele liidetakse MK ainsuse omastava käände lõputunnus -i, et see ühilduks nimisõnaga *videodega*; teisena sisestatakse lausungisse platvorm *YouTube*, millele lisandub ainsuse seesütleva käände morfeem. Sisendi *YouTube*'is puhul kommenteeriksin ka transkriptsiooni – häälduse mõttes oleks korrektne kirjutada *juutuubis*, kuid kuna nimetust hääldati inglispäraselt, kuid käännati eesti keele raamistikus, siis säilitasin nimetuse inglise keelsel kujul.

Järgmises lausungis (76) tekib huvitav võrdlus sisendi *Nordics'u Wellnessis* ja eelnevas näites vaadeldud *Pet Shopi* vahel. Kui eelnevalt vaadeldud lausungis käändus vaid peasõna ehk aluse positsioonil olev *Shop*, siis *Nordics'u Wellnessis* puhul käännatakse mõlemat nimetuse komponenti. Sõnale *Nordic* liidetakse kaks morfeemi – SK mitmuse tunnus -s ja MK ainsuse omastava -u. Selline kombinatsioon on mõnevõrra kummaline, sest nimetus nimetavas käändes oleks *Nordic Wellness*. SK mitmuse tunnus antud näites funktsioneerib kui SK saareke. Teine nimetuse komponent integreerub tavalisel kujul – SK tüvele *Wellness* lisatakse MK ainsuse omastava morfeem -i ja ainsuse seesütleva käändetunnus -s.

(77) **KJ1:** kui sa lähed **orten-i-sse** [*>ort 'eeslinn'*] kuidas sa seda ütled mis koht see on

Näites (76) olev sõna *orten* funktsioneerib uuritavate keelekasutuses kui slängisõna, mistõttu see on vägagi tavaline, et seda integreeritakse eestikeelsesesse lausungisse. Antud juhul on SK rootsi keel ja *ortnisse* on konstrueeritud MK morfeemide liitmisel – tüvele *ort*

on liidetud SK ainsuse määratuse liide -en ning seejärel MK ainsuse omastava ja sisseütleva käändelõpud -i ja -sse. Määratuse liide on antud näites MKR-mudeli järgi SK saareke.

(78) **KJ2:** see on eesti **põhi-lag-Ø** [>*lag* 'seadus']

Näites (78) näeme, kuidas SK (rootsi keel) ja MK kombineerimisel tekib liitsõna, kuigi selliseid konstruktsioone esines harva. Kuna *põhiseadus* koosneb kahest nimisõnast, siis integreeritakse üks neist SK-st. MK komponendile *põhi-* liidetakse otsa SK komponent *lag* ning kuna see on nimetavas käändes, siis käändelõpp on vastavalt null.

(79) **KJ5:** ma vaatasin mingi saade ja siis oli nagu et mees ja naine oli nagu (.) ee
lägenhet-Ø [>*lägenhet* 'korter'] sees

(80) **KJ2:** kui mitu **set-e** [>*set* 'sett'] sa teed ja **rep-e** [>*rep* 'kordus'] sa teed

Näidetes (79) ja (80) leidub nii-öelda keelevigu, kus SK sisendamisel on eksitud MK morfeemi valikuga. SK on neis inglise keel. Esimeses lausungis küll morfeemi puudumine ei sega lause mõistmist, kuid korrektsuse nimel peaks sisestatud nimisõnal *lägenhet* olema MK ainsuse omastava käändetunnus -i, kuid selle asemel on SK nimetavas käändes ja käändelõpp null. Järgmises näites on SK mõlemad sisendid omavahel ühildunud, sest mõlemad on integreeritud samasse käändesse. Küll aga on jällegi eksitud lõputunnusega – SK-le liidetakse MK vokaalmitmuse tunnus -e, kuigi sobilikum oleks kasutada i-mitmust.

(81) **KJ1:** nüüd me **blanda-sime** [>(att) *blanda* 'segama'] praegu rootsi ja eesti

KJ2: ei ma ei teind sina tegid

(82) **KJ1:** ei no ma: (.) ma nüüd ka proovin ma hakkasin **gymma-ma** [>(att) *gymma* 'treenima'] ju

KJ2: \$jõusaalis käima\$

KJ1: ja ja ja ja

KJ2: \$gymma-ma\$

Tegusõnade integreerimine toimus reeglipäraselt – näidetes (81) ja (82) kasutatavad verbid funktsioneerivad uuritavate keelekasutuses slängisõnadena. Neist esimene ehk *blandasime* on tuletatud järgmisel kujul – SK infinitiivis tüvele *blanda* liidetakse MK

mitmuse lihtmineku tunnus -sime. Verb *gymmama* on käändeline vorm, sest SK tüvele *gymma* on liidetud MK infinitiivitunnus -ma. Selle verbi puhul mainin ka ära, et häälduse järgi saaks seda mugandada ka eestipäraseks ehk sel juhul oleks see *jõmmama* (transkriptsioonis jätsin selguse mõttes alles rootsikeelse tüve). Mõlemal juhul SK on rootsi keel.

(83) **KJ4**: see on nagu nii suur värk (.) ja kõik on nagu mingi **oh my god** [>oh my god 'issand jumal'] Tumblr

Näites (83) on emblemaatiline koodivahetus – keelejuht integreerib lausesse ingliskeelse tsitaadi, millega refereerib mingile kujuteldavale stereotüübile. Sellist tüüpi integratsioone on MKR-mudeli järgi keerulisem analüüsida, sest SK sisestub MK-sse vaid süntaktiliselt tasemel, kuid mingisuguseid MK grammatilisi morfeeme fraas enda külge ei võtta. Sarnaselt tekib kõhkclusi MKR-mudeli rakendamisega lauseteüleses koodivahetuses.

Järgmised kaks näidet ilmestavad, kuidas SK lekseem integreerub MK raamistikku ning saab MK grammatilise morfeemi, seejuures integreeritav kood on vägagi eestipärane ja toimiks ka kui eestikeelne sõna.

(84) **KJ4**: sportlased teevad seda

KJ3: doping

KJ4: jaa aga kui sa teed nagu hmm hmm hmm ma nagu nõõ nõõ ((teeb häälightsi)) ma

KJ5: ma doo- **dopita-n** ennast

Näites (84) pakub KJ5, et tegusõna *dopingut tegema* saaks öelda lühemalt kui *dopitama*. Konstruksioonil on ka rootsikeelne mõju, sest rootsi keeles oleks sama verb *att dopa sig*, milles *sig* tähendab sama, mis *ennast*. Verb *dopitan* on seega loodud otse tõlkimise kaudu.

(85) **KJ4**: aga nagu mille kaudu

KJ3: Google-i kaudu

KJ5: Google Chrome

KJ4: jaa aga mis see tegevus on

KJ3: **guugl-i-ma**

KJ4: guugel-da-ma

Antud näidet (85) kommenteeris hiljem ka keelejuht ise. Nimelt pakkus ta verbi *guugeldama* omapoolseks variandiks verbi *guuglima*. Konteksti vaadates näeb selgelt, kuidas see on tuletatud. Esmalt on häälduse järgi mugandatud tüvi *guugl-* otsingumootori Google nimest, seejärel on sellele lisatud morfeem *-i*, mis funktsioneerib kui ainsuse omastava käände tunnus. Lõpus on muudetud käänatud nimi verbiks lõpuliite *-ma* kaudu. Verbide *guuglima* ja *guugeldama* tüvesid võrreldes näeb ära, et otsingumootori nime hääldus on erinev. KJ3 toetus inglispärasele hääldusele ja kasutas tüvena *guugl*, kuigi eesti keeles paigutatakse hääldamisel kahe konsonandi vahele vokaal ehk tuleb *guugel*.

3.4. Diskussioon

Analüüsi põhjal on võimalik järeldada, et uuritavad rootsi-eesti kakskeelsed teismelised vahetavad koodi eeskätt seitsmel põhjusel. Kõige rohkem vahetatakse koodi semantilise seose tõttu ehk juhul, kui kindlad sõnad või fraasid on temaatiliselt seostatud teatud keelega. Seda toetab ka teoreetiline taust, mille kohaselt võib keelel olla tihedam seos mõne teemaga. Sageli kõnelejad on harjunud kindlas situatsioonis või kontekstis kasutama ühte keelt, mistõttu neil on harjumuspärasem ka vastavat keelt kasutada situatsiooni/teema/või muu konteksti kirjeldamiseks. Siinkohal on näiteks olukord, kus noor on harjunud päevakajalisi sündmusi kuulma ja lugema rootsi keeles ja vastavate sündmuste üle arutledes eelistab just rootsikeelseid sõnu.

Tihti kannab uuritavate lausungites esinev koodivahetus kvaasitõlke funktsiooni, st öeldu kordamist teises keeles. See toimus eelkõige olukorras, kus kõneleja soovis selguse nimel üle korrata öeldut, tuginedes eeldusele, kummas keeles võiks öeldu vestluspartnerile olla tuttavam. Rohkem tuli seda välja sõnamängudes, kus kõnelejad kasutasid kvaasitõlget kui strateegiat, kirjeldamaks äraarvatavaid sõnu. Kvaasitõlge esines sageli koos puuduliku

keeleoskusega, mida tuli eriti tihti ette just aruteluosas. Vabas arutelus kasutati enese väljendamiseks pikemaid lausungeid ning tervikmõtte edastamisel tuli mõnikord ette olukordi, kus mõni üksik sõna ei tulnud kohe meelde või polnud tuttav eesti keeles. See jällegi kinnitab, et mõne aruteluteemaga oli ühel keelel seos tugevam, mis ühest küljest võis tingida raskusi sõnavalikuga ja teisest küljest põhjustada koodivahetust eesti keelest rootsi keelde.

Mõnikord tuli ette olukordi, kus üks kõnelejatest lülitus ümber teisele keelele kas voo ru lõpus või tervikvoo rus ning järgmine kõneleja jätkas sama keele kasutamisega kas voo ru alguses või tervikvoo rus. Keelt võis vahetada kõneleja ise, kui ta jätkas mitte eelmise kõneleja keelekasutuse, vaid eelmise voo ru keelekasutusega. Siinkohal saab vaadata tagasi Peter Aueri koodivahetuse mallidele (vt peatükk 1.2.1). Eelneva keelekasutuse jätk järgib Aueri järgi nii malli Ia kui malli Ib. Teise ja kolmanda grupi malle uurimisandmestikus ma ei täheldanud, kuid kõige tüüpilisem koodivahetuse mall oli IV, kus üks kõnelejatest võis küll korraks põigata kõrvale ning vahetada keelt, kuid sellega ei muutunud vestluse põhikeel.

Koodivahetus toimus uuritavatel ka ekspressiivsel eesmärgil, st teise keelega sooviti väljendada mingit kindlat emotsiooni. Siinkohal toimus tihti ümberlülitumisi just inglise keelde. Võimalik, et emotsioon võis ka instinktiivselt tingida teise keele kasutust, näiteks inglise keeles võisid emotsioonisõnad (*fuck, oh my god*) olla kõnelejale kättesaadavamad. Ekspressiivset funktsiooni kandis selline koodivahetus, kus kõneleja soovis öeldut mingil kujul rõhutada, näiteks frustratsiooni väljendamiseks. See, mida rõhutati või millal tunnete või hinnangu väljendamiseks kõneleja vahetas koodi, sõltus täiesti kontekstist. Vähemal määral täheldasin ka keelemänge, milles koodivahetus oli loomingu line konstruktsioon. Selle kaudu lisati vestlusesse mängulisust, tehti nalja ning mängiti sõnadega – eriti juhul, kui nende tähendus võis tunduda kõnelejatele kummalisena.

Omaette grupi moodustasid slängi sisaldavad lausungid, mida pidasin identiteedimarkeriteks. Slängi kaudu väljendasid noored oma mitmikidentiteeti – ühest

küljest on neil eesti juured, neile läheb korda Eesti noorte kultuur ja kõnepruuk; teisest küljest aga elavad nad Rootsis ning on sealsesse ühiskonda täiesti integreerunud. Uuritavad noored pärinevad samast sõpruskonnast – see võib ühest küljest näidata, et omavahel kasutatakse iseäralikku keelt, teisest küljest hoopis tingida seda keelekasutust. Seda kinnitas arutelu väljaspool lindistamist – mitu uuritavat ütles, et omavahel vesteldes kasutatakse sageli nii eesti kui ka rootsi keelt ning mitmeid sõnu segatakse kokku, kuigi need ei pruugi olla äratuntavad mõnele ükskeelsele Eesti või Rootsi noorele.

Kuigi funktsioone liigitasin üksteisest eraldi, siis, nagu ka analüüsis selgus, ei ole võimalik kõiki kategooriaid rangelt piiritleda. Kuigi kategooriad on kohati hägusad, siis mitmed neist on omavahel seotud või võivad koos toimida. Näiteks puudulikku keeleoskust pole alati võimalik täpselt hinnata: võimalik, et vastavas kontekstis konkreetne sõna ei tulnud kõnelejal meelde (mistõttu määratlesin kategooriat eeskätt konteksti põhjal). Koos võivad toimida aga näiteks keelemängud ja identiteedimarkerid.

Oluline on ka välja tuua, et loetletud funktsioonid ei kirjelda üldiselt rootsi-eesti kakskeelsete teismeliste koodivahetuse põhjuseid, vaid annavad ülevaate, miks toimus koodivahetus just uuritava grupi noortel konkreetses olukorras (st Aliase-mängus ja arutelus). Teisisõnu kui vähekenegi muuta uuritavate koosseisu või ka vestlusringide formaati, võib jõuda sootuks teiste põhjusteni. Keel võib järelilikult erineda nii kogukonniti kui ka suhtlussituatsioonides. Magistritöös kasutatud valim on üpris väike, mis on veel üheks põhjuseks, miks teiste andmetega võib jõuda teiste tulemusteni (sh ka algselt püstitatud hüpoteesidega).

Grammatilisest aspektist võis täheldada mitmeid malle. Esiteks, vestluste põhikeel oli eesti keel ning põhikeelde integreeriti keelendeid kas rootsi või inglise keelest. Seejuures rootsi keelest laenatavaid elemente esines rohkem kui inglise keeles ning keelte löikes vahetus kood eri põhjustel. Lausesisesel koodivahetusel sisestati rootsi- või ingliskeelne lekseem eesti keele raamistikku, mida kohendati vastavalt süntaktilisele kontekstile. Lausetevahelist koodivahetust esines harvem ning terviklause integreerimist MKR-mudeli

järgi kirjeldada pole võimalik, sest see on mõeldud lausesisese koodivahetuse analüüsiks. Tavaliselt vahetati keelt terviklausete vahel kui kõnelejal oli eesti keeles seletamisega raskusi ning võõrkeeles kõneldud lause oli peaaegu üks-ühele eestikeelse lausungi tõlge.

Üks algselt püstitatud uurimisküsimusi käsitles uuritavate individuaalseid erinevusi. Keelejuhid erinesid keelekasutuses nii mõnegi aspekti poolest, mistõttu kirjeldan igat keelejuhti eraldi, seejuures tutvustan ka teisi malle, mida analüüsis eraldi ei vaadeldud, kuid mis sellegipoolest jäid uuritavate lausungeid vaadates silma.

Keelejuhi KJ1 on ainsana hiljem Rootsisse kolinud, kuid huvitaval kombel esines koodivahetust kõige rohkem just tema keelekasutuses ning temalt pärines ka suurem osa analüüsis kasutatavaid lausungeid. Lausungite rohkus tuleneb tema jutukusest – teiste kõnelejatega võrreldes rääkis KJ1 oluliselt rohkem ning osales palju aktiivsemalt just sõnamängus. Koodivahetuse rohkuse põhjus võib olla seotud ka tema identiteediga – sooviga väljendada oma kuuluvust väliseesti kogukonda, kuigi erinevalt teistest kõnelejatest ei pidanud ta ennast rootsieestlaseks. KJ1 keelekasutus on väga slängirohke. Ta oli ka ainsana konstrueerinud loomingulisi sõnu, nagu näiteks *blandama* ('segama') või *svennebanaan* ('rootslane').

Keelejuht KJ2 oli üks kolmest, kelle kodune keelekeskkond on kakskeelne. Ka temalt pärines rohkelt koodivahetust sisaldavaid lausungeid – peaaegu sama palju kui keelejuhilt KJ1. See võis tuleneda ka sellest, et KJ2 ning KJ1 vestlesid samas grupis ning võimalik, et tavaelus käivad tihti läbi (ehk peegeldub ka, kuidas mõjutab keelekasutust kõnelejate omavaheline dünaamika). KJ2 keelekasutusele oli iseloomulik rohke kvaasitõlkimine – eriti kui ta kõhkles sõnavalikus – ning ekspressiivsus, mida ta tegi tihti inglise keeles; samuti semantiline seostamine. Lisaks analüüsis käsitletavatele koodivahetusele täheldasin, et ta kõhkles sageli käänete valikul (vt näide 86), mis omakorda tekitab lisaküsimusi rootsi-eesti kakskeelsete teismeliste käänete kasutusest, mida oleks põhjust eraldi uurida.

(86) **KJ2:** suur osa toidust mida me viskame antakse **sead-e-le** (.) öeldi et

KJ1: sig-a-de-le

KJ2: sig-a-de-le vabandust

Keelejuht KJ3 on pärit eestikeelsest perest ning tema keelekasutuses esines koodivahetust kõige harvem. Sageli oli ta oma grupis nii-öelda parandaja rollis, öeldes vestluspartneritele, kuidas konkreetne sõna või väljend oleks eesti keeles korrektsem. Ta kontrollis oma sõnu oluliselt rohkem ja suhtles peaaegu alati ainult eesti keeles. Kui aga siiski tuua välja mõni mall tema keelekasutusest, siis oleks see seotud inglise keelega – teiste keelejuhtide kõrval toimus tal koodivahetus rohkem eesti ja inglise, kui eesti ja rootsi keele vahel.

Keelejuht KJ4 on üks kolmest, kelle kodus kõneldakse nii rootsi kui ka eesti keeles. Oma grupis suhtles ta väga aktiivselt. KJ4 vahetas koodi kõige rohkem semantiliste seoste tõttu – temaatiliselt juhtus seda kõige tihedamini muusika, keskkonnaprobleemide ja noorte tööhõive teemade juures. Sarnaselt keelejuhiga KJ3 kasutas ta tihti inglise keelt. Huvitava mallina eristus KJ4 oma koodivahetuse tüübi poolest – võrreldes teiste kõnelejatega esines lausetevahelist koodivahetust kõige rohkem just tema lausungites. Seda võib seletada põhjusega, et mõnikord oli tal raske edastada tervikmõtet eesti keeles ning ta leidis, et seda oli kergem teha rootsi keeles.

Keelejuhi KJ5 keelekasutus on ehk kõige tugevama rootsi keele mõjuga (võrreldes teiste uuritavatega). Tema on üks kolmest, kes pärineb kakskeelsest perekonnast ning oma vestlusgrupi lõikes oli ta ka kõige jutukam. KJ5 vahetas sageli keelt puuduliku keeleoskuse ja semantilise seostamise tõttu. Inglise keelde toimus ümberlülitumisi harva ning just aruteluosas integreeris ta tihti üksikuid rootsikeelseid sõnu eestikeelsetesse lausungitesse. Ta kõhkles tihti sõnavalikus ning uuris seetõttu vestluskaaslastelt erinevate sõnade tähendusi või rootsikeelsete sõnade/väljendite vasteid eesti keeles. Mõnikord tõlkis ta rootsipäraseid fraase eesti keelde. Lisaks koodivahetusele märkas huvitavat malli tema häälduses, milles oli kuulda rootsi keele mõju.

- (87) **KJ5**: nagu mõnedel võibolla ei ole nagu nii **p^halju** nagu **t^hookoht** nagu koolis pole nii palju tegemist
- (88) **KJ5**: aga ma **t^hunnen** niimoodi et **k^hui** ma nagu olen Eestis olnud **t^herve** suve siis ma **t^hunnen** et nagu lõpuks saan tagasi tulla

Kuigi mitte iga kord, kuid üpris tihti hääldas KJ5 helituid klusiile /k/, /p/ ja /t/ aspireeritult (vt näited 87 ja 88). Klusiili hääldati aspiratsiooniga, kui see paiknes sõna alguses – näiteks *t^hunnen*, *p^halju*, *k^hui*. Aspireeritud klusiil võis mõjutada ka teisi häälikuid – kui sellele järgnes kõrge vokaal, siis see aspiratsiooni mõjul muutus madalaks, näiteks *töökoht* > *t^hookoht*. Aspireeritud klusiil on tekkinud rootsi keele foneetika mõjul. Nimelt, kui sõna algab helitu klusiiliga ning see on rõhutatud, siis hääldatakse klusiili aspiratsiooniga. Juhul, kui aga klusiilile eelneb /s/, siis see hääldub aspiratsioonita. Sellest võib järeldada, et ülaltoodud näidetes hääldab KJ5 klusiile aspiratsiooniga vaid siis, kui vastav sõna on rõhutatud.

Uurimise alguses sai püstitatud kolm hüpoteesi ning, nagu näitavad analüüs ja sinne diskussioon, ükski neist ei leidnud kinnitust. Püstitasin hüpoteesi, et suurem kokkupuude kakskeelse keskkonnaga tingib rohkema koodivahetuse, kuid see ei leidnud kinnitust. Andmestik näitas, et koodivahetust esines kõige rohkem ükskeelsest perest pärit noorel, kes on ühtlasi Rootsis elanud kõige lühemat aega. Pigem tulenes koodivahetuse hulk kõnelejate teistest individuaalsetest erinevustest.

Teine hüpotees oli seotud koodivahetuse kõige levinuma põhjusega – antud oludes vahetati koodi kõige rohkem semantiliselt seostamisel, kuigi puudulikku keeleoskust ilmnes väga palju lindistuste aruteluosas. Kolmandana eeldasin, et eesti keelde integreeritakse ingliskeelseid koodi sama palju kui rootsikeelseid – see sai jällegi tagasi lükatud, sest rootsi keelde toimus koodivahetus tihedamini kui inglise keelde. Sellegipoolest koodivahetuse funktsioonide lõikes näeme, et mõnes kategoorias toimus ümberlülitumisi rohkem just inglise keelde.

Lõpetuseks, kõrvutades käesolevat uurimust varasemate rootsieestlaste keelekasutust käsitlevate uurimustega, näeme, et ka siinsetele uuritavatele on iseloomulik rootsi keele mõju eesti keelele ning rohke interferents. Küll aga see, kuivõrd ulatuslik on rootsi keele mõju ning koodivahetus, sõltub paljugi keelejuhi enda taustast ning suhtlussituatsioonist. Sellegipoolest väärib teema edasi uurimist, kuigi mõistagi rohkema arvu keelejuhtide põhjal ning teistsuguses vestlusringis (näiteks intervjuus). Väiksemate tähelepanekutena tõin välja rootsi keele mõju hääldele ning eesti keele käänete kasutuse – ka siinkohal võiks mõelda edasi võimalikele uurimisteedele.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli uurida, millistel põhjustel ning mis vormis toimub koodivahetus rootsi-eesti kakskeelsete noorte kõnekeeles. Lähemalt vaatlesin seda viie Stockholmis elava Eesti juurtega noore (vanuses 15-17 eluaastat) näitel. Uurimuses püstitasin kolm hüpoteesi:

1. suurem kokkupuude kakskeelse keskkonnaga tingib keelejuhil tihedama koodivahetuse;
2. eeskätt toimub koodivahetus puudulikust keeleoskusest tulenevalt;
3. koodivahetust toimub uuritavatel eesti ja rootsi keele ning eesti ja inglise keele vahel sama palju.

Koodivahetuse põhjuste kaardistamiseks toetusin teoreetilisele taustale. Taolisi uurimusi võib grupeerida kaheks – ühest küljest lähenetakse koodivahetuse uurimisele grammatiliselt, teisest küljest aga sotsio-pragmaatiliselt. Grammatiline lähtenurk vaatleb eelkõige, mis toimub koodivahetuses struktuuraalselt ning kuidas ja milliseid elemente sisestatakse ühest keelest teise. Sotsio-pragmaatiline lähenemine keskendub koodivahetuses esinevate mallide ja nendega seotud funktsioonide kirjeldamisele.

Tulenevalt töö eesmärgist selgitada, miks vahetab uuritav keelejuht keeli, valisin uurimiseks sotsio-pragmaatilise lähenemise. Tutvustasin lähemalt nelja autori – Aueri (1995), Appeli ja Muyskeni (2006), Grosjeani (1982) ning Myers-Scottoni (2006) – koodivahetuse funktsioonide käsitlusi. Kuna keeltevaheline ümberlülitumine on mõjutatud mitmest faktorist, siis võivad funktsioonid uurimisandmetest sõltuvalt erineda. Toetudes sellele aspektile, lähtusin nelja sotsio-pragmaatilise suuna uurija loetletud funktsioonidest ning komplekteerisin seitse kategooriat, millega sobisid uuritavate vestlustes toimunud koodivahetuse mallide seletamiseks. Põgusamalt tutvustasin koodivahetuses toimuvat grammatilist integreerimist Myers-Scottoni maatrikskeele raamistiku mudeli järgi.

Rootsis elavate eestlaste keelt on varasemalt aktiivselt uuritud. Peamiste omadustena on välja toodud, et nende keelekasutusele on iseloomulik tugev rootsi keele mõju, rohke

laensõnade kasutus ja interferents. Erinevalt varasematest uuringutest, keskendub siinne magistritöö konkreetselt teismelistele keelejuhtidele ning ei võta eesmärgiks luua üldistavat kirjeldust uuritava grupi keelekasutusest. Noorte keele uurimine on mitmel tasandil huvipakkuv mitmekeelsete keelendite rohkuse tõttu.

Uurimisandmete kogumise formaat kujutas endast vestlusringide lindistamist. 2019. aasta septembris käisin Stockholmis välitöödel, kus lindistasin kahes grupis noorte omavahelisi vestlusi. Vestlusringide formaat oli eelnevalt paika pandud ning Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteega kooskõlastatud. Vestlusringi suuline pool koosnes kahest osas: sõnamängust ja arutelust. Aliase mängu meenutavas sõnamängus tuli igal keelejuhil valida juhuslikult lipikutekuhjast üks sõna ning kirjeldada seda vestluspartneri(te)le; kuulaja rollis olev noor pidi selle aga ära arvama. Sõnu tuli arvata ära nii eesti kui ka rootsi keeles.

Aruteluosas andsin noortele ette kuus teemat, millest tuli valida välja vähemalt üks ning rääkida sellest vabas vormis. Kõige lõpus palusin igal keelejuhil täita lühike ankeet tema keelelise tausta kohta. Vestlusringide eesmärk oli vaadata, millal ja miks vahetab kõneleja koodi ning kas see on vestlusosade lõikes erinev. Küsimustiku kaudu saadud taustainfo võimaldas lähemalt võrrelda uuritavate individuaalseid erinevusi. Vestlusgrupe oli kokku kaks: ühes vestles kaks ning teises kolm noort. Vestlusringid pole tavapärane andmete kogumise meetod, küll aga võimaldab formaat aktiveerida kõnelejal mõlemad keeled.

Uuritavate keeleline taust oli mõnevõrra erinev – mõni on pärit üks-, mõni aga kakskeelsest perest. Üks uuritavatest kolis hiljem Rootsi, kuid sündis ja kasvas üles Eestis; ülejäänud sündisid ja kasvasid üles Rootsis. Kõik uuritavad on õppinud Stockholmi Eesti Koolis ning kasutavad igapäevaselt nii rootsi kui eesti keelt, kuigi erineval määral. Samuti on keelejuhid õppinud ka teisi võõrkeeli, näiteks inglise ja prantsuse keelt, kuigi lindistustes kasutati lisaks eesti ja rootsi keelele üksnes inglise keelt.

Koodivahetust analüüsid esines kõige rohkem semantilist seostamist, st ühte keelt seostas kõneleja kindla teemaga, mille juures ta eelistas kasutada vastavat keelt. Siinkohal

võime rääkida harjumustest, kuna mõne teema puhul oldi harjunud kasutama ühte kindlat keelt. Rohkelt leidis koodivahetuse funktsioonina ka kvaasitõlget ehk kui öeldut korrati teises keeles. Seda tavaliselt tuli ette olukordades, kus keelejuht tõlkis öeldud sõna, fraasi või lauset, et ennast selgemalt väljendada. Kolmas suurem kategooria oli puudulik keeleoskus, st koodivahetus, mis toimus, kui keelejuht ei osanud vastavat sõna või fraasi vestluse põhikeeles.

Tihti toimus koodivahetus identiteedimarkerina, kui noor kasutas mõnda slängisõna või -väljendit oma lausungis. Vastav sõna/väljend võis olla nii rootsi kui ka inglise keeles, samuti kasutati ka Stockholmi eeslinnaslängi. Mõnikord vahetas kõneleja keelt ekspressiivsuse eesmärgil ehk kui ta soovis väljendada mõnda emotsiooni, rõhutada öeldut või anda hinnangu teises keeles. Vähemal määral esines funktsioonina keelemängu ja eelneva keelekasutuse jätku. Kategooriate piiritlemisel olgu mainitud, et iga koodivahetuse näide ei toimunud vaid ühel kindlal põhjusel, vaid funktsioonid on omavahel tihedalt seotud, mistõttu saab lausungites toimuvat koodivahetust vaadata mitmetahuliselt.

Vestlusosade löikes oli kategooriate jaotus enam-vähem võrdne, va eelneva keelekasutuse jätk, mida esines rohkem sõnamängus kui arutelus, ning puudulik keeleoskus, mida täheldasin rohkem aruteluosas. Suurem osa koodivahetusest toimus lausesiseselt ning sellisel juhul integreeriti võõrkeelne element lausesse nii, et sellele liideti eestikeelne morfeem. Alati sellist morfeemi liitmist ei toimunud, näiteks juhul, kui integreeritav element oli nimetavas käändes.

Individuaalsete erinevuste tasandil täheldasin, et koodivahetust esines uuritavate lausungites erinevalt, seejuures kõige rohkem ja kõige vähem leidis ümberlülitumisi keelejuhtidel, kes pärinesid ükskeelsest perest. Koodivahetuse põhjused varieerusid noortel samuti. Kakskeelses kodus üles kasvanud noortel täheldasin teatud malli käänete kasutamisel ning sõnade häälendamisel.

Algselt püstitatud hüpoteesid ei leidnud töös kinnitust. Uurimisandmed näitasid, et suurem kokkupuude rootsikeelse keskkonnaga ei tingi ilmtingimata suuremat koodivahetust keelejuhil. Kõige sagedasem koodivahetuse funktsioon oli semantiline seostamine, kuigi puudulikust keeleoskusest tulenevaid ümberlülitumisi toimus ka tihti. Vaadates aga koodivahetusi keelte lõikes, leidsin, et inglise keelde toimus seda uuritavate vestlustes oluliselt vähem kui rootsi keelde.

Siinse töö teema väärib kindlasti edasi uurimist, seda nii koodivahetuse põhjalikumaks seletamiseks kui ka üldisemalt rootsi-eesti kakskeelsete teismeliste keelekasutuse kirjeldamiseks. Kuna magistritöö võimaldab teha pigem sissevaate, siis toetaks uurimust rohkemate informantide leidmine; samuti võiks uurida koodivahetust nooremate keelejuhtidega (vanuses 12-14 eluaastat). Tavaliselt kogutakse koodivahetuse uurimisandmeid poolstruktureeritud intervjuude kaudu, kuid pakun siinkohal katsetada ka vestlusingide formaati.

FUNCTIONS OF CODE-SWITCHING IN THE SPEECH OF FIVE SWEDISH-ESTONIAN TEENAGERS. SUMMARY

The aim of this thesis was to describe how and why code-switching occurred in the spoken conversations of bilingual Swedish-Estonian youth. Five teenage Stockholmers with Estonian roots, between the ages of 15-17, acted as informants for this study. Three hypotheses were formed:

1. the more a speaker has been exposed to a bilingual environment, the more codeswitching will be found in his or her speech;
2. the most frequent reason for code-switching is poor language skills;
3. on a quantitative note, English-Estonian code-switching takes place just as often as Swedish-Estonian code-switching.

The functions of code-switching were presented in accordance with the theoretical background. Generally, research represents two different approaches – grammatical and socio-pragmatic. From a grammatical point of view, code-switching is analysed structurally and the research aims to explain which elements are embedded from one language into another and how they are integrated. The socio-pragmatic approach focuses on describing different code-switching patterns and the functions which they represent.

This study follows the socio-pragmatic approach, as it aims to explain why a speaker switches between languages. Seven categories are used to describe possible reasons for code-switching, based on functions presented by Auer (1995), Appel & Muysken (2006), Grosjean (1982) and Myers-Scotton (2006). For explaining grammatical integrations, Myers-Scotton's Matrix Language Frame Model was used.

Data was collected in the form of conversation groups in September 2019 in Stockholm. The speakers formed two groups and each group recording lasted around 2 hours. In the conversation circles the informants played a word-guessing game, as well as engaging in an open discussion on at least one of the six given topics. Words from the game were in

both Estonian and Swedish; topics for the discussion were presented in Estonian. Nevertheless, the informants were free to use both languages for conversing. At the end, the speakers were asked to fill out a short survey about their linguistic background.

Some of the informants are from monolingual families, and some from bilingual families. Only one of the speakers was born and raised in Estonia; the rest were born and raised in Sweden. On a similar note, all the informants have studied at the Estonian School in Stockholm and use both Estonian and Swedish on a daily basis. Although they have learned various foreign languages, including French and Spanish, English was the only other language the speakers used in the recordings, in addition to Swedish and Estonian.

There were seven code-switching functions found to systematically appear in the informants' recordings: semantic associations, quasi-translations, vocabulary limitations, identity marking, expressiveness, word play and continuing to use the previous language. Out of these, semantic associations and quasi-translations appeared as the most common reason for code-switching, whilst using the language from a previous turn and word play occurred the least. It is important to point out that when looking at a code-switching example, it is not limited to only one function. Rather, we should acknowledge that the reasons for code-switching are intertwined. Intrasentential code-switching was more common than intersentential. Usually when a Swedish or English element was integrated into a sentence, Estonian grammatical morphemes were added to the element; this didn't occur when the element was in nominative case.

When comparing the speakers individually, there is a significant difference between how much each individual code-switches. On an interesting note, the most and the least code-switching examples came from speakers who grew up in a monolingual household. The reasons for code-switching also varied. Moreover, some interesting phonological and grammatical patterns were noticed among speakers who come from a bilingual family.

The hypotheses were not supported by the data. There wasn't much of a connection between how much the language environment of a speaker impacted his or her code-

switching. The most common reason for switching between languages was due to semantic associations and not poor language skills (although it did occur quite often). When looking at the languages which were embedded into Estonian sentence structures, it can be surely concluded that Swedish-Estonian code-switching occurred far more often than English-Estonian.

Finally, it is necessary to point out the importance of further research, since a larger number of informants as well as a wider age group could lead to different results. For this, further study would be needed to continue the description of both code-switching and language use in general among Swedish-Estonian bilingual teenagers. Additionally, this paper recommends using conversation groups as another possible method for collecting code-switching data, as opposed to the more common practice of using semi-structured interviews.

LÜHENDID JA TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID

Lühendid:

K1 – esimene keel, kõneleja emakeel

K2 – teine keel, kõneleja võõrkeel

KJ – keelejuht

MK – maatrikskeel (eesti keel)

MKR-mudel – maatrikskeele raamistiku mudel

r.k. – rootsi keeles

SK – sisendkeel (rootsi keel, inglise keel)

Transkriptsioonimärgid:

<i>met-</i>	kõnelemisel pooleli jäetud (katkestatud) sõna
<i>nii:</i>	venitatud häälikud
(.)	mikropaus (1 sekund või lühem)
(...)	pikem paus (üle 1 sekundi)
<i>hehe, mhemhe</i>	naer
<i>\$.....\$</i>	naerva häälega öeldud sõna või lõik
<i>khm</i>	kõhatatus
<i>et=siis</i>	kaks sõna on hääldatud kokku samas voorus
[.....]	peale rääkimine
{või}	ebakindla transkriptsiooniga lõik või kõneleja
<i>£.....£</i>	aktsent
((.....))	kommentaar
*	allmärkus
(> (<i>att</i>) <i>gyμμα</i> 'treenima')	rootsikeelne tõlge
(> <u>penthouse</u> 'katusekorter')	inglisekeelne tõlge
#...#	pikema võõrkeelse lausungi tõlge, mis on eraldi real
skogen-is	koodivahetus (grammatilise liitega)

KIRJANDUS

Adler, Max Kurt 1977. Collective and individual bilingualism: a sociolinguistic study. Hamburg: Buske.

Allik jt = Allik, Mari, Birute Klaas-Lang, Aino Laagos 2004. Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid. Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 4. Toim. Silvi Tenjes. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/55428/lyuna_rootsi_eestlased_ocr.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Vaadatud 02.05.2020.

Alumäe jt = Alumäe, Tanel, Ottokar Tilk, Asadullah 2018. Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Baltic HLT 2018. <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>. Vaadatud 01.10.2019.

Androutsopoulos, Jannis, Alexandra Georgakopoulou 2003. Discourse constructions of youth identities. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Appel, René, Pieter Muysken 1992. Language contact and bilingualism. London, New York, Melbourne, Auckland: Edward Arnold.

Appel, René, Pieter Muysken 2006. Language contact and bilingualism. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Auer, Peter 1984. Bilingual Conversation. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Auer, Peter 1995. The pragmatics of code-switching: a sequential approach. – One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching. Toim. Lesley Milroy, Pieter Muysken. Cambridge: Cambridge University Press, 115-135. https://www.researchgate.net/publication/247951727_The_pragmatics_of_code-switching_a_sequential_approach. Vaadatud 15.04.2020.

Bialystok, Ellen 2002. Acquisition of literacy in bilingual children: a framework for research. – *Language Learning* 52, 1, 159-199.

Bijvoet, Ellen, Kari Fraurud 2006. Svenska med något utländskt. – *Språkvård* 3, 4-10.
https://www.biling.su.se/polopoly_fs/1.91422.1339483900!/Svenska_med_ngt_utl.pdf.
Vaadatud 03.03.2019.

Bijvoet, Ellen, Kari Fraurud 2010. 'Rinkebys Swedish' in the mind of the beholder. Studying listener perceptions of language variation in multilingual Stockholm. – *Multilingual urban Scandinavia: new linguistic practices*. Toim. Pia Quist, Bente Ailin Svendsen. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 170-188.

Bucholtz, Mary 1999. Why be normal? Language and identity practices in a community of nerd girls. – *Language in Society* 28, 203-223.
<https://www.jstor.org/stable/4168925?seq=1>. Vaadatud 02.05.2020.

Clyne, Michael 2003. Dynamics of language contact: English and immigrant languages. Cambridge: Cambridge University Press.

Ekberg, Lena 2010. Extended uses of 'så' (such) among adolescents in multilingual Malmö, Sweden. – *Multilingual urban Scandinavia: new linguistic practices*. Toim. Pia Quist, Bente Ailin Svendsen. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 17-30.

Gal, Susan 1979. Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria. San Francisco: Academic Press.

Grosjean, François 1982. Life with two languages: an introduction to bilingualism. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Grosjean, François 1985. The bilingual as a competent but specific speaker-hearer. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6, 467-477.
https://www.francoisgrosjean.ch/bilin_bicult/1%20Grosjean.pdf. Vaadatud 02.05.2020.

Grosjean, François 1998. Studying bilinguals: methodological and conceptual issues. – *Bilingualism: language and cognition* 1. Cambridge: Cambridge University Press.

https://www.francoisgrosjean.ch/bilin_bicult/6.%20Grosjean.%20.pdf.

Vaadatud

21.04.2020.

Grosjean, François 2008. Studying bilinguals. Oxford: Oxford University Press.

Gumperz, John 1970. Verbal strategies in multilingual communication. – Bilingualism and language contact. Toim. James Alatis. Washington: Georgetown University Press.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED042173.pdf>. Vaadatud 19.04.2020.

Hennoste, Tiit 1998. Väliseesti keelest. – Väliseestlaste keelest. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Toim. Liina Lindström. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 11-35.

<https://dspace.ut.ee/handle/10062/55051>. Vaadatud 02.12.2019.

Hein, Kadri 2014. Switching between Estonian Sign Language and spoken Estonian in a school environment. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 10. Toim. Maria-Maren Sepper, Helle Metslang, Margit Langemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 91-106.

<http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/aastaraamat/article/view/ERYa10.06/250>. Vaadatud 05.05.2020.

Hilmisdóttir, Helga 2000. Den morfologiska anpassningen av främmande inslag i isländskt ungdomsspråk. – Ungdommers språkmøter. Toim. Anna-Brita Stenström, Ulla-Britt Kotsinas, Eli-Marie Drange. Kopenhaagen: Nordisk Ministerråd, 141-156.

Joenuur, Elina 2016. Eesti-läti kakskeelse isiku keelekasutus. Magistritöö. Tallinna Ülikool, eesti keele ja kultuuri instituut.

<https://www.etera.ee/zoom/20078/view?page=1&p=separate&search=&view=418,642,1940,750>. Vaadatud 26.11.2019.

Johanson, Lars 1993. Code-copying in immigrant Turkish. – Immigrant languages in Europe. Toim. Guus Extra, Ludo Verhoeven. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters, 197-221.

Johanson, Lars 2002. Do languages die of 'structuritis'? On the role of code-copying in language endangerment. – Italian Journal of Linguistics 14, 249-270.

https://www.researchgate.net/publication/291844940_Do_languages_die_of_'structuritis'_On_the_role_of_code-copying_in_language_endangerment. Vaadatud 15.04.2020.

Keevallik, Leelo 2006. Pragmatiliste partiklite laenutüübid rootsieesti keeles. – Mitmekeelsus ja keelevahetus läänemeresoome piirkonnas. Võru instituudi toimetised 18. Toim. Helen Koks, Jan Rahman. Võru: Võro Instituut, 116-133.

Keevallik, Leelo 2008. Internal development and borrowing of pragmatic particles: Estonian vaat/vat 'look', nääd 'you see' and vot. – Finnisch-Ugrische Mitteilungen 30/31, 23-54.

Keevallik, Leelo 2010. Everyday Construction of Identity in the Estonian Refugee Community in Sweden. – Journal of Baltic Studies 41, 2, 177-200.

Keevallik, Leelo 2011. Pragmatics of the Estonian heritage speakers in Sweden. – Finnisch-Ugrische Mitteilungen 35, 1-22.

Kilp, Geidi 2017. Eesti-inglise-jaapani mitmekeelne suhtlus Facebooki keskkonnas. Magistritöö. Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut. <https://www.etera.ee/zoom/31880/view?page=1&p=separate&search=&view=0,311,2550,2990>. Vaadatud 27.11.2019.

Kiviloog, Jaak 1983. Eesti laste nimisõnavarast Rootsis. – Mana 52, 22-25.

Klaas, Birute, Aino Langus 1998. Eesti keel Lõuna-Rootsis. – Väliseestlaste keelest. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Toim. Liina Lindström. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 39-54. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/55051>. Vaadatud 02.12.2019.

Kotsinas, Ulla-Britt 2000. Språkkontakt och slangspråk i Stockholm. – Ungdommers språkmöter. Toim. Anna-Brita Stenström, Ulla-Britt Kotsinas, Eli-Marie Drange. Nord 2000, 6. Kopenhaagen: Nordisk Ministerråd, 19-60.

Kotsinas, Ulla-Britt 2005. Invandrarsvenska. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Laanekask, Heli 2001. Koodivahetuse grammatikast Koidula kirjades Kreutzwaldile. – Lähivertailuja 12: soome-eesti kontrastiivseminar, 30. mai – 1. juuni 2001. Kääriku, Eesti, 41-56. <http://www.digar.ee/arhiiv/en/download/259702>. Vaadatud 01.05.2020.

Legaudaite, Jolanta 2000. The social effects of teenage slang: group identification and opposition to established authority. – Ungdommers språkmøter. Toim. Anna-Brita Stenström, Ulla-Britt Kotsinas, Eli-Marie Drange. Nord 2000, 6. Kopenhaagen: Nordisk Ministerråd, 121-128

Liebkind, Karmela 1995. Some problems in the theory and application of cultural pluralism: the complexity of ethnic identity. – Cultural minorities in Finland: an overview towards cultural policy. Toim. Juha Pentikäinen, Marja Hiltunen. Helsinki: Finnish National Commission for UNESCO, 28-47.

Lukk jt = Lukk, Maarika, Kadri Koreinik, Kristjan Kaldur, Virve-Anneli Vihman, Anneli Villenthal, Kats Kivistik, Martin Jaigma, Anastasia Pertšjonok 2017. Eesti keeleseisund. Tartu: Tartu Ülikool ja Balti Uuringute Instituut. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keeleseisundi_uuringuaruanne_loplik.pdf. Vaadatud 20.05.2020.

Matras, Yaron 2009. Language contact. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Myers-Scotton, Carol, William Ury 1977. Bilingual strategies: the social functions of code-switching. – Linguistics 193, 5-20.

Myers-Scotton, Carol 1979. Codeswitching as a 'safe choice' in choosing a lingua franca. – Language and society. Toim. William McCormack, Stephen Wurm. The Hague: Mouton.

Myers-Scotton, Carol 1997. Duelling languages: grammatical structure in codeswitching. Oxford: Clarendon Press.

Myers-Scotton, Carol 2006. Multiple voices: an introduction to bilingualism. Oxford: Blackwell Publishing.

Nemvalts, Peep 1998a. Kas väliseesti keeles on märgata süntaktilist omapära? – Väliseestlaste keelest. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Toim. Liina Lindström. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 55-66. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/55051>. Vaadatud 02.12.2019.

Nemvalts, Silvi 1998b. Rootsi keele mõjusid Eestist pärit õpilaste keeles. – Väliseestlaste keelest. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Toim. Liina Lindström. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 111-116. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/55051>. Vaadatud 02.12.2019.

Oksaar, Els 1970. Kaksikkeelsusest eesti ja rootsi keele tagapõhjal. Stockholm: Stockholmi Eesti Algkool.

Opsahl, Toril, Ingvild Nistov 2010. On some structural aspects of Norwegian spoken among adolescents in multilingual settings in Oslo. – Multilingual urban Scandinavia: new linguistic practices. Toim. Pia Quist, Bente Ailin Svendsen. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 49-64.

Pere, Kärt-Katrin 2014. Koodikooperimine Pariisi eestlaste suulistes vestlustes. Magistritöö. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/43729>. Vaadatud 12.12.2019.

Poplack, Shana 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO ESPAÑOL: toward a typology of code-switching. – Linguistics 18, 7/8, 581-618. https://www.researchgate.net/publication/249932906_Sometimes_I'll_start_a_sentence_in_Spanish_Y_TERMINO_EN_ESPANOL_toward_a_typology_of_code-switching_1. Vaadatud 10.05.2020.

Praakli, Kristiina 2009. Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikooperimine. Väitekirj. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/10505>. Vaadatud 03.03.2019.

Quist, Pia 2010. The sociolinguistic study of youth and multilingual practices in Denmark: an overview. – Multilingual urban Scandinavia: new linguistic practices. Toim. Pia Quist, Bente Ailin Svendsen. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 6-11.

Raag, Raimo 1982. Lexical characteristics in Swedish Estonian. Uppsala: Uppsala University.

Romaine, Suzanne 1989. Bilingualism. Oxford: Basil Blackwell.

SEKK = Tartu Ülikooli suulise ja arvutisuhtluse labori suulise eesti keele korpus: <http://www.cl.ut.ee/suuline1/suulisekorpus/>. Vaadatud 25.11.2019.

Stenström, Anna-Brita 2003. The construction of gender identity in London teenage talk. – Discourse constructions of youth identities. Toim. Androutsopoulos, Jannis, Alexandra Georgakopoulou. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 93-118.

Stenström jt = Stenström Anna-Brita, Gisle Andersen, Ingrid Kristine Hasund 2002. Trends in teenage talk: corpus compilation, analysis and findings. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Svendsen, Bente Ailin 2010. Linguistic practices in multilingual urban contexts in Norway: an overview. – Multilingual urban Scandinavia: new linguistic practices. Toim. Pia Quist, Bente Ailin Svendsen. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 12-16.

Zabrodskaja, Anastassia 2006. Vene-eesti koodivahetuse funktsioonid Kohtla-Järve venekeelsete laste vestluses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2. Toim. Maria-Maren Sepper, Helle Metslang, Margit Langemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 231-251.

<http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/aastaraamat/article/view/ERYa2.16>. Vaadatud 03.03.2019.

Verschik, Anna 2004. Koodivahetus meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus 1, 25-45. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/143199>. Vaadatud 30.04.2020.

Verschik, Anna 2012. Keelekontaktide uurimise võlu (ja kasu). – Keel ja Kirjandus 8/9, 658-673. <http://kjk.eki.ee/ee/issues/2012/8-9/202>. Vaadatud 30.04.2020.

Verschik, Anna 2016. Mixed copying in blogs: evidence from Estonian-Russian language contacts. – Journal of Language Contact 9, 1, 186-209. https://www.researchgate.net/publication/287505740_Mixed_Copying_in_Blogs_Evidence_from_Estonian-Russian_Language_Contacts. Vaadatud 01.05.2020.

Verschik, Anna 2019. English-Estonian code-copying in blogs: combining a contact linguistic and cognitive approach. – Cognitive contact linguistics: placing usage, meaning and mind at the core of contact-induced variation and change. Toim. Eline Zemmer, Ad Backus, Esme Winter-Froemel. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 51-80.

Wyn, Johanna, Rob White 1997. Rethinking youth. London: Sage.

LISAD

Lisa 1. Sõnakaardid

afterwork	konservatism
aina	kalevipoeg
Allsång	kruis
att gå ner i vikt	Suvekodu
Avicii	tervislik toitumine
Dagö	multiinstrumentalist
ekoprodukt	väliseestlane
e-sport	rannarootslased
fika	Eesti maja
flykt	noordelegaat
folkdans	kontrabass
folkhögskola	Tallink
förortsslang	komisjon
Greta Thunberg	metsapõleng
guzz	guugeldama
haffla	maakas
IKEA	tuupima
influencer	taskuraha
jobbintervju	ülekaalus
jonne	näoraamat
jämtelagen	kogukond
kön	viitsima
Kygo	demokraatia
lagom	soojendus

lax	Tujurikkuja
liberalism	loeng
mellanår	häälestama
midsommarstång	Genka
musik genre	5MIINUST
musikfestival	nublu
patriarkitet	proovitreening
Pewdiepie	taara
plastfri	hommikujooks
plogging	brutopalk
pokerfejs	loodusõpetus
regnskog	taaskasutus
Röda linjen	topeltkodakondsus
röstning	Liis Lemsalu
shuno	maasikate korjamine
skolstrejk	Noarootsi
startup	niisama
studentflak	globaalne
sverigeesterna	põhiseadus
Zara Larsson	feminism
Zlatan Ibrahimovich	treeningkava
tentamen	lebo
tonskala	tööotsing
tradition	Astrid Lindgren
tvåspråkighet	estofiil
ungdomar	lumehelbeke

Lisa 2. Taustaandmete küsimustik

Hea vastaja!

Jätuks meie vestluse sessioonile palun Sul täita allolev küsimustik, et veidi täpsustada Sinu keelelist tausta. Uuringus kasutan nime asemel eraldi koodi, s.t. Sinu nimi uurimistulemustes ei kajastu. Kogutud taustaandmeid kasutan uuringu analüüsis osas pseudonümiseeritud kujul.

Iga osaleja kõne on uuringule väga väärtuslik. Aitäh Sinu panuse eest!

Nimi:

Kood:

Sugu:

Sünniaeg:

1. Kui kaua ja mis vanuses oled elanud Rootsis? Kui kaua oled rootsi keelt õppinud?
2. Lisaks Rootsile, kas oled elanud ka teistes riikides? Kui jah, siis kus ning kui kaua?
3. Mis koolis Sa õpid ja kui kaua oled seal õppinud?
4. Mis on Sinu emakeel(ed), mis on kodune keel? Milliseid teisi keeli oled õppinud?
5. Omast arust, mis % oma ajast kasutad rootsi keelt, mis % ajast aga eesti keelt?

Lisa 3. Transkriptsiooninäited

Näide sõnamängust (ära tuli arvata sõna *skolstrejk* 'koolistreik')

KJ2: nii (...) aa eee Greta ((hääldub samamoodi nagu *gräta* 'nutma'))

KJ1: ((aevastab))

KJ2: aa okei okei

KJ1: nutma

KJ2: ee nii (.) seal kus me: seal kus inimesed käivad õppimas (...) või nagu-

KJ1: ülikool kool põhikool

KJ2: ee

KJ1: kõrgkool

KJ2: rootsi keeles

KJ1: ((nuuskab)) **högskola** [*>högskola* 'kõrgkool'] (...) **gymnasi-** (.) **et** [*>gymnasium* 'gümnaasium']

KJ2: mitte **hög-** [*>hög* 'kõrge']

KJ1: **universitet** [*>universitet* 'ülikool']

KJ2: ei ei mitte **hög-** (.) lissalt

KJ1: **skola** [*>skola* 'kool']

KJ2: nii ja siis ee kui sulle ei meeldi kuidas koolis on siis sa (.) teed (.) ühte:

KJ1: **skol-** (.) **propaganda**

KJ2: ei ei ei ei (...) aa Greta teeb neid asju (..) ee ee

KJ1: aa: **skolaktivist** [*>skolaktivist* 'kooliaktivist']

KJ2: ee ee mida ta teeb (...) ta-

KJ1: ta teeb meeleavaldusi (.) võta-

KJ2: aga teeb paljude inimestega seda (.) sellepärast see ongi seda kutsutud

KJ1: **skol-** (...) **demonstration** [*>demonstration* 'meeleavaldus']

KJ2: mitte **demonstration** (.) teine sõna (...) ma ei tohi öelda mis tähega see hakkab

KJ1: ((nuuskab)) ma ei tea mul sõnavara ei ole rootsi keeles nii suur (.) oota (...) **skol-** (...) **skolaktivitet** [>*skolaktivitet* 'koolitegevus']

KJ2: **Greta är ute och-** [>*vara* 'olema', >*ute* 'väljas', >*och* 'ja']

KJ1: **dremonstrerar** [>(att) *demonstrera* 'protestima']

KJ2: ei teine sõna ((läheb elevile))

KJ1: **skrikar-** [>(att) *skrika* 'karjuma'] [hehe]

KJ2: \$ei\$

KJ1: ma ei tea ((meeleheitliku tooniga))

KJ2: **strejk** [>*strejk* 'streik, meeleavaldus']

KJ1: õõ: sa oleks võinud öelda, et seda kasutatakse eesti keeles ka

KJ2: no **va va** [>*vad* 'mis']

Näide arutelust (vestlusteemaks oli noorte tööhõive)

KJ5: ma võiksin ütelda (.) nagu (.) see (.) nagu (.) **arbetslöshet** [>*arbetslöshet* 'tööpuudus'] võibolla (.) aga see pole nii suur Rootsis just nüüd sellepärast et see on see **högkonjunktur** [>*högkonjunktur* 'majanduskasv']

KJ4: kas see ei hakka olema varsti **lågkonjunktur** [>*lågkonjunktur* 'majanduslangus']

KJ5: jah see peaks tulema (.) nagu varsti peaks tulema see **lågkonjunktur** ja siis mingi (...) noored ei sa tööd

KJ4: ((muigab)) **woohoo** [>*woohoo* 'jehhuu']

KJ3: miks noored ei peaks tööd saama siis

KJ5: sellepärast et siis see ei ole nagu **värdan** [>*värd* 'väärt'] (.) nagu neid

KJ4: noori palgata siis vä

KJ5: mhmh

KJ4: ja=siis kõiki teisi peab palkama

KJ5: mhmh (.) ja need (.) ee (...) palgad lähevad alla kaa siis

KJ4: ((noogutab)) mm

KJ5: sest raha väärtus läheb nagu vähemaks

KJ4: [hehe] \$sa näed nii kurb välja\$

KJ5: jaa

KJ3 & KJ4: [hehe]

KJ3: aga kas=see on ainult nagu (.) nagu kas see on nagu (.) need kes tulevad praktikandiks tööle või siis (.) need kes on kaheksateist ja lähevad tööle

KJ5: nagu mõlemad ma arvan

KJ3: aa

KJ4: ((haigutab)) oih

KJ3: nii

KJ4: [hehe] aga mis te arvate nagu (.) kas teie arvates nagu noored peaksid kooli kõrvalt töötada (.) või siis nagu nad peaksid täielikult õppingutele keskendumata

KJ5: minu meelest see on nagu **inimesest inimesse** (.) \$kas saab üldse eesti keeles niimoodi ütleda\$

KJ4: \$ma ei tea\$

KJ5: **from person till person** [*>from person till person 'inimesest inimeseni'*]

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari-Liis Korkus,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Miks nad *blandavad*? Koodivahetuse funktsioonidest viie rootsi-eesti kakskeelse teismelise näitel,

mille juhendaja on Virve-Anneli Vihman,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mari-Liis Korkus

03.06.2020